

شاه جي ڪلام ۾ پهاڪا ۽ محاورا

سيد اظهر گيلاني

مهراڻ اڪيڊمي

شاهه جي ڪلام ۾ پهاڪا ۽ محاورا

سيد اظهر گيلاني

مھراڻ اڪيڊمي

حق ۽ واسطا محفوظ

ڪتاب نمبر (197)

نالو ڪتاب : شاهه جي ڪلام ۾ پهتاڪا ۽ محاورا

مؤلف : سيد اظهر گيلاني

چيائيندڙ : مهران اڪيڊمي

ڪمپوزنگ : اسٽار ڪمپوزرس شڪارپور

ڇاپو پهريون : مئي 2004ع

تعداد : 1100

قيمت = 60 روپيا

ملڻ جا هنڌ:

مهران اڪيڊمي واڳٽوڊر شڪارپور

۽

سنڌ جا سمورا ڪتاب گهر

فهرست

7	☆ پنهنجي طرفان
8	☆ پيتا
9	عاجزانہ الفاظ
9	☆ حمد
9	☆ نعت
9	☆ سنڌ جي سرزمين
10	☆ شاعريءَ جو ملڪو
11	☆ شاه ۽ پهاڪا
14	☆ پهاڪي وارا بيت
15	☆ پهاڪي واريون مصراعون
16	☆ صنايع و بدايع
27	☆ اندر جو آواز
29	☆ قرآن، شعريت ۽ عروض
29	☆ شاه ۽ عروض
30	☆ شاه جي واقعاتي شاعري
32	☆ شاه جي طنز مليح
35	☆ پٽائيءَ جي لوءِ صاحبان ۾ آمد
39	☆ شاه جي ڪلام تي تبصرو
41	☆ منهنجو مقصد
	سَر
43	(۱) سر ڪلياڻ
47	(۲) سر يمن ڪلياڻ
52	(۳) سر ڪنڀات
54	(۴) سر سراڳ
58	(۵) سر سامونڊي
61	(۶) سر سهڻي
71	(۷) سر سارنگ

75	(۸) سر کيڏارو
78	(۹) سر سسئي آبري
83	(۱۰) سر معذوري
86	(۱۱) سر ديسي
90	(۱۲) سر کوهياري
92	(۱۳) سر حسيني
96	(۱۴) سر سورن
98	(۱۵) سر بروو سنڌي
103	(۱۶) سر مومل راڻو
107	(۱۷) سر ڪاهوڙي
109	(۱۸) سر رامڪلي
112	(۱۹) سر رڀ
114	(۲۰) سر ليلان چنيسر
116	(۲۱) سر بلاول
117	(۲۲) سر ڏهر
120	(۲۳) سر ڪاپاڻي
122	(۲۴) سر پرياتي
123	(۲۵) سر گهاٽو
124	(۲۶) سر شينهن ڪيڏارو
125	(۲۷) سر آسا
128	(۲۸) سر مارئي
132	(۲۹) سر ڍول مارئي
133	(۳۰) سر ڌناسري
134	(۳۱) سر پورب
135	(۳۲) سر ڪاموڌ
136	(۳۳) سر ڪاريل
137	(۳۴) سر بسنت بهار
138	لطف لطيف
140	مناجات درگاه قاضي الحاجات
142	قطعات تاريخ ڪتب هدا

پنهنجي طرفان

سڀ تعريفون جڳائن هڪ الله کي، جيڪو هن جهان جو خالق ۽ مالڪ آهي ۽ صلواتون ۽ سلام ڪائنات جي ڪارڻي حضرت محمد مصطفيٰ احمد مجتبيٰ صلي الله عليه وسلم جن جي مٿان، جن الله پاڪ جو ڏنل علم هن جهان ۾ پکيڙيو ۽ ظلمات کي نور ۾ بدلائي ڇڏيو. ان نور جي لائن ۽ جوتين نيڪ ۽ صالح انسانن کي هر دور ۾ رهنمائي بخشي آهي، جن وري ان روشنيءَ کي عام انسانن کي سنئين دڳ لائن جي ڪم آندو آهي.

آخري نبي صلي الله عليه وسلم جن کانپوءِ هر دور ۽ هر قوم ۾ الله جا صالح بندا اهو ڪم ڪندا آيا آهن. سنڌ ڌرتي به ان لحاظ کان خوشصيب رهي آهي جو هن سرزمين تي شاعرن ۽ صوفين جو سرتاج حضرت سيد عبداللطيف ڀٽائيءَ جهڙو نيڪ ۽ صالح بزرگ شاعر پيدا ٿيو، جنهن نه صرف پنهنجي الهامي شاعريءَ وسيلي الله جي توحيد، رسول ڪريم ﷺ جي رسالت، امامن سڳورن ۽ اصحابي سڳورن جي محبت سان گڏ سنڌ جي تاريخ، ماروئڙن جي ڏکڻ سڪن، سنڌ جي جاگرافيائي حدن، سنڌ جي ڪمين ڪاسبين جي ڌنڌن، سنڌ جي سخي مردن ۽ سورمين ۽ سنڌ سان سڄاڻپ کي نروار ڪيو پر پنهنجي ڪلام وسيلي سنڌي ٻوليءَ کي اسلوب، گرامر، نوان نوان پهاڪا، محاورا ۽ تشبيهون ڏني، هڪ نئين زندگي بخشي ڇڏي آهي.

هونئن ته شاھ صاحب جي زندگي، فن ۽ فڪر تي گهڻو ڪجهه لکيو ويو آهي پر سندس ڪلام جي اپٽار ان ريت ڪونه ڪئي وئي آهي جو سندس ڪلام ۾ آيل پهاڪا، محاورا ۽ تشبيهون عام پڙهندڙ جي آڏو ظاهر ٿي بيھن. ان سلسلي ۾ ڪو هيڪڙ ٻيڪڙ مضمون رسالن ۾ ڇپيو آهي باقي مڪمل رسالي جي ڇنڊڇاڻ ڪري پهاڪن ۽ محاورن وارن بيتن تي نه ڪا خاص تحقيق ڪئي وئي آهي ۽ نه ڪو ڪتاب لکيو ويو آهي.

ان دقيق ۽ محنت طلب ڪم کي اسانجي سنڌ جي نامور بزرگ شاعر سيد اظھر گيلاني صاحب پنهنجي سر تي کنيو ۽ ڪافي عرصي جي محنت ۽ جاکوڙ کانپوءِ ان کي توڙ رسايو ۽ اسان شڪرگذار آهيون گيلاني صاحب جا جن پنهنجو هي پورهيو مھراڻ اڪيڊميءَ حوالي ڪيو.

مھراڻ اڪيڊمي سنڌ جي ادب کي مالا مال ڪرڻ ۽ سنڌي ادب جي واڌ ۽ شاھ لطيف رحم جي فڪر کي ڦهلائڻ لاءِ هر وقت ڪوششن ۾ رڌل آهي. مھراڻ اڪيڊميءَ جو شاھ صاحب تي هي ۱۸ ڪتاب آهي.

غلام مصطفيٰ مشتاق ميمڻ

پبليڪيشن ڊائريڪٽر

مھراڻ اڪيڊمي

پيتا

انهن خوش فڪر شاعرن ۽ اديبن، محققن ۽ دانشورن،
قلمڪارن ۽ فنڪارن، خوش نويسن ۽ ڪاتبن، مصورن ۽
چترڪارن، جي نالي.

(۱) جن شاعرن شاه جي صفت ۽ ثنا ۾ عمدا شعر لکيا.
(۲) جن شاه تي مثالي مضمون ۽ مقالا، رسالا ۽ ڪتاب
قلمبند ڪيا.

(۳) جن شاه تي تحقيقاتي ڪم ۽ بصيرت افروز تبصرا
ڪيا.

(۴) جن سُر وارن، پنهنجي سُر ۽ لُٺ جي سنگت سان شاه
جو ڪلام ڳايو.

(۵) جن ريڊيو ۽ ٽي ويءَ تان شاه جا ٻول پڙائي، عوام جو
روح ريجهايو.

(۶) جن خوش نويسن ۽ ڪاتبن، خوش رقم قلم کان شاه تي
ڪم ورتو.

(۷) جن چترڪارن، شاه جي معياري بيتن کي باريڪ بيني
سان ڏسندي، انهن جي معنيٰ ۽ مطلب کي ذهن نشين
ڪندي، انهن جون حسين ۽ دلنشين، تصويرون چٽيون.

سيد اظهر گيلاني

عاجزانہ الفاظ

(۱) حمد

صدف ۾ ٿو گوهر کي حق آبرو ڏي.
جو طالب آ، اُن کي بنا جستجو ڏي.
بشر کي ملي رزق، گُل کي ٿي خوشبو،
کري سنگ کي لعل، سڀ ڪجهه ٿو هوڏي.

(۲) نعت

محمد جڳت جو شهنشاه آهي.
خدا جي هو هر گجهه کان آگاه آهي.
ٿي ثابت ٿو معراج مان، قرب حق جو،
ٿيو نور واحد، هي ساراه آهي.

(۳) سنڌ جي سُر زمين

سنڌ ازل کان الله وارن ۽ فقيرن، درويشن ۽ پيرن، هادين ۽
رهبرن، عارفين ۽ عاشقن، عاملن ۽ ڪاملن، شاعرن ۽ اديبن،
مفڪرن ۽ دانشورن، سگهڙن ۽ سياڻن، قلمڪارن ۽ خوش نوبسن،
عابدين ۽ زاهدين، پارسائن ۽ پاڪبازن، حڪيمن ۽ ودوانن، سنتن ۽
ساڌن، سخين ۽ سرويجن، حق جي حامين ۽ بي باڪن، مارن ۽
اجڙوالن، جودن ۽ دليرن جي ڌرتي رهي آهي.

هن خوش نصيب ۽ پاڪ ڌرتيءَ تي، سرتاج الشعراء اعليٰ
حضرت سيد عبداللطيف شاه ڀٽائي رحم جنم ورتو. شاه

صاحب سنڌ جي سڃاڻ ۽ فخر آهي، سنڌي ٻوليءَ جي تاريخ ۽ تعارف آهي. جيڪڏهن شاه سنڌ ۾ پيدا نه ٿئي ها ته سنڌ ۾ سنڌي زبان ئي نه هجي ها! شاه صاحب اسان کي هزارها الفاظ ڏئي، هن گونگي عوام کي خوش گفتار ۽ خوش بيان انسان بڻائي ڇڏيو آهي. بقول شاه:

ٿورا نه ٿورا، مون تي ماروئڙن جا،
شاه جا احسان، صوبه سنڌ تي آهن لکين،
اُن ڏنو الفاظ جو ”اظهر“ خزانو بي بها.

دنيا جي دانشورن ۽ ناقدن شاه صاحب کي، عالم جي جملي شاعرن سان پيٽ ڪرائيندي فخر ۽ تمڪنت سان اول نمبر ڏنو آهي.

شعر گوئي آ خدا جو خاص عطيو دهر ۾،
شاه کي ”اظهر“ ملي ويئي اها جاگير آ.

(۴) شاعريءَ جو ملڪو

شاعري هڪ وڏي نعمت آهي، جيڪا مبداءِ فياض کان مخصوص هستين کي عطا ٿيندي آهي، انهيءَ ۾ ڪسب و اڪتساب، تعليم و تعلم جو دخل نه هوندو آهي. اها حقيقت آهي ته، اهو ملڪو بطنِ مادر کان ملندو آهي. شاعري جا ٻه اهم عنصر آهن (۱) الفاظ ۽ (۲) تخيل، جيڪڏهن انهن ۾ فرق آيو ته ڪلام ڦڪو، ردي ۽ بي اثر ٿي ويندو. شاه جي ڪلام بلاغت نظام ۾ بفضلِ خدا اهي ٻئي عنصر اُتم ۽ احسن نظر ايندا.

اوهان دنيا جي ڪنهن به قادر الڪلام شاعر جو ڪلام اول کان آخر تائين پڙهي ڏسو، ان ۾ فڪر جي گهراڻي ۽ تسلسل هڪ جهڙو نظر نه ايندو. عرب جي هڪ نامياري شاعر کان پڇيو ويو ته ”اوهان جا ڪجهه شعر آبدار ۽ بعض پست نظر ايندا آهن، ان جو

ڇا سبب آهي؟“ في البديه جواب ڏنائين ”اشعار اولادنا“ منهنجا شعر، منهنجي اولاد جي صورت ۾ آهن، ضرور انهن مان چند چڱا ۽ چند چنڊا به آهن.“ مگر شاه صاحب جي ڪلام کي باربار پڙهڻ سان نئون لطف ۽ مزو ايندو آهي.

شعر جو نالوئي سوز و ساز آ،

جو ٻڌڻ سان دل ۾ ”اظهر“ گهر ڪري.

(۵) شاه ۽ پهاڪا

ظاهري طرح سان پهاڪو هڪ ننڍي چوڻي آهي، جيڪڏهن غور و فڪر ڪبو، ته اُن ۾ وڏو راز سمائل نظر ايندو. پهاڪي ۾ نادر نڪتا، نصيحت آميز ڳالهيون، ملن ٿيون، جن جي پڙهڻ يا ٻڌڻ سان ماڻهو تعجب ۾ اچيو وڃي. الله پاڪ انسان کي اشرف المخلوقات جو درجو عطا فرمايو آهي، انسانيت جو دارومدار، عقل ۽ ادارڪ تي رکيل آهي. نادان ۽ بي سمجهه ماڻهو انهن پابندين ۽ پيچ و خم کان ٻاهر آهن.

بقول شاه:

الا ڏاهي م ٿيان، ڏاهيون ڏک ڏسن،

مون سان مون پرين، پورائيءَ ۾ پال ڪيا.

جيڪڏهن گفتگوءَ جي دوران، جملي ۾ پهاڪو استعمال

ٿيندو، ته اُن ۾ نئون روح پئجي ويندو، جن خطيب جي خطابت کي

چار چنڊ لڳي ويا. قديم دور جا پهاڪا، اُن دور جو آئينو آهن.

چوڻه انهن مان پراڻين ريتن ۽ رسمن، اخلاق ۽ ادب، مذهبي ۽

ملي، ڄاڻ ملي ٿي. ائين سمجهو ته پهاڪا انهيءَ سمي جي سڃاڻ

۽ تذڪر، تاريخ ۽ فلسفي جو معتبر ڪتاب آهن.

پهاڪو هر زبان ۾ نمايان حيثيت رکي ٿو، خاص طرح سان

هندي ۽ سنڌي، اردو ۽ عربي زبان ۾ پهاڪن جو وڏو انگ ملي

ٿو. عربيءَ ۾ ان کي سائر، هنديءَ ۾ کهاوَتَ، اُردو ۾ مثل، ۽ سنڌيءَ ۾ پهاکو کوٺيو ويندو آهي.

عربي پهاکو ڪنهن وڏي واقعي جو ترجمان هوندو آهي، هنديءَ ۾ ڪنهن حقيقت سان وابستگي نظر ايندي، اُردو ۾ به ڪنهن قصي ۽ ڪهاڻيءَ جي تصوير نظر ايندي ۽ سنڌيءَ ۾ ڪنهن انقلاب جي عڪاسي هوندي آهي، چند مثال پيش ڪجن ٿا.

وقت جي قاضيءَ، حسين بن منصور حلاج کي ڪفر جي فتويٰ ڏئي، ڪافر قرار ڏنو، فتويٰ جي روشنيءَ ۾ اُن کي دار جو سينگار بڻايو ويو. شاه فرمايو:

”ملڪ مڙيوئي منصور، ڪُهي ڪهندين ڪيترا؟“

سنڌ ۾ ڪلهوڙن جي حڪومت هئي، ڪلهوڙن جي فوج جا مير سپه سالار هئا. انهن اهڙو انقلاب آندو، جو ڪلهوڙن جي حڪومت ختم ٿي وئي. ان ۽ اهڙن واقعن لاءِ هن پهاکي جنم ورتو. ”آيا مير، ڀڳا پير.“

ضرب الامثال قومي خيالات ۽ ملڪي حالات، صبر ۽ استقلال، سختي ۽ حڪومت، رنج ۽ راحت، رشڪ ۽ حسد، عصمت ۽ ترڪ عفت، شوخي ۽ شرارت، مدهوشي ۽ رفاقت، تجربو ۽ عبرت، عدالت ۽ صداقت، عقل جي تربيت ۽ ڪيفيت، سادن ماڻهن جي بيداري، جوانن کي امتياز ۽ دانشمندي. ذي عقل کي نصيحت ڪرڻ ۽ عوام الناس جي ايمانداري ۽ بي ايمانيءَ جو حال بخوبي ظاهر ڪرڻ، گويا اهي ڪهاوتون ۽ چوڻيون، پهاکا ۽ محاورا ملڪ جي ماڻهن لاءِ سمجهاڻيون ۽ حضرت سيلمان جي فضائل جا دعويٰ دار آهن. اڄ به ادبي ضرب خاني مان نَوَن سڪن جي صورت ۾ پهاکا جڙي ادبي دنيا ۾ ايندا رهن ٿا. شاه صاحب

جي رسالي ۾ جيترا پهاڪا ۽ محاورا آهن، ڪنهن به ادب ۽ زبان ۾ ايترو خزانو نه ملندو.

ضرب المثال نچوڙ آ، حڪمت جو سربسر،
طول و طويل تجربہ، الفاظ مختصر.

جيڪڏهن ڪوبه ادبي ٽوپو جنهن به وقت هن بحر ۾ ٽپندو، ان کي بي بها موتي ملندا.

اي گت غواصن، جئن سمنڊ سوجهيائون،
پيهي منجهه پاتال جي، ماڻڪ ميڙيائون،
آئي ڏنائون، هيرا، لعل هٿن سين.

منهنجي چونڊ جو مدار پهاڪي ۽ محاوره تي رکيل آهي، مون شاه صاحب جا اهي بيت چونڊيا آهن. جن ۾ پهاڪا ملن ٿا، انهن محاورن کي به منتخب ڪيو ويو آهي، جيڪي پهاڪي سان گهرو لاڳاپو رکندڙ آهن. جيڪڏهن شاه صاحب جي ڪلام جو مطالعو دل جي اکين سان ڪيو ويندو، ته روح کي راحت ۽ تازگي حاصل ٿيندي. شاه صاحب جي هر بيت جو آخري مصرع نهايت زوردار ۽ وزناتو، گويا بيت جو نچوڙ ۽ مڪمل شرح هوندي آهي. اڪثر ڪري پهاڪو به ان ۾ چرڪندو نظر اچي ٿو، غور ڪبو ته ٻيون مصراعون به محاورن ۽ پهاڪي کان خالي نه آهن.

مون پڙهندڙن جي ڄاڻ لاءِ پهاڪي واري مصرع کي ڏنگين ۾ رکي، ان جي کاٻي پاسي ”پ“ لکي آهي، اهڙي طرح محاورن لاءِ ”م“ جو اکر لکيو آهي. ڪجهه مصرع اهڙا به آهن، جو ٻن جي ميلاپ سان پهاڪو ٺهي ٿو ان جي سامهون { هي نشان آهي.

پهاڪي ۾ ”اظهر“ رکيل راز آهي،

ڪري ڪنهن حقيقت جي ٿو ترجماني.

(٦) پهاڪي وارا بيت

”عاشقُ عزازيل، بيا مڙئي سَڌَڙيا،
منجهان سِڪَ سَبيل، لعنتي ڪَل ٿيو.“
(سر ڪلياڻ)

”پرديسان پَنڌُ ڪَري، سُئي آيس شانُ“،
مَڱا ڪهڙي مَتِ سين، نسورو نادانُ،
”سو ڪوڏياريم ڏانُ، جو طبع کي ترڪ ڪري.“
(سر ڪلياڻ)

”پ“ { چنڊ تنهنجي ذات، پاڙيان نه پرينءَ سين،
تون اچو م رات، سڄڻ رت سوجهو.
(سر ڪنياڻ)

”پ“ ”تان کي لُڻج ڪانگ، ڪڏهن ايندا مان گهر.“
”پ“ ”سڄڻ ڪارڻ سانگ، مون تان گهڻي ڪيا.“
(سر سامونڊي)

”پ“ ”ڏونگر! مون م ڏڪوءَ، آءُ اڳ ڏڪوئي آهيان“
”پ“ ”ساريان ڪونه سڪوءَ، سور گهڻي سنبران.“
(سر ڪوهياري)

نوري ۽ ناري، جوڳيئڙ اجهان م،
”هري جن هاري“ آءُ نه جيئندس ان ريءَ.
(سر رامڪلي)

ايندا مان پس، مٿان سڳر سُپرين،
”ڪيچن ڪارڻ ڪالهه، نيٺ نهارا مون ڪيا“
”پ“ ”ايندا پسان شال، اوئي آري ڄام جا.“
(سر ڏهر)

”حسن، مير حسين کي، رنو ٽن ٽولن“ ”م“

گهر ماڻهين، جهنگ مروتنين، ۽ اين ۾ ملڪن،

”يڪين ياڻ پڇاڙيو، لڏيو هوت وڃن“ ”پ“

”الله! شهزادن، سويون ڏئين سڃا ڏئي.“ ”پ“

(سر ڪيڏارو)

حر نه موچاري ٿئين، جيئڻ آڏو جٽ،

”هاري ڪري همت، ڏيئي دم دوست لهين.“ ”پ“

(سر معذوري)

”سئي ساڻيهه ڳالهڙي، لهي ويا لوه،“
”پ“ { اندر جا اندوه، لٽا ڏک سڪ ٿيا.

(سر مارئي)

(۷) پهاڪي واريون مصرعون

”اڪيون سيئي ڌار، جن سين، پسين پرينءَ کي.“

”تتي ٿدي ڪاه، ڪانهي ويل ويهڻ جي.“

”ڏک سڪن جي سونهن، گهوريا سڪ ڏکن ريءَ.“

”ڪاڏي ٿيو ڪوهيار، ڪاڏي ٿي هٿڙا ڪٿي.“

”عدل چٽان نه آءُ، ڪو ڦيرو ڪج فضل جو.“

”عقل، مت، شرم، ٿئي نيهن نهوڙيا.“

”ملڪ مڙيوئي منصور، ڪهي ڪهندين ڪيترا؟“

”جن جي ڪاڻ مٿاس، سي ڪلهي ڪانڌي نه ٿيا.“

”پکن منجهه پساه، قالب آهي ڪوٽ ۾.“

”هوت تنهنجي هنج ۾، پڇين ڪوه پريان.“

”جيهي جي تيهي، ته به ٻانهي پاروچن جي.“

”وطن ٿيو وري، ڪوڙن ڪاٿيارن جو.“

(۸) صنايع و بدايع

”واحد صنعت“ معنيٰ ڪاريگري. بدايع ”واحد بديع“ معنيٰ عجيب يا سهڻو، ڪلام ۾ سهڻي يا وڻندڙ ڪاريگري رکڻ وغيره. ضايع لفظي هجن يا معنوي، ارباب فصاحت ۽ بلاغت ڪلام جي مُحَصَّنات ۾ داخل ڪيون آهن. صنعت جي استعمال سان ڪلام جي آرائش ۽ زيبائش ۾ اضافو ايندو آهي. مگر انهيءَ سلسلي ۾ هڪ حد مقرر ڪيل آهي، جيئن ڪلام جي مفهوم ۽ معنيٰ ۾ خلل نه پوي، ائين نه ٿئي جو محسنات پيدا ڪرڻ بدران ڪلام عين جي تير جو نشانو ٿي وڃي، ۽ سخن الفاظ جو گورک ڏنڌو بڻجي وڃي. شاه جي ڪلام ۾ صنايع جو استعمال ڏاڍي احسن نموني نظر اچي ٿو، ۽ ان ۾ ڪنهن به تڪلف ۽ ٺاهه، شڪ ۽ گمان جو موقعو نٿو ملي. شاه صاحب جو ڪلام بلاغت نظام، صنعت ۽ حرفت جو خزانو آهي، اُءِ هيٺ چند صنعتون پيش ڪري رهيو آهيان.

(۱) **صنعت لف و نشر:** ”نو“ جيڪڏهن مصرع اول ۾ چند چيزن جو ذڪر ڪيو وڃي. ”نشر“ هيٺين مصرع ۾ ان جي مناسبت سان نمبر وار الفاظ آندا وڃن، انهيءَ صورت ۾ صنعت لف و نشر مرتب ڪوٺي ويندي. شاه صاحب جو هيٺيون بيت ”صنعت لف و نشر“ غير مرتب ۾ چيل آهي، ملاحظه فرمايو:

جيئن سرهرڻ، هماءُ، سرگردان سنسار ۾،

هو پڳ نه ڪوڙي پنين، هوتڙ، سردري نه ساه.

سمجھائي: - مٿين شعر جي مصرع اول ۾ ٻه اسم آهن.

(۱) هرڻ (۲) هماءُ، ٻئي پٽ تي پير نه رکندا، هميشه اڏام ۾ رهندا آهن، اهڙي طرح هرڻ به سدائين تحرڪ چرپر ۾ رهندو آهي. صنعت لف و نشر مرتب ۾ راقم الحروف جو شعر آهي.

فغان، ديوانگي، وارتگي، جوش جنون منهنجو،
 چمن کان پيچ، جبل کان پيچ، شجر کان پيچ، حجر کان پيچ.
 (۲) صنعت ايها م: - وهم ۾ وجهڻ، شعر ۾ هڪ حرف اهڙو
 استعمال ڪجي جنهن جي صورت خطي ته ساڳي هجي، مگر
 معنيٰ جدا جدا هجڻ گهرجي.

ڪلام: - ساهڙ اندر جي، ساهڙ ڏني ساه کي،
 ساهڙ ڇڙي نه ساه جي، ساهڙ، ساهڙي،
 ساهڙ ميڙ سمع! ته ساهڙ ڇڙي ساه جي.
 مطلب (۱) ساهڙ: - دوست (۲): - اها محبت واري ڳنڍ
 (۳): - هن بيت ۾ مٿين صنعت ”ايها م“ کان علاوه ٻيون ٻه
 صنعتون به اچي وڃن ٿيون. (۱) تحنيس مرکب (۲) صنعت
 تڪرار انهيءَ مان شاه صاحب جي فن ۽ فڪر جو پتو پوي ٿو. جو
 هڪ بيت ۾ يڪ وقت ٽي صنعتون نهايت عمدہ نموني استعمال
 ڪيون ويون آهن.

(۳) صنعت قطار البيعر: - شعر جي مصرع اول جي آخر ۾
 جيڪو لفظ اچي، مصرع ثاني جي منڍ ۾ اهو لفظ آڻڻ گهرجي.
 جيئن شاه صاحب جي هيٺين شعر ۾ ”مون“ ٻه دفعا ڪم آيل
 آهي.

ڪلام: - ڪشي کان ڪمان مان، ميان مارم ”مون“،
 ”مون“ ۾ آهين تون، متان تنهنجو ئي توکي لڳي.
 راقم الحروف جو شعر آهي:

مان سجده ڪندس، بهر سجده ”کپي ٿو“،
 ”کپي ٿو“ اوهان جو فقط آستانو.

(۴) صنعت تجريد: - شعر جي مصرع اول ۾ هڪ صفت بيان
 ڪجي، ٻي مصرع ۾ ساڳي چيز لاءِ اهڙا الفاظ آڻجن جن سان

مٿين صفت کي چارچنڊ لڳي وڃن.

ڪلام: - عمرا ڇا ڪپڙا، سي ڪارائون ڪيئن ڪن؟

جنهن جا ٿرن ۾، ورڻا ويڻ سهن،

هو جي حق پڇن، سي ڪيئن ستيون سومرا؟

مطلب: - مارئي پنهنجي ست ۽ سير، لڄ ۽ شرم کي همت

جو جامون پهرائيندي، عمر بادشاه کي چئي رهي آهي ته آءُ

تنهنجي نظرن ۾ نيچ ۽ عين هاڻي آهيان، دراصل آءُ عزت ۽ غفت،

شرم ۽ حياءِ، سچ ۽ سير جي تصوير آهيان، منهنجي مارن کي

منهنجي پاڪ دامني ۽ پرهيزگاري تي پڪو يقين آهي، آءُ تنهنجي

چنڊ ڏينهن جي بنديخاني ۽ ڏاڍاين کي ڏسي اڃا ڪپڙا چو پايان،

هار سينگار چو ڪريان؟ منهنجي انهيءَ نازبا حرڪت تي اگر

ڪجندي. هونءَ به قيدي جي پوشاڪ ٻاهرين ماڻهن کان نرالي

هوندي آهي.

(۵) صنعت طباق يا تضاد: - ڪلام ۾ اهڙا الفاظ ڪم آڻڻ،

جيڪي هڪ ٻي جي مقابل يا زد هجن. جيئن رات سان ڏينهن،

نيڪي سان بدي وغيره.

ڪلام: - جڏهانڪر جاني، سڄڻ سانگ سڌاريو،

راتيان راحت ناه ڪا، ڏينهان حيراني،

آءُ پنهنجي پرين تان، ٿيان ڪوڙين قرباني،

رضا رباني. نا ته ڪر وس وصال جا.

(۶) صنعت مراعات النظر: - شعر ۾ اهڙا الفاظ اچن، جيئن

انهن مان ڪو سلسلو ظاهر ٿئي، بهار، باغ، گل، باغبان، بلبل

وغيره. شاه صاحب هيٺين بيت ۾ ڪلمه پڙهڻ، پنج وقتي نماز ادا

ڪرڻ، ٽيهن رمضانن روزن رکڻ ۽ سمرڻي سورڻ جو ذڪر ڪيو

آهي.

ڪلام: - جي پانئين جوڳي ٿيان، ته پر ڪلمه جي پار.

پنجن سان پورو ره، تون آيا ٿيه نه تار.

تڏهن ڏاڳا ڌار، جڏهن راه سڃاڻي رب جي.

(۷) **صنعت سر حروفي يا تجنيس خطبي:** مطلب شعر ۾

ابتدا جنهن اکر سان ٿئي، ان سان مصرع يا شعر پورو ٿئي.

ڏاڳهن، ڏيرن، ڏونگرن، تنهين ڏنم ڏک.

*

جان جئن تان جل، ڪانهي جاءِ جلڻ ريءِ.

*

سر جي تان سور، ساماڻي ته سڪ ويا.

*

ڪتي ڪتندئن ڪيترو. ڪر سوداگريارو؟

*

ڪاڪ ڪڪوريا ڪاڙي، تن لهي نه لالي،

ڪري ڪينو خمريا، مئي پي موالِي،

ڪري حاصل هليا، ڪيفيت ڪمالي،

وتن وصالِي، لنڊڻا لوتِي ٿئا.

(۸) **صنعت ترک الحروف:** ڪلام مان هڪ يا چند اکر

ترک ڪري ڇڏڻ. هيٺين بيت ۾ شاه صاحب سنڌي جي ۵۲ اکرن

مان يڪ وقت ۳۴ اکر گڏيون ته ”۳۴“ اکر ترک نظر ايندا.

متروڪ الفاظ ملاحظه فرمايو: (ب - پ - ت - ث - ڌ - ڇ - ج - ح - خ - ڌ - ڏ - ڙ - ز - ش - ص - ض - ط - ظ - ع

- غ - ف - ڪ - ق - ک - گ - ڳ - گھ - گ - ل - ه - ء).

چنڊ تنهنجي ذات، پاڙيان نه پرين سين،

تون اچو م رات، سڄڻ نت سوجهرو.

صنعت ترک الحروف ۾ علامہ محمد ہدایت علی "تارک"
رحمہ ۽ راقم الحروف بہ دواوین لکيا آهن، راقم الحروف جو دیوان
"رعب اظہر" ۱۳۸۰ ھ سنہ ۱۹۶۰ع ۾ ڇپيو هو.

(۹) **صنعت عکس و طرد:** مطلب: - شعر جي پھرين
مصرع جو پھريون آءِ، مصرثاني جي آخر ۾ اچي، ساڳي طرح سان
ٻي مصرع جو پويون آءِ، پھرين مصرع جي ابتدا ۾ اچي شعر
ملاحظہ فرمايو.

مدینہ جا مير، سڻ منھنجا سڏڙا،

سڻ منھنجا سڏڙا، مدینہ جا مير.

(۱۰) **صنعت تفریق:** مطلب: - ڪلام ۾ ھڪ مضمون ٻن
نمونن سان پيش ڪجي.

ڪلام: - فاني ئي فاني، دنيا ڊم نہ ھڪڙو،

لتي لوڙھ لتن سين، جوڙيندڙ جاني،

ڪڏڏي ۽ ڪاني، آهي سر سڀ ڪنھن.

(۱۱) **صنعت اشتقاق:** ڪلام ۾ اھڙا الفاظ ڪم آڻڻ

جيڪي ھڪ سلسلہ جي ڪڙي مان ھجن. شاھد، شھادت، شھود،
مشھود. جيئن ھيٺ شعر ۾ لک، لکيو، لکڻ وغيره آھي.

ڪلام: - تون چو الله ھيڪڙو، وائي ٻي ۾ سڪ،

سوئي لکيو لک، سچو اکر من ۾.

(۱۲) **صنعت تعجب:** ڪلام ۾ اھڙي انداز سان ڳالھ

ڪرڻ، جنھن جي پڙھڻ ۽ ٻڌڻ سان ناظرين ۽ سامعين محو حيرت ٿيو وڃن.

ڪلام: - ھوءَ جي سور سڄن، سي مون پينگھي ۾ پرايا،

ساندياس سڪن، سورن ڪارڻ سرتيون.

(۱۳) **صنعت سہل ھمٿ:** ڪلام ۾ سليس ۽ سوارد،

آسان ۽ سولا، الفاظ استعمال ڪجن، جن جي پڙھڻ سان، پڙھندڙ

فکر جي حد تي فوراً پهچي وڃي.

ڪلام: -

(۱) ساريان ڪانه سَرير ۾، طاقت تھان ڌار،

ساھڙ ڄام ستار، سگھو رسج سير ۾.

(۲) آيل ڍولي ساڻ، اچي تہ جھيڙيان،

لاي ڏينھن گھڻا، مونسين ڪيئ ٿورڙا.

(۳) جان جيئن تان جل، ڪانهي جاءِ جلڻ ري.

تتي ٿڌي ھل، ڪانهي ويل ويھڻ جي.

(۴) منھنجي مڊاين جي، ڪل پريان پيئي،

ڪڏھ ڪوسا نہ ٿيا، ڏوراپو ڏيئي،

ساجن سڀيئي، ڍڪيم ڍول ۾ لائون.

(۱۴) صنعت مبالغہ يا اغراق: - مطلب: - ڪنھن بہ ڳالھ کي

شد، مد سان وڌائي بيان ڪرڻ.

ڪلام: -

حقيقت ھن حال جي، ظاھر ڪريان ڌري،

لڳي ماڻ مرن کي، ڏونگر پون ڌري،

وڃن وڻ ٻري، اوڀر ڀرڻ ڪين ڪي.

(۱۵) صنعت اطراء: - مطلب: - ڪلام ۾ پنھنجي پيءُ ڏاڏي

۽ ناني جي ظاھري طرح يا صفت سان ذڪر ڪيو وڃي. جيئن

شاھ صاحب امام عالي مقام حضرت حسين جي زبان حقيقت بيان

سان ھڪ مثالي بيان ڪرايو آھي، رسالت جي سلسلہ کان بعد

امامت جو سلسلہ شروع ٿئي ٿو. انھيءَ دستور سان امام حسين

تي، ھڪ رسول مقبول جي دستار آئي، ٻي پنھنجي والد ماجد جي

پھرين امام حضرت علي جي پڳ آئي. جڏھن ڪربلا جي ڪارزار

ميدان ۾ قدم مبارڪ رکيائين تہ گويا انھن جي چيلھ سان چار

ترارون ٻڌل هيون، جيڪي چئني هستين جي نمائندگي ڪري رهيون هيون. (۱) محمد مصطفيٰ جي ترار (۲) علي المرتضيٰ جي ترار (۳) حسن المجتبيٰ جي ترار (۴) خود امام حسين جي ترار (۵) هاڻي مٿين مضمون کي ذهن نشين ڪندي، شاه صاحب جو ڪلام بلاغت نظام پڙهي محفوظ ٿيو.

ڪلام: -

چار تراريون چيلهه سين، ٻڌي به پاڳون،
اڳين جون آڳون، ڪونئر ڪلي ۾ موڪيون.

(۱۶) صنعت ايراد المثل: - ڪلام ۾ ملڪ جا مشهور و معروف پهڪا ڪم آڻڻ، يا خود شاعر پنهنجي شاعرانه ضرب خان مان سڪن جي صورت ۾ پهڪي جا سهڻا سڪا ادبي ۽ علمي بازار ۾ آڻڻ جي جرات ڪري، جيئن شاه صاحب رسالي ۾ ”شائگان“ وارو گنج لڳائي ڇڏيو آهي.

(۱) اکين ۾ ٿي ويهه، ته آءُ واري ڍڪيان،

(۲) جن جي ڪاٺ مٿاس، سي ڪلهي ڪانڌي نه ٿيا.

(۳) اکيون تان عيد، ڪانهي عيد اکين ريءَ.

(۴) مون ۾ آهين تون، مٿان تنهنجو ئي توکي لڳي.

(۵) کاتي ڪونهي! ڏوه، ڳن وڍيندڙ هٿ ۾.

(۱۷) صنعت تضمين: - عربي، فارسي شعر، قرآن جي آيت

يا حديث شريف کي پنهنجي ڪلام ۾ آڻڻ، يا ان جي مطلب ۽ مفهوم تي پنهنجي ڪلام جو مدار رکڻ وغيره.

ڪلام: -

تو جنجي تات، تن پڻ آهي تنهنجي،

”فاذڪروني اذڪرڪم“ اي پروڙج بات،

هٿ کاتي، ڳڙوان، پڇڻ پر پرينءَ جي.

آيت جو ترجمو: - ”ياد ڪريو مونکي ته ياد ڪريان ۽ اوهان کي.“
 (۱۸) **صنعت حسن التعليل:** مختصر مطلب: - ڪلام ۾
 هڪ چيز کي، ٻي چيز جي صفت جي لاءِ علت ٺهرائڻ، دراصل اها
 اُن جي علت ئي نه هجي.“
 ڪلام: -

سونهن وڃايم سومرا، سکر جهڙي سونهن،
 دل ۾ ڏکي دونهن، منهنجو منهن ميو ڪيو.
 صنعت کي سمجهڻ لاءِ بيت جي مراد ۽ معنيٰ سامهون آڻي
 پيئي. ماري چوي ٿي ته منهنجي دل ۾ مارن جي محبت جي
 جوش، ۽ جدائي جي آڳ اُٿاري ٿي، انهيءَ اندر جي دود ۽
 دونهن منهنجي سج ۽ چنڊ جهڙي چمڪندڙ چهري ۽ سونهن
 سوييا کي لهي ۽ لوسائي ڇڏيو آهي. اي عمر بادشاهه تون مون
 اجڙوالي کي قيد ۽ ڪوٽ مان آزاد ڪر ته وڃي پنهنجي مارن جي
 پڪڙم پهچان. دراصل اندر جي آڳ، سج جهڙي سونهن کي ڪجهه
 نه ٿي ڪري سگهي، اهو سارو گورڪ ڏنڌو صرف صنعت جي
 رنگ رچائڻ لاءِ ڪيو ويو آهي.

(۱۹) **صنعت / استبدادڪ:** مطلب: - ابتدائي لفظن مان
 نااميدي ۽ ناراضگي، جو نتيجو نڪري. اڳتي هلي اميد ۽ راحت
 جا دروازا کلي پون.
 ڪلام: -

پنهون پاراتو ڏيانءِ، ٻيئي هٿ ڪڍي.
 جڙيو هوندين جهان ۾، ٻيو ڏينءِ رزق ڏئي.
 راقم الحروف جي شعر تي نظر ڪريو: -

هجڻ ”صد آفرين“ دلبر نياڻ ڪين ڪي مونسان،
 وفاداري ته ڏس منهنجي اڃا توسان نياهيائتو.

سڄو اسرار ”صد آفرين“ ۾ رکيل آهي.

(۲۰) صنعت تڪرار: - شعر ۾ ساڳيو اکر بار بار آڻي

مضمون کي جاذب ۽ ديدہ زيب بڻايو وڃي. جيئن هيٺين بيت ۾ ”ور“ بار بار استعمال ڪيو ويو آهي. انهيءَ ساڳئي شعر ۾ ”صنعت تجنيس تام“ به اچي وئي آهي، پڙهو ”ور“ جو ور (۱) مصرع = ”ور، ڪونهي ور، ڏيرن ور وڌو.“

(۱) ور = مڙس (۲) ور = موٽ (۳) ور = ڏيرن وارو.

(۲) مصرع = ”پيئي جا پاتار، تنهنڪي تار جلدي، تار مان.“

معنيٰ ۽ مطلب: - (۱) اونھون (۲) تار مان تارڻ (۳) اُڪار، ٻڌاءُ.

مٿين صنعت ۾ هڪ ٻيو بيت ملاحظہ فرمايو: -

تڙ تماچي جام جو، تماچي تڙ راءِ،

تماچي جي تڪئي، تون تماچي ڳاءِ،

تہ تون تماچيءَ، تماچي تڙ لهين.

(۲۱) صنعت جمع و تقسيم: - مطلب: - چند چيزون هڪ

حڪم ۾ جمع ڪري، بعد ۾ هر هڪ کي ”هڪ چيز سان منسوب ڪجي.“

ڪلام: - پنيوران بہ ٿوڪ، ڪنهن نہ نيا پاڻ سين.

سڪَ سڀرين کي، ۽ لاڳاپو سين لوڪ.

ساڳي صنعت ۾ ”گدا“ جو شعر ملاحظہ فرمايو: -

دل ٿي قابو، گيسوڻ خمدار ۾،

برهمڻ جئن رشتہ زار ۾.

(۲۲) صنعت حسن تعلّي: - هن صنعت جا ٻيا چار نالا به

آهن. (۱) اغراق (۲) تبليغ (۳) غلو (۴) تصليف شعر ۾

”فخريہ انداز سان ڪا ڳالهه پيش ڪرڻ.“ انوکي انداز ۾ ڳالهه

ڪرڻ، شيخي مارڻ، خود ثنائي جون پينگهون ٻڌڻ، پاڻ کي ميان

منو سڏڻ، ڪوڙ ڪٽڻ، لغو بياني ڪرڻ، اهي مڙيئي ڳالهيون مهذب معاشره ۾ ته نهايت خراب آهن. دراصل اهڙيون ڳالهيون اهڙي نادان ۽ جاهل، بوجهل ۽ ابومسلم لاءِ خراب نه آهن. چوڻه ورنهار ماڻهو جي ڳالهه ورنهار هوندي آهي. جيڪڏهن هڪ اعليٰ هستي پنهنجي فني ۽ فڪري، علم ۽ ادب، مرتبه ۽ درجات جي ڳالهه ڪري ته اهو حسن تعليٰ آهي. پر جي صلاحيتن ۽ هنر هوندي به پاڻ کي پردي ۾ رکي ته ان کي بخل سمجهڻ گهرجي. حافظ قرآن ۽ قاري، خطيب ۽ اديب، شاعر ۽ مفڪر، محقق ۽ دانشور، عالم ۽ فاضل، نجوم ۽ جفار، تاريخ نويس ۽ تاريخدان، فلسفي ۽ حڪيم، موسيقار ۽ فنڪار، مصور ۽ نقاش، پنهنجي فني خوبين ۽ خاصيتن، باريڪين ۽ پيچيدگين کان عوام کي آگاه ۽ آشنا نه ڪري، ايتري تائين عوام ان جي ڪمال ۽ درجي جو احترام ۽ قدر ڪيئن ڪندو؟ ان لائق فايق تي اهو فرض عائد ٿئي ٿو ته هو ان جرڪندڙ جوهر تي الفاظ جي روشني وجهي، جيئن ڪوڙ ۽ سچ، باطل ۽ حق جي هميشه لاءِ نڪيڙ ٿي وڃي.

(۱) مولانا جلال الدين رومي فارسي مثنوي جا ڇهه دفتر مڪمل ڪري علم و ادب ۾ اضافو آندو آهي، اهل دانشن کي تاقيامت مطالع جي دعوت ڏئي ڇڏي آهي. مثنوي جا نڪات، قرآني مفهوم ۽ معنيٰ جا ترجمان آهن. ان پنهنجي قلم گوهر بار سان لکيو آهي: -

مثنوي و معنوي و مولوي.

هست قرآن در زبان پهلوي.

(۲) شاعرن جي شاه اعليٰ حضرت سيد عبداللطيف ڀٽائي

رحه پنهنجي رسالي ۾ علم و ادب جي نڪات کان علاوه اُمر الڪتاب ۽ احاديث شريف کي پنهنجي اعليٰ ۽ مفڪرانه انداز ۾

شاعري جو لباس پارايو آهي. اسان جي اکين آڏو اهو دؤر به گذريو جو شرفا پنهنجي نياڻين نماڻين جي ڏاج ۾ شاه صاحب جو رسالو به ڳڻائيندا هئا.

شاه صاحب شاعر روزگار آهي، هويڪتائين روزگار جي دعويٰ ڪندي فرمائي ٿو: -

جي تون بيت پائين، سي آيتون آهين،

نيومن لائين، پريان سنڌي پار ڏي.

(۳) هفت زبان شاعر علامه محمد هدايت علي صاحب ”تارڪ“ رح مختلف زبانن ۾ ٻه سَوَ ڪتب لکندي. پنهنجي فن تي تمڪنت ڪندي فرمايو آهي ته: -

مان مملڪت نظم ۾ خاقان سخن جو.

هت منهنجي ۾ آڱو ۽ چوگان سخن جو.

مخلص ڇا مدد، سانگي ۽ واصف کي ٻڌايو،

”رانڪ“ ۾ کليو آه جو ڏڪان سخن جو.

اڄ مبداءِ فياض جي انعام سان ”تارڪ“

ٿيو سنڌ اندر فائض فيضان سخن جو.

(۴) سيد اظهر گيلاني شاگرد علامه ”تارڪ“ رح

سنڌي زبان جي ۵۲ اکرن تي، مختلف موضوعات تي، سنڌي

خواه اردو ۾ ۲۲ مڪمل رديفوار دواوين قلمبند ڪري، اردو ۽

سنڌي ادب ۾ انقلاب انگيز اضافو آندو آهي.

صنعت تصنيف جو مثال پڙهو: -

ڏٺو مونکي خدائ پاڪ تاثير زبان آهي.
 رکيل تحرير ۾ آ سحر اعجاز بيان آهي.
 اسان کي علم جي درٿان، مليو علم و ادب آهي،
 اثر تقرير ۾ اهڙو، رکيو خالق عيان آهي.
 نه پهچي عقل افلاطون جو منهنجي تعلي سان،
 مقابل منهنجي ڪٿ انسان زير آسمان آهي؟
 اچن در مضامين، صورت الهام اي ”اظهر“
 سخن جو آهيان پيمبر، نه ڪوئي شڪ گمان آهي.

(۹) اندر جو آواز

قدرت انسان کي، اندر جي اظهار لاءِ (۱) نثر (۲) نظم جو ذريع جا قوت عطا ڪئي آهي. ان جي وسيلي هو، پنهنجو آواز عوام الناس جي گوش گذار ڪري سگهي ٿو. جيڪڏهن هن دنيا ۾ نثر جي تاريخ قديم تر آهي، ته نظم جي تاريخ به قديم ضرور سمجهڻ گهرجي. اهل هندو جا پراڻا ڪتب برج پاشا ”شعر“ ۾ لکيل آهن، تلمسي ڪرت رامائن، شري ڪرشن جو ڪتاب ”شريمڌ پڳوت گيتا“ گرونانڪ صاحب جو ڪتاب ”جپ صاحب“ چند دائي چارڻ سنه ۱۲۰۰ع ۾ راجا پرتويراج چوهان جا ڪارناما ”پرتويراج راسو“ نالي ”نظم“ ۾ وڏو ڪتاب لکيو آهي. اهڙي طرح پڳت ڪبير، تلسيداس، اندر جو آواز دوهي ۾ ڪيو آهي. دوهي جي صورت هي آهي.

کانگا سبه تن ڪهائيو، چن چن ڪهائيو ماس،
 دونهنا مت ڪهائيو، پيا ملن ڪي آس.

حضرت دائود عليه السلام کي قديم ترين دور جي شاعرن مان شمار ڪجي ٿو، اُن جو ڪلام به ڪنهن ڌن تي ٻڌل آهي. هو پنهنجي خوش گفتاري کان ”لحن دائودي“ جي نالي سان به

مشهور آهي.

ابتدا کان تاحال شاعرن جو تڪ، توز، ماترا، نينڪي، ڏن، تاڙي، چپتي، ذڪ الغرض ڪنهن نه ڪنهن وزن تي ڪلام جو مدار رکيل آهي. وچين دور ۾ هندي شعرا ”چند“ وديا جي طرف توجه ڏنو، ۽ ان ۾ طبع آزمائي ڪئي. شاه صاحب پنهنجي ڪلام جو مدار به چند تي رکيو، ۽ دوهي جي صورت ۾ هن نموني نئون ڦيرو آندو. تلسي داس جو دوهو:

تلسي يه سنسار مين رهيءَ سبهي ملاءِ .

ملين سينگهه مار هي، انمل مار گاءِ .

ترجمو: - ”سڀ سان ميل ميلاپ رکو، چوٽه اتفاق جي صورت ۾، شيريني حمله نه ڪندو آهي، ۽ قوت جي حالت ۾ ڳئون به حملو ڪري ٿي.“ تلسي جي مٿين دوهي جي پنهنجن مصرعن جي آخر ۾ ”ملائي ۽ گائي“ جا قافيه آندل آهن. شاه صاحب جو بيت پڙهو. اُن جو وزن دوهي وارو ضرور آهي، مگر صاحب موصوف ان کي جدت بخشي هن نموني پيش ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. پهرين مصرع جي آخر ۾ ”شهادت“ جو قافيو دوهي وانگر آندو آهي. مگر ٻي مصرع ۾ آخر جي بجاءِ وچ ۾ ”عبادت“ جو قافيه آڻي، باقي تڪر ”نظر ناز پرين جو“ چئي بيت پورو ڪري ڇڏيو آهي.

مل مهانگو قطرو، سڪڻ شهادت،

اسان عبادت، نظر ناز پرين جو.

سنه ۱۷۰ هـ خليل ابن احمد بصري علم عروض جو اعلان

ڪيو، ذي حس طبقه عموماً شعرا ڪرام خصوصاً انهيءَ طرف خاص توجه ڏئي، ان جي آڌار تي، پنهنجي آواز کي عوام تائين پهچائڻ جو موثر ۽ موزون ذريعو سمجهو.

(۱۰) قرآن، شعریت ۽ عروض

علم بیان جا اُهي اساليب. جيڪي شاعري جو روح آهن، قرآن مجيد فرقان حميد ۾ کثرت سان ملن ٿا. مثلاً الفاظ و معنيٰ جو حسن ۽ تراکت، كلمات جي متانت، طرز بيان جي جدت، هم قافيه جو توازن، تشبيه، استعاره، کنيه، تمثيل وغيره جي دلڪشي، حقايق ۽ جذبات جو اهتمام، الفرض اُهي وصفون ۽ ڳالهيون جيڪي ڪلام ۾ حسن ۽ شعریت پيدا ڪنديون آهن، قرآن ڪريم ۾ بدرجہ اتم ۽ اعليٰ موجود آهن. اُمر الڪتاب ۾ انيڪ هنڌن تي موزون ۽ پختا جملہ بہ ملن ٿا. جن جو عروض جي اوزان سان سڌو سنئون لاڳاپو نظر اچي ٿو، تقطيع ڪرڻ سان بہ تر جو تفاوت نٿو ملي. چند مثال ملاحظہ فرمايو: -

(۱) بسم الله الرحمن الرحيم.

قرآن شريف جي پهرين آيت

بحر: - سريع مقطوع مطوي موقوف

وزن: - مفعولن مفعولن فاعلات

(۲) انا اعطيناك الكوثر

سوره کوثر آيت

بحر: - متقارب مثنى اثلث

وزن: - فعلن فعلن فعلن فعلن

(۳) لاحول ولا قوت الا بالله

بحر: - هزج مثنى اخرب مكفوف اخرم

”رباعي جو خاص وزن آهي“

وزن: - مفعول مفاعيل مفاعيلن فاع

(۱۱) شاه ۽ عروض

شاه صاحب جو ڪلام، دوهي جي تتبع ۽ چند جي آڌار تي

چيل آهي، جيڪڏهن شاه صاحب جي رسالو جو غور و فڪر سان مطالع ڪبو ته ان ۾ انيڪ اهڙا ابيات موجود آهن، جيڪي سڌو سنئون عروض جي تقطيع ۾ به اچي سگهن ٿا. هن ڏس ۾ آءُ به مثال پيش ڪري رهيو آهيان.

(۱) ڪلام: - مري ٿينديس مڃ، جتن ڪارڻ جيڏيون،

ڪري ڪوهيار ويو، ڇلائي ڇيرين.

بحر: - متقارب

وزن: - فعلن فعلن فعلن

(۲) ڪلام: تانگهي ۾ ٽائي، ٻڌ پنهنجو ترو،

اونهي ۾ آئي، ڪين ڏيندءِ ڪو پيو.

بحر: - متقارب

وزن: - فعلن فعلن فعلن فعلن

(۱۲) شاه جي واقعاتي شاعري

شاه صاحب شاعري ۾ نه ڪنهن جو مقلد، نه لکير جو فقير، نه ٻڌ سڌ تي طبع کي گردش ۾ نه وجهندو هو. هو مشاهدات ۽ واقعات جو اعليٰ ترجمان رهيو، اُن جيڪي ڪجهه اکين سان ڏٺو، اُن جي ڪيميرا وانگر رنگين ۽ دلنشين تصوير ڪڍي، عوام جي مطالع ۽ ملاحظو لاءِ پيش ڪئي، اُن کان علاوه شاه صاحب کي في البداهه ڪلام چوڻ جي به اعليٰ قوت حاصل هئي. شاه صاحب باريڪ ڇيز کي باريڪ نظر سان ڏسندو، ۽ ان جي حوبي بيان ڪرڻ جي ڪوشش ڪندو رهندو هو. سڻي جي اها خصوصيت ۽ صفت بيان ڪيائين جو اها اگهاڙي انسان کي ڏيکي ٿي. الغرض صاحب موصوف ننڍي کان وڏي ڇيز جو شاعرانه فڪر سان جائزو ورتو آهي ۽ اهڙي ڪابه شيءِ نه آهي، جنهن تي پاڻ طبع آزمائي نه ڪئي اٿس.

(۱) سنڌ تي ميان غلام شاه ڪلهوڙي جي حڪومت هئي. شاه صاحب جي شهرت ۽ مڃتا اوج تي آيل هئي، وقت جي حاڪم کي اها مقبوليت مٿيان جي دعوت ڏيندي رهندي هئي. هن پنهنجي اندر واري جي صلاحڪار سان صلاح ڪئي ته ڪنهن به طور ۽ طريقي سان شاه صاحب جي پاڪبازي ۽ پارسائي، مقبوليت ۽ مڃتا کي مليا مٿ ڪري ڇڏيان. هونءَ به اهل دنيا جو دستور رهيو آهي ته انهن جي درويشن ۽ خدا رسیده انسانن سان خدا ڪارڻ دشمني هوندي آهي. هن ملڪ جي حسين ۽ نازبن طوائفن جو سهارو وٺي، انهن کي هار سينگار ڪرائي، خاص هدايت ڏني ته ”آءُ عبداللطيف ڀٽائي کي هن رنگين محفل ۾ گهرايائون، اوهان پنهنجي حسن ۽ صورت، ناز ۽ انداز، کان ڪم وٺندي، ان کي پنهنجي پريڇ زلفن جي ڦندي ۾ اهڙو ته ڦاسدائي ڇڏيو، جو هو زندگي تائين جان نه ڇڏائي سگهي. ڪاميابي تي اوهان کي انعام اڪرام ڏنا ويندا.“ شاه صاحب هن محفل ۾ پهچي ويو، جام جو دؤر شروع ٿيو، هڪ حسينا شراب جو پيالو پري پنهنجي نازڪ ۽ نفيس هٿ سان شاه صاحب کي پيش ڪيو، مگر صاحب موصوف پيئڻ کان صاف انڪار ڪري ڇڏيو. هاڻي راڳ رنگ جو دور شروع ٿيو، ڳائيندڙن هر نموني جا حربا هلايا مگر انهن جو هروار خطا ٿيندو رهيو. غلام شاه محفل مان اُٿي هليو ويو، خاص ماڻهو به الوپ ٿي ويا، ۽ صرف شاه صاحب اڪيلي سر هن حسين ٽولي ۾ رهجي ويو، دروازه بند، هن ٽن چوٽي جا زور ڏنا مگر شاه صاحب کي پاڻ ڏانهن متوجه نه ڪري سگهيون، شاه صاحب استغراق جي عالم ۾ محو ۽ مست رهيو. صبح جو ميان صاحب نهايت فخر به انداز ۾ شاه صاحب کي چيو ”اوهان رات پوري طرح سان راڳ جو خط حاصل ڪيو هوندو؟“

شاه صاحب في البديه هي جواب ڏنس.

ڪاڪ نه جهليا ڪاڙي، موها ڪنهن نه مال،

بي چورين ڏنا چال، ته به لاهوتي لنگهي ويا.

شاه صاحب جي هن شعر ٻڌڻ سان هن جي دماغ ۽ دل مان

نڪاءُ نڪري ويو، نادم ٿي شاه صاحب کان معافي ورتائين.

(۲) صوفي شاه عنايت سنه ۱۱۳۰ هه ۾ شهيد ڪيو ويو،

اُن وقت شاه صاحب جي عمر ۳۱ سال هئي، جئن جواها خبر

شاه صاحب کي ٻڌائي وئي، دانهن ڪري، ڪيترو وقت خاموش

رهيو، آخر ۾ هي چند اشعار آبدار سندن زبان گوهر بار مان ٻڌڻ

۾ آيا. سر رامڪلي ۾ ست ابيات آهن، مون صرف ٻه قلمبند ڪيا

آهن.

(۱) اڄ نه اوطاقن ۾، سنڊي جوڳين جوڙ،

ساري سناسين ڪي، ڪامي ٿيس ڪوڙ،

(۲) اڄ نه اوطاقن ۾، طالب تنوارين،

آديسي اُٿي ويا، مڙهيون مون مارين،

جي جيءَ کي جيارين، سي لاهوتي لڏي ويا.

(۱۳) شاه جي طنز مليح

ادبي دنيا ۾ طنز ۽ هَجَوَ ٻه جدا چيزون آهن، طنز: - مهميز ۽

هَجَوَ سنڌي ٽيني گلا جو نالو آهي. طنز ڪرڻ سان انسان ۾

هوشياري ايندي آهي، ۽ هَجَوَ حمل جو نالو سمجهڻ گهرجي. طنز

انساني دماغ ۾ چرپر اُٿي سگهي ٿي، مگر هَجَوَ ان جي برعڪس

انسان جي اندر ۾ تڪ ۽ تاءُ، تپش ۽ تيزي، نفرت ۽ حقارت جو

بج پوکي ٿي. طنز کي صنعت تجاهل عارفانه سان تعبير ڪيو

ويندو آهي، ۽ هَجَوَ کي تڪي ترار جو وڍ ۽ گهاءُ سمجھيو ويندو

آهي. انساني زندگي ۾ جت غمن جا انبار سرن تي سٿيا ويندا

آهن، اتي طنز و مزاح، ڪل ڀوڳ جو به هجڻ نهايت ضروري امر آهي.
 سنڌي ادب ۾ ڪيترائي ظريف شعرا پيدا ٿيا آهن، انهن مان
 رئيس شمس الدين خان بلبل، ضامن دادوي، هنتر حيدرآبادي،
 روڌو موالِي حيدرآباد، ڪانو لاڙڪاڻو، ٽڪلو لاڙڪاڻو، علامه
 فرفر ڏونگري جا نالا قابلِ ذڪر آهن. جملہ شعرا حضرات جو
 ڪلام طوفان حواري ۾ تلف ٿي ويو، حضرت بلبل ۽ علامه فرفر
 جي ڪلام مان چند مثالي اشعار پيش ڪجن ٿا. بلبل فرمائي ٿو:

مرد ٿيا مڪار چو ڪهڙي چيم؟

ڪي رنن ٿيون خوار چو ڪهڙي چيم؟

*

يار اڳيان تون روزِ رو تازه بتازه نوبنو.

مر ملئ ڪو ٿڪ بچو تازه بتازه نو بنو.

*

زر سان عيب هائو، سهڻن اندر سمائو،

نر ٿو نوائي ناڻو، زر آ ته عشق نه ٿي.

*

هن نازنين جي قد سان، همسر نه سرو ٿيندو،

ڄڻ ڪا اڻگهڙيو ڪنهن ڪم ڪار جو نه آهي.

علامه فرفر ناظم الدين جي خوراڪ لاءِ رقم طراز آهي.

رهيو جي هاضمون ۽ شوق ”ناظم الدين“ کي اهڙو،

ته ڪڪڙن لاءِ پاڪستان ۾ پوندو ڏڪر ساڻي.

محترمه فاطمه جناح ۽ صدر ايوب جي اليڪشن جي تصوير
 دلپذير ڏسو.

هلائي ٿا رهن، امر و ادب ۾ ظاهر و باطن،

اڀا ٿي پنهنجي مادر سان، حرامي ٻار اٽڪي پيا.

يار جي نزاکت ۽ نفاست جي اپٽار هن طرح سان آهي.

تون گلن ۾ ٿي ترين، ”بلالي“ مثال،

خاطري آ توکي ٿيندي باز نٿ

پيءُ کان اول پٽ پينگهي ۾ جهونندو رهي ٿو.

پدر کان اڳ تولد ٿين، فقط مادر جي محنت سان،

شرافت واسطي اهڙا حلالِي پار پيدا ڪر.

پنهنجي معاصرين جو هن نموني ذڪر ڪري ٿو.

فن جو استاد آهين، چوڻو اي فرفر ڪرين؟

ڪاڻو، روڏي، بلبل و ضامن ۽ هنتر جي تلاش.

(۱) وڳند سان وروح شاه صاحب رساله سر بلاول ۾ وڳند

جي چرچي گهڻي جا لڳوتار ۱۳ ابیات ملن ٿا. مون نموني طور

صرف ٽن بيتن جو ذڪر ڪيو آهي. جن مان شاه صاحب جي خوش

طبعي ۽ ملنساري جو پتو پوي ٿو.

وڳند سادو سودو فقير، ۽ فرمانبردار هو، هر وقت شاه

صاحب جي حاضري ۽ نوڪريءَ ۾ رهندو هو، هڪ ڀيري پور پنهنجي

ويس، بغير اجازت جي پنهنجي گهر هليو ويو. اُتي پهچڻ سان زال

ڏندو پٽيس ته نافرمان بغير اجازت جي هت چو آيو آهين، هن کي

بدشد ڳالهائي پوئين پير روانو ڪيائين، پٽ تي پهچڻ سان هن

ساري گهرو ڳالهه شاه صاحب جي آڏو بيان ڪئي. شاه صاحب

مُشڪندي هي بيت پڙهي پورو ڪيو.

وڳند وري آئيو، پينار نئون پوءِ،

محکم لڳس موچڙا، ذرو نه ڏنس جوءِ،

وينو ايهين جوءِ، ته پيران پاسي نه ٿيان.

(۲) وڳند ماه رمضان ۾ روزا نه رکندو هو، سحري ۽ افطاري

جي وقت ماڻهو روزه دارن جي لاءِ قسمن قسمن جا طعام ۽ ميوه

جات آئيندا هئا، هو روزہ دارن کان اول خوراڪ تي اهڙي نموني حملہ آور ٿيندو رهندو هو، جيئن تتر تي باز چڙهائي ڪندو آهي. اهو منظر ڏسي، شاه صاحب اُن جي نظر ۾ هن ريت تصوير ڪڍي آهي: -

وڳند وري آئيو، بدو بي نماز،

جيئن تتر مٿي باز، وڳند تيئن خوشبوءِ تي.

(۳) ڪوٽڙي مغل ۾ جيٽي نالي سان هندو دڪاندار هو، هو شاه جو ڏاڍو عقيدتمند هوندو هو. هڪ دفعي وڳند کي بصرن وٺڻ لاءِ دڪان تي موڪليو ويو، دڪاندار هن کي چرچي ۾ چيو ”وڳند تتي ٿڌي ۾ وتين ٿو ٿاڀا ڪائيندو، بسم الله ڪري، ٿڌي ڇانو ۾ منهنجي دڪان تي ويهي سودو ست هلاءِ، آءُ تنهنجو حساب ڪونه ڪائيندس. هن تڪڙ ۾ تو ۾ اقرار ته ڪيو، وري جو لڙهو لٿس، درڙي پري، تارا ڦوٽاري، دڪاندار کي چوڻ لڳو، هل ڙي هل ڪافر، مان پنهنجي مرشد کي ڇڏي هت تي ويهي جڃ ماريان“ اهي الفاظ اڃا ريندي سڌو پٽ تي آيو ۽ اهو سربستو احوال وٺڻ ڪچهري جي آڏو بيان ڪيائين ۽ ماڻهو ڪل ۾ ويڙهجي ويا. عين ان وقت شاه صاحب کان هي بيت موزون ٿي ويو: -

دانا سندي در تي، وڳند ٿي ويٺو،

بصر سين بازار ۾، ڪرواڻيو جيٺو،

در تنهين پيٺو، جت ڪفر تان ڪين ٿئي.

شاه صاحب جي طنز، مليح کان مليح تر هوندي هئي، ان ۾ مشفقانه عارفانه، ناصحانه لب ولهج، دعائيه اثر ۽ انداز هوندو هو، ماڻهن جي دلي خواهش هوندي هئي ته اهڙي بصيرت افروز ڪچهري سدائين قائم رهي.

(۱۴) ڀٽائي جي لوءِ صاحبان ۾ آمد

حضرت عبداللطيف ڀٽائي رحم، پنهنجي ڏاڏي اعليٰ حضرت

شاھ ڪريم بلڙي واري جي مقبره جي لاءِ ملتان کان ڪاشيءَ جون سرون وٺڻ واسطي درياھي رستي سان ملتان ويو، موٽندي اعليٰ حضرت سيد موسيٰ شاھ عليه رحمت جي ملاقات ۽ زيارت فيض بشارت حاصل ڪرڻ جي غرض و غايت سان ”لوءُ صاحبان قادريه“ عرف گهوٽڪي جي جامع مسجد ۾ تشریف فرما ٿيو. شاھ صاحب جي هٿ ۾ هڪ سرڳي هئي جنهن ۾ ”نفس اماره“ ڪٿي جي صورت ۾ پڌل هو، فقرا سان ساز سرود هئا، اهڙو غير شرعي عمل ڏسي علماء ۽ طلبا آبي کان ٻاهر نڪري ويا، ڪٿو ڪاهي ٻاهر نم جي وٺ سان ٻڌائون، ۽ ساز مسجد جي اوڀر واري ڪُهي ۾ ڦٽا ڪيائون، ساز اُتي وڃڻ لڳا، هي حيران ٿي هڪ ٻي کي چوڻ لڳا ڇا ماجرا آهي؟

هن حقيقت کان آگاه ڪرڻ لاءِ طلبا حضرت جن جي آستانه عاليه ڏانهن ڊوڙيا، هوڏانهن حضرت جن کي روحاني رستي اطلاع مليو، پاڻ مسجد جي طرف اچڻ لڳا. شاگرد ڪين هن حقيقت کان واقف ڪيو. پاڻ فرمايائون؛ صبر و تحمل کان ڪم وٺو، اڄ پيال ڀلائي پٽائي صاحب جن آيا آهن.“ ٻنهي هستين جي جامع مسجد ۾ ملاقات ٿي. حضرت جن علماء ۽ فقرا سان شاھ صاحب جن جو نهايت عمدہ نموني تعارف ڪرايو. ٿوري وقت کان بعد موذن عصر جي اذان ڏني، جماعت وضو ڪري، بارگاه حق ۾ عبادت لاءِ صفون ٻڌي قبله جي طرف منهن ڪري بيٺي. حضرت موسيٰ جن جي اصرار ۽ استدعا تي پٽائي صاحب پيش امامي جا فرائض نهايت حسن و خوبي سان سرانجام ڏنا. هڪ نئين ڳالهه رونما ٿي جو شاھ صاحب قرآن شريف جي آيات جي بجا پنهنجا في البديه هيٺيان اشعار پڙهيا، جيڪي رسالہ جي سر مارئي ۾ موجود آهن: -

(۱)

”زُمر، زُخْرُف“^(۱)، ”سومرا“ ”حَمْدُ“ جنھن جو ھنڌ ”م“
”اٰھْدِنَا الصِّرَاطِ الْمُسْتَقِيْمَ“^(۲) اي پَنوھارَن پَنڌ،
باري لاهين بَنڌ، تہ ملان ماروئڙن کي.

(۲)

”زُمر زُخْرُف“ ”سومرا، ”قل“ جنھن جو قُوْتُ ”م“
”فَاذْكُرُونِي اَذْكُرْكُمْ“^(۳) سدائين ثابوٽ،
لنگھيو جن لاهوت، تن پکا پائر اڏيا.

(۳)

”زمر زخرف“^(۴) سومرا ”سَبَح“^(۵) منهنجا سين،
ورڌت^(۶) ڏاڏائي ڏيه جو، ڪوئ تنهنجا ڪيڻ،
”وَرُوِيْزْهِيْچَاا وَيِي“^(۷)، ڪوئ سونُ تنهنجو سومرا. ”پ“

(۴)

”زُمر زُخْرُف“ سومرا، سَبَحَ منهنجا سين، ”م“
تمر^(۸) بر بريان^(۹)، ان جا ڪاڇ خُرما ڪيڻ،
”نِتُ تَمَيم نِي“ بَرَ جي بَدُوِيَن لِيء. ”م“

(۵)

”زُمر زُخْرُف“ سومرا، سَبَحَ سِيڻ سَنڌام،
”م“ بَنڌ مَ بدوين لِيء، ”ڳوڙها نت ڳاڙيام“
عمر ابائڻ کي ڏئي، ڏينهن ٿيام،
ويڙيڇا وجود مان، ويل نہ ڪنهن وسريام،
”پانڌي روزِ پيچيام، اِيِي اَبائڻ جا.“ ”پ“

(۱) قرآن جي سورتن جا نالا. (۲) اسان کي سڌي وات ڏيکار. (۳) پوءِ اوهان
مونکي ياد ڪريو تہ مان اوهان کي ياد ڪريان. (۴) سورت جو نالو. (۵) سورت جو
نالو. (۶) ڀلو. (۷) مھڻا، گاريون. (۸) سُکي ڪجور. (۹) ڀڳل ڪڙڪ.

(۶)

”زُمر زُخرف“ سومرا، سَبَحَ سَنِئِ رَهَن،
 بَنَدَ ۾ بدوين لِيء، ”اكيون رَتُ رَوْن“،
 دَوْتِي دَاذَالِي ڏيهه جا، الله! ڪي اَچَن،
 مونڪي خبر خير جي، سندي ڏيهه ڏين،
 ’ آرو (۱) اڪڙين، آهي ابائين ڏي.“

(۷)

”زُمر زُخرف“ سومرا، عيش اعرابين (۲)،
 ”اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ (۳) قُلُوبَان ڪهن،
 لَحْمُ (۴) لَئِن (۵) گِڏ ڪيو، تَمَرُ تَاڪُل (۶) ڪَن،
 ”سداسين سيد چئي، ”ان نه چڪيو تن“ ”م“
 عمر بنديائين، لاهي لوت نه ڇڏين.

(۸)

”زُمر زُخرف“ سومرا، مارو مون مهندار،
 ”اَلَيْكَ اَصْحَابَ الْجَنَّةِ“ (۷) ماڳ سندر موچار،
 ”وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا“ (۸) پئين پوج پنوهار،
 ويرو لار وجود ۾، پرين جي پچار،
 ”سباجها سَتَار، مونڪي مارن ميڙين.“ ”پ“

(۹)

”زُمر زُخرف“ سومرا، حَذْنِ ۾ حُجرات (۹)،
 سَوْرَن لاءِ سَرَتِيُون، ”رعد (۱۰) مُڪائم راتِ“ ”م“
 هَميشه حَجَر (۱۱) ۾، لئن لطيفي لَاتِ،
 مون تن تنهين جي تاتِ، اورڻ جن ”اَحْقاف“ (۱۲) ۾.

(۱) لاڙو. (۲) جهنگلي ماڻهو. (۳) بيشڪ اسان توکي فتح ڏني. (۴) گوشت.
 (۵) کير. (۶) کائڻ. (۷) اهي بهشتي آهن. (۸) ۽ انهن کي انهن جي پالڻهار پاڪ
 شراب پياريو. (۹) سورت جو نالو. (۱۰) سورت جو نالو. (۱۱) سورت جو
 نالو. (۱۲) قرآني سورت جو نالو.

(۱۰)

”زُمر زُخرف“ سومرا، ”سانبي (۱) ساريم رات“، ”م“
 ”رعد“ ڪريندي رعديون (۲)، هلن ڏونهن ”حجرات“
 ”سُبح“ ”سجده“ پيچرا، لئن لطيفي لات،
 مون تنهن جي تات، اورڻ جن ”احزاب“ سين.

(۱۱)

”زُمر زُخرف“ سومرا، مارو ”مومن (۳) باس،
 اعرابي ”احقاف“ ۾ رهي وينا راس،
 مارن ملان (۴) مارئي ”ڪنهن ارادي آندياس“، ”م“
 ”وطن آءِ ويندياس، وريو وُرُق وصال جو.“ ”پ“

ابيات پڙهڻ ۽ سجده جي ڦيرقار سبب پوري جماعت نماز ختم ڪري بيٺي ماڻهو حضرت موسيٰ شاه صاحب، ٻه علماء ڪرام ۽ هڪ طالب جملہ پنج ماڻهو پٽائي صاحب جي پٺيان فرض ۾ شامل رهيا. شاه صاحب پهريان ۸ ابیات فرض ۾ پڙهيا، ۽ آخري ٽي ابیات پڙهي دعا گهري. عشاء جي نماز ادا ڪرڻ ۽ ذڪر کان فارغ ٿيڻ بعد شاه عبداللطيف ۽ حضرت موسيٰ شاه جي رات جي تنهائي ۾ ڪچهري ٿيندي رهي. صبح جو نماز پڙهي شاه صاحب اجازت ورتي، ستره سنئون ٿيو، ٻيڙي لهواري لڙي حيدرآباد جي طرف رخ رکيو.

(۱۸) شاه جي ڪلام تي تبصرو

شاه صاحب صرف سنڌ صوبي جو نه مگر دنيا جي عظيم شاعرن ۽ مفڪرن مان هڪ آهي، ڊاڪٽر ايڇ - ٽي - سورلي دنيا جي ڪيترين زبان جو ڄاڻو ۽ ماهر آهي. هن کي سنڌي ٻولي تي

وڏو عبور حاصل آهي. هن پنهنجي مطالع ۽ معلومات جي آڌار تي، دنيا مان ست شاعر چونڊي انهن جو شاه صاحب سان تقابل ڪندي، نمايان الفاظ ۾ اها فتويٰ ڏني آهي ته شاه صاحب دنيا جي جملي شاعرن ۽ مفڪرن کان مٿانهون مقام رکي ٿو. شاه صاحب جي ڪلام ۾ ادب به آهي، نياز پي، رمز به آهي، راز پي، سوز به آهي، گداز پي. حسن به آهي، ناز پي، الفت به آهي، عشق پي، وصل به آهي فراق پي، درد به آهي، سوز پي، پند به آهي، مسافت پي. غم به آهي، راحت پي. شريعت به آهي، طريقت پي. معرفت به آهي، حقيقت پي، وحدت به آهي، ڪثرت پي. افسانو به آهي، حڪايت پي. رشد به آهي، هدايت پي. رواني به آهي، ندرت پي. سلاست به آهي، جدت پي. نفاست به آهي، نراڪت پي.

هن الهامي شاعر، پنهنجي سخن جي ذريعي علمي ۽ ادبي دنيا ۾ مختلف مضامين جا گل گڏ ڪري، سنڌي ٻولي کي سدا بهار باغ بڻائي ڇڏيو آهي. جنهن ۾ قسمن قسمن رنگين ۽ دلنشين گل پنهنجي لافاني خوشبو سان اهل دل، اهل درد، اهل نظر جي قلب ۽ روح کي رسائيندا رهن ٿا. شاه صاحب وٽ الفاظ جو وڏو خزانو آهي. اردو زبان ۾ اُنن کي صرف ”اون“ سڏيو ويندو آهي. سنڌي ۾ ٻڪري جي اُن کي ”ڏاس“ گهڻي جي اُن کي ”اُن“ اُن جي اُن کي ”ملس“ ڪوٺيو ويندو آهي، ٻين زبانن ۾ اُن جو صرف هڪ نالو آهي، سنڌي زبان ۾ نالا ڳڻيو ته ڪيترا آهن. (۱) توڏو (۲) ڪنواٽ (۳) گورو (۴) پور (۵) بوتو (۶) مهري (۷) ليڙو (۸) ڪرهو (۹) چانگو (۱۰) ميو (۱۱) لاڏو. بهادر جا نالا (۱) ڪوپو (۲) ڪوڏيو (۳) ڪونڌر (۴) ڪونئر (۵) سڌر (۶) جنگ (۷) پائو (۸) مرد (۹) مانجهي (۱۰) ورنه (۱۱) ڌڳ (۱۲) مهائي (۱۳) بانڪو (۱۴) پارنگ (۱۵) وير (۱۶) گهوت

(۱۷) لئنگهه (۱۸) راوت (۱۹) جوڌو (۲۰) جوان (۲۱) بورائو وغيره. شاه جي رسالي ۾ ڪٿ به عُريان، بازاري ۽ ڪچو لفظ نظر نه ايندو. بلڪه هر مضمون شعر جي خوبين ۽ محاسن سان مالا مال ملندو. زبان جي شيريني ۽ مينائي بيان جي صفائي ۽ دلچسپي، ملرز جي ادائگي، دلفريبي ۽ رنگيني، اسلوب جي دلاويزي، دلڪشي ۽ دل نوازي پنهنجا جلوه پساڻي رهي آهي. نظر وجهڻ وارو محو نظارو بڻجو وڃي، ۽ ٻڌڻ وارو سرور ۾ اچي رقص ڪندو رهي ٿو.

(۱۶) منهنجو مقصد

منهنجي هن چونڊ جو مدار شاه جي پهڪي ۽ محاورن تي رهيو آهي، مون شاه صاحب جا جملي سر سامهون رکي، پنهنجي مقصد جا موتي چونڊيا آهن. هر لفظ، هر ٻول، هر بيت پنهنجي هنڌ تي وزندار ۽ اثرائتو ٿيندو آهي. انتخاب جو انداز اهڙو اهميت وارو هجي، جيئن مصور پنهنجي موقلم سان، سنگ تراش سنگ تراشي جي اوزارن سان، موسيقار ستاريا رباب جي تارن کان ڪم وٺندو آهي. جيڪڏهن غلط تار تي هٿ لڳي ويندو، ته نغمي جو آواز بي سرائي اختيار ڪندو. اهڙي طرح فيصلي ڪرڻ کان بعد اگر ان جي برعڪس قدم کڻبو ته سراسر غلط ٿيندو، مون به انهيءَ عزم سان هي ڪم ڪيو آهي، ناموزون ڪلام حسن انتخاب لاءِ بدنما داغ جي برابر سمجهو ويندو آهي.

منهنجي انتخاب ۾ (۷۸۵) اشعار ۽ (۴۸۸) پهڪا ۽ (۳۲۰) محاورا شامل ٿيا آهن. جن کي پيش ڪرڻ جي جسارت ڪري رهيو آهيان، پڙهڻين، اعراب ۽ معنيٰ جو خاص خيال رکيو ويو آهي. اءُ حاجي غلام قادر ڪوڪر جو ٿورائتو آهيان، جنهن وقت بوقت هن ڪتاب جي نقل ڪرڻ ۾ منهنجي دل و جان سان مدد

ڪئي آهي. آءُ جناب قاضي مقصود گل صاحب جو نهايت مشڪور آهيان، جو صاحب موصوف هن ڪتاب لکڻ وقت مون کي پنهنجي نيڪ ۽ زرين مشورن سان نوازيندو رهيو آهي.

اها سخت بي انصافي ٿيندي، جيڪڏهن آءُ پنهنجي پراڻي دوست، شاعر ۽ اديب، مصنف ۽ محقق جناب غلام مصطفيٰ مشتاق ميمڻ جو شڪريو ادا نه ڪريان، جو هن صاحب موصوف هن ڪتاب کي ”مهراڻ اڪيڊمي شڪارپور“ جي بورڊ آڏو پيش ڪرڻ جو مشورو ڏيندي، ڪتاب کي چپرائڻ جي اُميد ڏيکاري ۽ اهڙي نموني هي ڪتاب چپجي اوهان جي هٿن تان پهچي ويو.

اشرف و اعليٰ ڪيو انسان کي ”اظهر“ خدا،

ڪم اچي انسان ٿو، انسانَ جي.

آخر ۾ آءُ هن امر تي مُسرت جو اظهار ڪريان ٿو، جو هن گران بها تصنيف ۽ تاليف جي تڪميل ”قصر الادب گهوٽڪي“ ۾ ٿي، مان ۽ منهنجي اولاد هن سطوتِ اعظمي تي هميشه هميشه فخر ۽ ناز ڪندي رهندي. ”الله بس باقي هوس“

{ سيد اظهر گيلاني } { ۱ - ذي الحج ۱۴۲۳ هـ }
{ قصر الادب گهوٽڪي } { ۳ فيبروري سنه ۲۰۰۳ ع }

(۱) سر ڪلياڻ

وَحَدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ بُدءُ نَه بُوڙا،
 ڪي تون ڪنهن نه سٿاس (۱) جي گهٽ (۲) آندڙ گهوڙا،
 ”گاڙيندين ڳوڙها، جيت شاهڊ ٿيندءِ سامهان.“

(۲)

وَحَدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ اِيءِ هِيڪڙائي حق،
 ”بيائي ڪي پڪ“، جن وڌو سي ورسيا (۳).“

(۳)

تون چؤ الله هِيڪڙو، وائي (۴) بي مَ سِيڪُ،
 ”سوئي لڪيو لڪُ، سچو اڪرُ مَن مَ.“

(۴)

پاڻهين جَلَّ جَلَالَهُ (۵)، پاڻهين جانِ جمال،
 پاڻهين صُورَت پرينءِ جي، پاڻهين حُسن ڪمال،
 پاڻهين پيرُ، مُريد ٿئي، پاڻهين پاڻ خيال،
 ”سڀ سڀوئي حال، منجهان ئي معلوم ٿئي.“

(۵)

سو هي، سو هو، سو اَجَلُ (۶)، سو الله،
 ”سو پرين، سو پَساهُ، سو ويرِي، سو واهرو.“

(۱) بدءاء. (۲) نڙي. (۳) ڀليا. (۴) ٻولي. (۵) ان جو وڏو شان آهي. (۶) موت

مقرر وقت تي ايندو.

(٦)

”پڙاڏو (١) سو سڏ“، ور (٢) وائيءَ جو جي لهين،
 ”هئا اڳهين گڏ، ٻڌڻي ۾ به ٿيا.“
 ”م“
 ”پ“

(٧)

ايڪ فِصَر (٣) دَر لُڪُ، ڪوڙين سَهَسَ ڳڙڪيون،
 ”جڏانهن ڪريان پُرِي (٤)، تڏان سَڄڻ سامهون.“
 ”پ“

(٨)

ڪوڙين ڪيائون، تنهنجون لَڪَن لَڪَ هُزار،
 جيءَ (٥) سڀ ڪنهن جيءَ سين، ڏرسَن (٦) ڌارون ڌار،
 ”پريم“ (٧) تنهنجا پار (٨)، ڪهڙا چئي ڪيئن چوان؟
 ”پ“

(٩)

”انڌا اُونڌا ويڄ“ (٩)، ڪُل ڪُڄاريا (١٠) ڪانهين؟
 اسان ڏکي (١١) ڏيل (١٢) ۾، تون پيارئين پيڄ (١٣)،
 ”سوريءَ جني سيڄ (١٤)، مرڻ تن مشاهدو“ (١٥).
 ”پ“

(١٠)

”سوري آه سينگار“، اَصْلُ عاشِقِن جو،
 مُڙن، موٽن، ميهڙو (١٦)، ٿيا نظاري (١٧) نروار،
 ”ڪُسنَ جو قَرار (١٨)، اَصْلُ عاشِقِن جو.“
 ”پ“

(١١)

پهرين ڪاتي پاءِ، پُڄِج پوءِ پَرِيٽو،
 ”ڏک پرين جو ڏيل (١٩) ۾، ”وَاجَتَ (٢٠) جن وڃاءِ“،
 ”سيخن ماه (٢١) پڇاءِ، جي نالو ڳيڙءَ (٢٢) نينهن جو.“
 ”م“
 ”پ“

- (١) پڙلاءُ. (٢) وڪڙ. (٣) ماڙي. (٤) نگاه. (٥) قبول. (٦) درسَن، ديدار.
 (٧) منهنجا برين. (٨) نشان. (٩) طبيب. (١٠) ڇاڪاڻ. (١١) درو ٿئي.
 (١٢) بدن. (١٣) پٿرو پٽ. (١٤) پلنگ. (١٥) ديدار. (١٦) ميهڙو.
 (١٧) نظاري تي. (١٨) وعده انجام. (١٩) تن، بدن، دل. (٢٠) ساز، باجو،
 واڇو. (٢١) گوست، مانهم. (٢٢) ورتڻ، توجيو، تو پڇيو.

(۱۲)

”ڪاٽِي ڪونهي ڏوه، ڳنُ وڊيندڙ هَتَ مَ“،
 ”پ“
 ”م“ ڀَسِيو پرم (۱) عظيم جي ”لڇڪيو وڃي لوه“،
 ”پ“ ”عاشقَن اندوه“ (۲)، سدا مَعشُوقَن جو.

(۱۳)

”ڪاٽِي جا قُرَبَ جي“، سا هَڏ چيري چَمُ،
 ”عاشقَن پنهنجو انگُ، الله ڪارڻ وڊيو“

(۱۴)

جي تو سِڪَن سِڪيو، ته ڪاٽِي پئي مَ ڪنجهُ،
 سڀريان جي سُوَر جو، ماڻهن ڏجي نه منجهُ،
 ”پ“ ”انڌرُ ايءُ آهَنجُ، سانڍجُ سڪائون ڪري“.

(۱۵)

”عاشقَ زهرُ پياڪَ، وهُ ڏسي وهَسَن گهڻو“،
 ”پ“ ڪَڙِي ۽ قَاتِلَ جا، هَميشه هيراڪَ،
 لڳين لُءُ لطيف چئي، فَنّا ڪيا فِراقَ،
 ”پ“ ”توئي چڪَن چاڪَ، ته به آهَ نه سلين عامَ ڪي“.

(۱۶)

”سَڌَڙيا (۳) شَرابَ جون، ڪُهَ (۴) پِچارُون ڪَن“،
 ”پ“ جِه ڪاٽَ ڪَلالَن ڪڍيا، ته موٽيو پوءِ وِجَن،
 ”پ“ ”پڪون سي پيَن، سَرَجَن جا سَتَ مَ“.

(۱۷)

”مُلهُ مَهانگو قَطرُو (۵) سِڪَن شَهَادَتَ“،
 ”پ“ { ”اسان عِبَادَتَ (۱)، نَظَرُ نازَ پَرِڪَن جا“.

(۱) ريت، رخ، هلت، روش. (۲) رنج، فڪر، ڳڻي. (۳) سڪي خواهش رکندڙ.
 (۴) چو، چالاء. (۵) ريت رُخ، هلت، روش. (۶) عبادت.

(۱۸)

”رڳون رڳيون رباب^(۱)، وَجَنَ وِیلَ سَپَ ڪَهِنَ،
 ”پ“ لُجَنُ، ڪُجَنُ، نہ ٿيو، جَانِبَ رِيءِ جَوَابُ،
 ”م“ سوئي سنڌيندم^(۲) سڀرين، ”ڪيس جنهن ڪباب“،
 ”پ“ ”سوئي عين^(۳) عذاب، سوئي راحت رُوحَ جي.“

(۱۹)

”پ“ ”پريان سنڌي پارَ جي، مڙئي مڙئي“،
 ”پ“ ”ڪانهي ڪڙائي، چڪين جي چيٽ^(۴) ڪري.“

(۲۰)

”پ“ ”تو جڻجي تات، تَن پُڻ آهي تنهنجي،
 ”فَاذڪُرُونِي اذڪُرُكُمْ“^(۵) اي پروڙج بات،
 ”پ“ ”هٿ ڪاتي ڳڙ وات، يِجَن پَر پرين جي.“

(۲۱)

”پ“ ”حَبِيبي هڪار، منجهان مهر سڌ ڪيو،
 ”پ“ ”سو مون سِي جَمَارَ^(۶)، اَوَرُڻَ^(۷) اهوئي ٿيو.“

(۱) ساز. (۲) چٽائيندا، مهرم بتي ڪندا. (۳) پاڻ يا خود. (۴) هوش، ڌيان.
 (۵) ياد ڪري مون کي ته آءُ به اوهان کي ياد ڪريان (قرآن). (۶) حياتي، عمر.
 (۷) دلي احوال ٻڌائڻ، ڳجهيون ڳالهيون ڪرڻ.

(۲) سر يمن ڪلياڻ

”مُ حَبِيبَ مَتَ ڪٿي“، دِلَ ۾ ديري (۱) دانهن،
 ”م“ ڪُچان تان ڪوڪ ٿئي، ”صَبْرُ آءُ تَه سَهان“،
 ”پ“ ڪنهن کي ائين چوان، ته مونکي ماريو سَڄئين“.

(۲)

”سدا آهي سورَ جي، “واڍوڙين وائي“،
 ”م“ جيڪا آئين من ۾، سَلين نه سائي،
 ”پ“ ”اوڙڪ (۲) آهائي، گوليو لَهَن ڳالهڙي“.

(۳)

”سُگهن سڌ نه سورَ جي، ته گهايل ڪيئن گهارين؟“
 ”پ“ پئل پاسو پَڪَ تي، واڍوڙين (۳) نه وارين،
 پَر ۾ پَچَن پرينءَ لئه هي هنجھون (۴) هارين،
 ”پ“ ”سڄن جي سارين تن رويو وهامي (۵) راتڙي“.

(۴)

”سُگهن سڌ نه سورَ جي“، ٿا رُنڪن (۶) رَنجوري (۷)،
 ”م“ پيا آهن پَڪَ ۾، مٿن ماموري (۸)،
 لڳن لئن لطيف چئي، سدا جي سوري (۹)،
 ”پ“ ”پَرت جن پوري، تن رويو وهامي راتڙي“.

(۱) اونھين. (۲) نيٺ، آخر. (۳) ڦٽيل، زخمي. (۴) ڳوڙها، لڙڪ. (۵) گذري.

(۶) ڪنجهن. (۷) مرد وارا. (۸) وڏي بيماري، تقدير. (۹) هميشه جو

(۵)

تَن طَيِّبَ نہ تون، جو سَد نہ لَهِيَن سُوَرُ جي،
سانڍ پنهنجا ڊيڙا، ڪڏ ڪڏي مَ رِيون ^(۱)،
”ڪانه گهرجي مون، حياتي هوتن ريءَ“
”پ“

(۶)

جي پائين پرينن مڙان ^(۲)، ته سڪ چورانڪي ذات ^(۳)،
”جاڳڻ جشن ^(۴) جن کي، سڪ سڄيائي رات“
”اڄهي ^(۵)، بڄهي ^(۱)، آڻيا“، وائي ڪَن نہ واتِ،
سلي ^(۷) سورئي چاڙهيا، بيان ڪَن نہ باتِ،
”توڙي ڪُسن ڪات، ته به ساڳي سُلن ڪين ڪي“
”پ“

(۷)

ڪاندين ^(۸) تاندين، ٻاڙين، ”پڇان مَر پيئي“،
”جيرا، جگر، بکيئون، سيخن مَ ٿيئي“،
”ويجنئو ^(۹) ويئي، ٿي وهڻي سڄڻين“
”پ“

(۸)

”ٻاريو اُجهائين ^(۱۰)، پرين اُجهايو ٻارين“،
”مونکي ٿا مارين، ”لونهان ^(۱۱) لُهارن جا““
”م“

(۹)

ڪاڻان ^(۱۲) تن ڪَٽيو، ”اُجهائڻ اونڌاءُ“،
”جَن اندر ٻري ٻاه، سَد سِڪا ان ڪي“
”پ“

(۱) زمين، ڌرتي. (۲) ملان، ملاقات ڪيان. (۳) روش، طرز، طريقو.
(۴) خوشي، مزو. (۵) ڊوڙي. (۶) ٽڪجي. (۷) سلهاڙي، ٻڌي. (۸) ڪنڊي ۽
ٻهر جي تاندين تي. (۹) طبيبن جي هٿان آئي. (۱۰) وسائين. (۱۱) الا، شولا.
(۱۲) سڙيا.

(۱۰)

”جن کي دُورُ دَرَدَ جو، سَبَقُ سَوَرُ“^(۱) پڙهڻ،
 ”فِڪَرُ ڦَرهي“^(۲) هَتَ ۾، ماڻَ مُطالِعَ“^(۳)، ڪُنَ،
 ”پَنو سو پڙهڻ، جنهن ۾ بَسَنَ بَرِينءَ کي.“

(۱۱)

صُوفِي لاڳوئي^(۴) ڪونه ڀانئين ڪير؟
 ”منجهان“^(۵) ئي منجهه وڙهي، پڌر ٺاهس پير،
 ”جني ساڻس ويڙ، ٿئي تنين جو واهرو.“

(۱۲)

اَڪَرُ پڙهَ اَلِفَ جو، وَرَقَ سِي وَسار،
 ”اندرُ تون اُچار، پَنا پڙهندين ڪيترا؟“

(۱۳)

”پاڻي ڪانُ ڪَمانَ ۾، ميان! مارَ مَ مون“
 ”مون ۾ آهين تون، مٿان تنهنجوئي توکي لڳي.“

(۱۴)

”مُحَبَّتَ جي ميدانَ ۾، ”سَرُ جو سانگُ“^(۱) مَ ڪِرَ،
 ”لاهي سرُ لطيف چئي، اُڳيان دوستن دَرُ“^(۷)،
 ”عِشَقُ نانگُ اَپَرُ“^(۸)، خَبَرُ ڪاڌن کي پَوِي.“

(۱۵)

عاشِقَ مَعشوقِنَ جي، وَني ويهَ ڳري^(۹)،
 چم^(۱۰) وَرَ جي چڏئين، ”سُندي دوستِ دَري“،
 ”ڏيندا ٻڪي ٻاجهه جي“، ”ويندو ٺپ“^(۱۱) ٺري،
 ”اسان تان نه سَري، توکي سَري سَيرين“.

(۱) سور جو سبق. (۲) تختي. (۳) دل ۾ پڙهڻ. (۴) يعني تعصي نه آهن. (۵) ڳجهه ڳوه. (۶) خيال. (۷) رک. (۸) گهڻو. (۹) گهڻي. (۱۰) مٿان. (۱۱) زخم.

(۱۶)

هَر هَر^(۱) هرائي، وَجَن ڌر دوستن جي،
 پاڙي ڏانهن پرين جي، اجهه^(۲) مَ اوائسي^(۳)،
 اَلَر^(۴) ٿي اَچَ م تون وٽان وائي،
 لائيندِ لطيف چئي، ”سوران“^(۵) سرهائي،
 ”گجهو ڳالهائي، ڀرت ونجي پاڻ م“.

(۱۷)

”هُوَ چُونئي، تون مَ چَو، وٽان ورائي“،
 ”اَڳُ اَڳرائي جو ڪري، خطا سو ڪائي“،
 ”پاندَ م پائي، ويو ڪيني وارو ڪين ڪي“.

(۱۸)

”اَنَ چُونَدَن ڪيمَ چَو، چُونَدَن چيو وسار“،
 ”اَنئي پَهَر اَدَبَ سين، پَر^(۱) اهاڻي پار“،
 ”پايو مُنهن مُونن م، غُرُڪَ ساڻ گُڏار“،
 ”مُفتي^(۷) منجه وهاڙ، تہ قاضي ڪانيارو^(۸) نہ ٿي“.

(۱۹)

”چَڪي مئي منن جي، اڳڙيا^(۱) آيا“،
 ڪڙي قاتل ڪوڏيا، ورنهه وناهيا،
 ”جي گهورن سين گهايا“، پيئڻ تان پري ٿيو.

(۲۰)

”هاريا ويڃ^(۱۰) مياس، سڌ نہ لهن سوز جي“،
 پريان کي چوندياس، ”تہ ترس طينڪه ڇڏيو“.

(۱) گهڙيءَ گهڙيءَ. (۲) وج. (۳) موکي، نادان. (۴) اڻ ڄاڻ. (۵) سورن مان. (۶) طريقو. (۷) فتويٰ، قاضي. (۸) ڏيندڙ. (۹) لوهار يا مرشد ڪامل (۱۰) حڪيم.

(۲۱)

عاشق! مَعْشُوقَن جَو، "وَنِي وَهَج سِير" (۱)،
 اچي پچندء پائِهَتِي، پَرِينء يري پير،
 "يلاين سندو پير" (۲)، رَهْبَر تيندء راهء مء.

"م"

"پ"

(۳) سر ڪُنڀات

”پيشاني ۾ پرينءَ جي، ڀلائي جا پير“^(۱)،
 ”اڱڻ اکندين“^(۲)، ”جي ڏي پاڻوھي“^(۳) پير،
 ”قمر پاڙي“^(۴) ڪير، شمس سپرين سين.“

(۲)

رات سُهائي پون^(۵) سنئن پَنَن وڌو پَنڌ،
 ”م“ هلندي حَبِيئَ ڏي، ”ڪرھا“^(۱) موڙ م ڪنڌ،
 ”پ“ بَنڌن^(۲) سوئي بَنڌ، جو پھچائي پرينءَ ڪي.

(۳)

رات سُهائي، پون سنئين، ڀرت نئين پنديس،
 ”م“ ميا! مَجْبُوبَن ڏي، ”وڃڻ ڪجي وس“،
 ”پ“ راتين ۾ رَس تہ خَبَرَ ڪرن^(۸) ڪي نہ ڀوي.“

(۴)

”اُڄُ پُڻ اچائي، چوڏھين ماہ چنڊ جي“،
 ”م“ مون گھر مون پرين جي، ”اچڻ جي وائي“،
 ”م“ ”مون گھر وادائي“، پيئي ڪام^(۱) ڪرن ۾.

(۵)

هِن تاري، هِن هيٺ هت منهنجا سُپرين،
 ”پ“ ”سَجڻ ماڪي ميٺ، ڪوڙا ٿين نہ ڪڏھين“.

(۱) پنڌار. (۲) سڪندڙن. (۳) مُشڪندي خوشي مان. (۴) پور ڪري، برابر ڪري. (۵) زمين، ڌرتي. (۶) اُٺ. (۷) سندرو. (۸) گڏھ. (۹) ساڙ، بچ.

(۶)

اَڄُ پڻُ امارو^(۱)، چوڏهينءَ ماهُ چنڊ جو،
مُون گهرِ مون پرين جي، اچڻ جو وارو،
”سڄڻ سوڀارو“، پيڇ پني^(۲) گهر آيو.
”م“

(۷)

تارا ترتر^(۳) وڪڙيون، مٿن ڦلڙيون^(۴)،
”وه سي راتڙيون، جي مون پرين ڳاڻا پيئون“.
”پ“

(۸)

”ناسيندي^(۵) نگاه“، پهرين ڪڇ پرينءَ ڏي،
احوال عاجزن جا، آڳ لڳ الله،
”روزنهارين راه، آڳيون اوهان جي آسري“.
”پ“

(۹)

ناسيندي زهار، پهرين ڪڇ پرينءَ ڏي،
آءُ جي ڏيان سنيها، چڱ چنڊا آڀار^(۶)،
”ساجن سڀ ڄمار، آڳيون اوهان جي آسري“.
”پ“

(۱۰)

چنڊ تنهنجي ذات، پاڙيان، نه پرين سين،
”تون اچو ۾ رات، سڄڻ رت سوڄهرو“.
”پ“

(۱) چمڪاٽ، چمڪو، لات. (۲) پرھ ڦٽي. (۳) ننڍڙا. (۴) ننڍيون ڦلڙيون.

(۴) سُر سَراڳ

پ ”مان پُچِئي سِرِين، چِتان لاهِ مَر چَر،
”سِرِين اَڳيان پاءِ، يَلَوُ مَڱْهَارُ تي.“

(۲)

م ”مان پُچِئي سِرِين، ”چِت مَر چِتاريج (۱)،“
ڪڍج ڪائي (۲) ڪَڇ (۳) ڪي، ڪُوڙُ مَر ڪَمائِجُ،
پ ”وڻج وهائِج، سوداگر! سَڄ جو.“

(۳)

م ”سِرَ سَنوان، لاجو (۴) نوان، مُهاڻا سندن مير،
سائي سَفر هَليا، تِيا سَڻاوا، سِير،
جي اچن سان اَڪير (۵) ”سي ٻيڙا رکيه ٻاجه سِيه.“

(۴)

م ”منجهان پيئي مَڪڙي، ڪاجا پاڻي بُونَد،
سيئي ڏنم رُونَد (۱)، ”وکر جن وِجائيو.“

(۵)

م ”جيڪي مَنجھ جَهان، ”سوتاريءَ (۲) تَڳي تَهنجي،
لُطَفَ جي لُطِيفَ چئي، تو وِڻ ڪَمِي ڪان،
پ ”عَدَلُ چُٽا آءِ نه، ڪو ڦيرو ڪَڇ فَضَلَ جو.“

(۱) ياد ڪر. (۲) شيشو. (۳) ڪوڏ. (۴) رسا. (۵) سڪ. (۶) رڻندا.

(۷) لطف.

(٦)

سي پوجارا پُر ٿيا، "سَمُنْدُ سِيويو جَن"،
 آندائون عَمِيَقَ ^(١) مان، جوتي ^(٢) جَوَاهِرَن،
 "ڪانهي قِيَمَتَ تَن، مُلھ مُهانگو اُن جو".

(٧)

"دنگيءَ ^(٣) ۾ دافا"، وني وَجھُ وڪر جا،
 "وِير ورنديءَ" ويسرا ^(٤) ويھُ مَ ويگاڻا،
 "هي رَنبَ نہ ڄاڻا، ڪڏهن هُندين ڪُن ۾".

(٨)

سَيِي سُبْحَانَ ^(٥) جي، ڪِر حوالي ڪَم،
 رِي تَحْقِيقَ تَسْلِيمَ ^(٦) ۾، لاهي غَم وَهَم،
 "قادر سان ڪَرَم، حاصل ڪري حاجَ ^(٧) تو".

(٩)

جَڳَن سان چڱايُون، ائن سِيڪو هوءَ،
 "تو جئن ڪري نہ ڪوءَ، بِيچَن ^(٨) سان ڀلايون".

(١٠)

"جڱا ڪَن چڱايُون، مَنايُون، مَنَن"،
 "جو وَڙ ^(٩) جڙي جَن سِين، سو وَڙ سِيئي ڪَن".

(١١)

"ويا سي وينجھار"، هيرا لعل وندين ^(١٠) جي،
 تنهين سندا پوڻيان، سيهي ^(١١) لَهَن نہ سار،
 "ڪَتين ڪت لُهار، هاڻي انهن پيڻين ^(١٢)".

(١) ونهون. (٢) دڳ. (٣) ننڍي پيڙي. (٤) ويسارا، غافل. (٥) الله تبارڪ و تعاليٰ. (٦) خدا کي مڃڻ، قبول ڪرڻ. (٧) مطلب، ڪم. (٨) بچڙن. (٩) هلڻ، ريت. (١٠) سوراخ ڪرين. (١١) شيهو. (١٢) هندن، ماڳن.

(۱۲)

ٿا صَراف سَڄَن ^(۱)، پاڻ ڪونائين جوهرِي،
ماڻِڪ ڪَري مُڻ مَ، ونئن وٺي وٽ تَن،
سندس ئي سِيَد چئي، ڪهڙو قَدَرُ ڪَن؟
”پاڻيئيءَ پَر ڪَن ڪي ڪنڇن ^(۲) گڏين ڪڇ سان.“
”پ“

(۱۳)

تاري ونئن تراز ڪي، ”منجهان موج ملاح“،
”م“
دانهون ڪَن درياهَ جون، ”جي اونهي جا آگاه ^(۳)“،
”م“
سونهن جي صلاح، وٽ ته ويرِ لنگهي وڃين.

(۱۷)

قَرُڻُ ^(۴)، ڦوٽا، پارچا، پائيٺ ^(۵) پاتائون،
ڪوٺيون قِيَمَتَ سنديون ^(۱)، تَر مَ تاڪيائون ^(۷)،
لاڄن ^(۸) منجهه لَطيف چئي، ٻيڙا ٻڌائون،
نذر نبي ڄام جو، چڙهندي چيائون،
”جي چوهي چوڙيائون، سي ٻيڙيون رکن باجهه سين.“
”پ“

(۱۵)

”ڪاڻو ڪمايوم“، ”موتي مون نه وٺجيا“،
”م“
”م“
”ههڙو حال سندوم، توه ^(۱) تنهنجي آبهان ^(۱۰).“
”پ“

(۱۶)

”مُون مَ تُون موجود، آءِ اڳاهين آهيان“،
”پ“
”م“
”اڪيون اڪڙين ڪي، ”سڪيو ڪَن سَڄود“.

(۱) ٻڌڻ مِراچن. (۲) آگاه، واقف، ڄاڻو. (۳) شيشو. (۴) لونگ. (۵) چمڪندڙ
”موتي“. (۶) قيمتي. (۷) پريائون. (۸) نوڙڻ. (۹) ڀلائي.
(۱۰) بچان.

(۱۷)

"پ" کَچُ کَمايَ کَورُ، يَکُمَ عَهَدَ (۱) الله جا،
 "مر" پِچرو جو پاپن جو، سوچوڻي تائين چورُ،
 "مر" مَعلومَ آئيئي مورُ" (۲)، ڳوڙها (۳) انهيءَ ڳالهه جو.

(۱۸)

"مر" کُورُ کَمايَ کَچُ، اُتي اور الله سين،
کَڏي تون دغا ڍل مان، صاحبِ وڻي سَچُ،
 "مر" محبت سَندو مَن مَ، "ماڻڪَ ٻارج مَچُ،"
 "مر" اُپَرِ اُتي اُچُ، "ته سودو ٿئي سَرو" (۴).

(۱۹)

اگهيو کائو کَچُ، ماڻڪن موٽَ ٿي،
 "پ" "يليءَ پايو سَچُ، آچندي لَڄَ مَراڻ."

(۵) سر سامونڊي

اُونهين ۾ اوڪري، جڏهن جي ويا،
 ”سانداري“^(۱) سَمونڊ جي، نهوڙي رِيا،
 وڃي تَتِ پيا، جِتِ نهايت ناهِ ڪا.
 (۲)

”تن رنججي تانگ“، سي سڄڻ سَفَرِ هليا،
 لُڻجَ لاِتِ لَطيفُ چئي، ڪڏهن ايندُم ڪانگ،
 ”ڪنهن سَتاڻي سانگ“^(۲)، ٻرين پَر ڏيهي ڪيا.“
 (۳)

جيڪو اچي هاڻ، ”ته ڪَريان روح رَچنديون“^(۳)،
 ”ايلَ ڊولي سان“، ”هوند ڳَر“^(۴) لڳي ڳالهيون ڪريان.“
 (۴)

ايلَ ڊولي سان، اچي ته جهيڙيان^(۵)،
 ”لايتَ ڏينهن گهڻا“، ”مون سِڻ ڪيئي ٿورڙا“،
 (۵)

هي سڄڻ سيئي، ”جي مُون ڪوڏ“^(۶) زهاريآ،
 ايندم جان پيهي، ته سڀ لاهيندم ڏکڙا.
 (۶)

لاجو ٿا لون^(۷)، اچن سڙه اُڀريا،
 ڪارڻ تن پرين، ”ويني واٽ زهاريان.“
 (۷)

(۱) ڀيٽ. (۲) سبب. (۳) رهائيون. (۴) ڳلي لڳي. (۵) جهيڙو ڪريان.
 (۶) خوشي سان. (۷) لڏن.

(۷)

”آڄ پڻ وايون ڪن“، وَلِجَارَا وَجَنَ جُون،
هَلَنَ هارا سِيرِين، روئان تان نه رهن،
آءِ جهليندي ڪيترو؟ آيل سامونڊين،
”پڳهه چوڙي تن“، ”وڏا ٻيڙا ٻار ۾“.

(۸)

سَڙَ ٿي سَبيائُون، بندرجن تڙن تي،
سَڙَ سَبي ساڄا ڪري، ”ڪوها ڪنيائون“،
بِيرقون بَحرن ۾، چوڙي ڇڏيائون،
”لهريون لنگهيائون، لُطَف سان لُطِيفُ ڇَٽِي“.

(۹)

”جَنِي ڪارڻ مون ٿي، تَڙ يُوچارا يُوچيا“^(۱)،
”يُنِيْمُ اُميدُون، سِيئي سَجَنُ آيا“.

(۱۰)

هوند اُڀي تَڙ وَت، پرين پڳهه چوڙيا،
”ڪا مون ۾ گهٽ، نات سَجَنُ سَباڄها گهڻو“.

(۱۱)

وَلِجاري وَري، پَرَ پڳهه چوڙيا،
”م“ اوليو پسي اُن جون، ”پڙم ڳچ ڳري“،
”پ“ وينديس ماءُ مري، ساري سامونڊين ڪي“.

(۱۲)

”وَجَنَ جي وائي“، مُون وَتَ ڀيهي نه ڪريو،
”م“ آءِ اڳهين آهيان، ”سورَن سڄائي“،
”م“ ايڏي جدائي، مَتان ڪَريو منهنجا پرين.

(۱۳)

هي سَجَئُ سيئي، جي مون ڪوڏَ^(۱) نهاريان،
ايندم جان پيهي، ”ته سڀ لاهيندم ڏکڙا“.
”م“

(۱۴)

تان ڪي لئج ڪانگ، ڪڏهن ايندا مان گهرين،
”سيئن ڪارڻ سانگ، مون ته گئيئي ڪيا“.
”پ“

(۱۵)

سڙهَ سڃاڻيو چو، سامونڊي آيا،
”مان منهنجو هو، جاني هن جهاز ۾“.
”پ“

(۱۶)

بندَر ديسان ديس، ”مله نه وارئين“^(۲).
”فقيرائي ويس، املَ ڏين اڻ توريا“.
”پ“

(۶) سر سهڻي

وَهَ (۱) تِڪ، واهڙ (۲) تِڪ، جت نيهن تِڪ نِزالي،
جن کي عشق عميق (۳) جو، سي خِلوتَ خيالي،
پ " وارئين سي والي، هينئڙو جن هِت ڪيو."

(۲)

واهڙو هن نه واه، "اجا وه اڳي ٿيو"،
م " گهر وينيون گهڻا ڪريو، "سرتيون سڱ سنوان" (۴)،
م " صُورَت جا ساهڙ جي، سا جي دسي ان،
پ " هوند نه پليون (۵) مان، گهڙو سڀ گهڙا ڪئي."

(۳)

پ " "گهڙي گهڙو هِت ڪري، چيلهه ٻڌي چوتو"،
م " منهنجو من ميهارَ کي، "پارِ وڃي پُهو"،
پ " "گهوٽي ۾ گهوٽو (۱)، مونکي مُحَبَ ميهار جو."

(۴)

م " "گهڙي، گهڙو هِت ڪري"، الله تهار،
جنگه جَرَڪي (۲) وات ۾، سسي کي سيسار،
چوڙا (۸) ٻيڙا چڪ (۹) ۾، لڙ ۾ لڙهيس وار،
لکين چُهَڻيس لوهِڻيون (۱۰) ٿيلهون ٿرنئون (۱۱) ڌار،
پ " مڙيا مَڇ هزار، ياڱا ٿيندي سهڻي."

(۱) سير. (۲) ننڍو وهڪرو. (۳) اونهون درياه. (۴) دوستي جا دڙ هڻون. (۵) روڪيو.
(۶) خيال. (۷) وڏي مڇي. (۸) پانهين. (۹) گپ. (۱۰) ننڍي مڇي. (۱۱) ٿرڻ "ماڳ" کان.

(۵)

”وڻن وينا ڪانگ، وڃي ٿي وِلا ڪري“،
 ”گهڙي گهڙو هٿ ڪري، سٺي سانجهي ٻانگ“،
 ”سيئي ڍونڍي سانگ“^(۱)، جتي ساهڙ سپرين.

(۶)

”پاڻ مَ ڪڇڻ پاڻ سين، ريءَ وسيلي وڌ“،
 لالڻ تنين لڏ“^(۲)، عشقُ جنجي آڳ ۾.

(۷)

”پاهُ مَ ڪڇڻ پاهُ“^(۳) سين، ”وسِلا وسار“،
 لڙ لنگهائي سهڻي! ”پرت وجهندءِ پار“،
 سي تڙت لنگهنديون پار، اُڪند آڳو^(۴) جن سين.

(۸)

ڪرڳل ڪوچ ڪُن گهڻا، جت دڙڪو منجهه درياهه،
 آڇيو آتاهين گهڙي، ”سانگو ڪري نه ساهُ“،
 ”ساهڙجي صلاح“^(۵)، يار لنگهائيس پاڇه سين.

(۹)

دَهشت دور^(۱) درياه ۾ ”جِتَ هيبتَ هلاچو“^(۲)،
 ورجي^(۳) ويرن وڃي، ڪاڏي ويو ڪڇو^(۴)،
 ”ساهڙ ڄام سڄو، ساڻي ٿيندو سير ۾“.

(۱۰)

دهشت^(۱) ڏوم درياه ۾، جِتَ ستاڻا^(۲) سيسار،
 بيحد باڳو^(۳) بحر ۾، هيبتَ ناکِ هزار،

(۱) ماڳ. (۲) حاصل. (۳) خودي. (۴) آڌار. (۵) سجائي. (۶) ڦيرو.
 (۷) آواز. (۸) ڀڄي. (۹) ڪڇو دلو. (۱۰) تڪ. (۱۱) خُف. (۱۲) واڳون.

ساريان کان سَرِيرَ ۾، طاقت توهان ^(۱) ڌار،
 ”ساهڙ ڄام! ستارَ سِگهو رَسِجَ سِيرَ ۾.“
 ”پ“
 (۱۱)

دهشت ڌوم درياه ۾، جت ڪڙڪو ڪُن ڪَري،
 توڙي ^(۲) تاڪن وڃي، مٿان ور وري،
 آءُ ساهڙ منهنجا سپرين، ”پرتئون پير پَري“،
 ”هادي! هت ڌري، اونهين مان اڪارئين ^(۳).“
 ”م“
 ”پ“
 (۱۲)

دهشت ڌوم درياه ۾، ”جت ڪُن جا ڪڙڪا“،
 سهي ڪين سَمُونڊَ جا، مانڊي ڍل ڌڙڪا،
 ساهڙ ڄام! سٺيچ ها، فَرِيادي فقير جي.
 (۱۳)

”گهيڙان ^(۴) ڪوي نه گهور“، تَرِ تَڪڙ کان نه لهي،
 جنهن کي سِڪَ ساهڙ جي، ”پُورِن ^(۵) مٽي پُور“،
 ڪاري رات ڪُن ۾، وهن ڪي وهلور ^(۶)،
 ”جنهن کي ساڻ پرين جو سور، تنکي ندي ناه نگاه ۾“.
 ”م“
 ”م“
 ”پ“
 (۱۴)

دَهَشَتَ ڌوم درياه ۾، جِتَ جايون جانارَن ^(۷)،
 ”نڪو سَنڌو سِيرَ جو“، مَپَ ^(۸) نه مَلاحِن،
 درندا ^(۹) درياه ۾، واکا ڪيو وَرَن،
 سڄا بيٺا بار ۾، هليا هيٺ وڃن،
 ”پرزو پيدا، نه ٿئي“، تَخَتو منجهان تن،
 ڪو جو ڦهر ڪُن ۾ ويا ڪين ورن،
 ”اتي اڻ تارن، ساهڙ! سير لنگهائِ تون“.
 ”م“
 ”پ“

(۱) توکان. (۲) سهڻي ڏاڇي. (۳) لنگهائين. (۴) گهيڙ کان. (۵) بي حساب.
 (۶) خيران. (۷) جانورن. (۸) ونجهه ماپ. (۹) خطرناڪ جانور.

(۱۵)

”نَڙ تَڪُنُ تار“^(۱)، ڳهرڻ“، اي ڪاٺيارن^(۲) ڪُڙ،
 ڏَهَ ڏَهَ پيرا ڏينهن ۾، ڏي ڏوراپا ڏمُ،
 ”عقل مَٽَ شَرَمَ، تيئي نيھن نهوڙيا.“
 ”پ“

(۱۶)

ڪارا ڪُنُ، ڪاري تڪي^(۳)، ڪاريهر^(۴) ڪَڙڪا،
 مٽي مَٽي^(۵) مهراڻ ۾، اچن دوبارا^(۶) ڏڙڪا،
 ويندي ساهڙ سامهان، ڏسُ جهول جهڙڪا^(۷)،
 ”ڪَڙڪَن (۸) جا ڪَڙڪا“، ”سونهاڻ تڙسي سِيرَ ۾“،
 ”م م“

(۱۷)

”جَنان وَهي“^(۱)، تڙا وات، ڪَڙ پُڄَن ڪوڙيون“،
 جَن کي سِڪَ ساهڙ! جي، ”سي گهيڙ نه پچن گهاٽ“^(۱۰)،
 جَن کي عِشَقَ جي آسَٽ^(۱۱)، ”سي واهڙ پانڻين وکڙي“،
 ”م“

(۱۸)

هُئي طالِبِ حَقَ جي، توڙي لاڪُون توڙ^(۱۲)،
 نَهَ مَلاحَ، نه مڪڙي^(۱۳)، ”نهي ٻڌي نوز“،
 ”پاڙي پڙي بوڙ“^(۱۴) سُهڻي ليکي سِيرَ جي“،
 ”پ“

(۱۹)

مَحَبَتي مِيهارَ جون، ”دِل اَنڊر ڏونهيون“،
 آڻيو وجهي آر ۾، ”لهاڻو^(۱۵)، لوهيون^(۱۶)“،
 ”جي ساهڙ! جون سُونهيون، سِير سِرارو“^(۱۷) تڙڪي“،
 ”پ“

(۱) تارپاڻي. (۲) ڪاڻ وارين. (۳) رات. (۴) واسينگ نانگ. (۵) مست. (۶) پشيا.
 (۷) جهڙيون. (۸) وڏن گهنڊن. (۹) هلي. (۱۰) تڙ لنگهه. (۱۱) سوزش.
 (۱۲) اصل کان. (۱۳) ٻيڙي. (۱۴) تانگو پاڻي. (۱۵) ساڙيندڙ. (۱۶) ٻيڙيون،
 محبت. (۱۷) سنئون رستو.

(۲۰)

”ڇڙن چوري آهيان، سُڪڙي سُمهان ڪيئن؟“
 ”ساريان ساهڙ! ڄامَ ڪي، “ڏهه ڏهه پيرا ڏينهن“،
 ”ميهار مَرڻُ سيئن، “نير^(۱) پاتَمَ نيهن جا.“

(۲۱)

ڄامَڪَ چَري، تارِ تَري، آئيو مَتي بيتَ،
 لڙ لنگهيون ليٽَ، ”ڪَلَمي جي قَرارَ سِيه“.

(۲۲)

جياريس سنڀارَ ڪُئ ڪريندم گڏجي،
 وير و تارَ^(۲) وجود ۾، ”پرين جي پڇارَ“،
 ”سي سڄڻ هون نه ڌارَ، جي هينڙي ۾ حلُ^(۳) ٿيا“.

(۲۳)

هَن پَر سيمَ^(۴) هوءَ، ”ستي سنڀارن جي“،
 ”ڇڻُ ڇڙن چورِيو“، فوقِ تڙم جوءَ^(۵)،
 مَحَبَتَ مجاز جي باله^(۶)، پَيَمَ بوءَ،
 ”وڃي روءِ بروءِ، ديڪان دوست ميهارَ ڪي“.

(۲۴)

”هن پَر سيمَ هاڪَ“^(۷)، ستي سنڀار جي،
 مَحَبَتِي ميهارَ جي، ”ڇڙن چورِيا ڇاڪَ“،
 ”انهيءَ جي اوطاقَ، وڃڻ واجبُ مون پيو“.

(۲۵)

مَري تان! مَ ميهارَ، ”وٽاه و لهو^(۸) مَه ٿئي“،
 وڃن جي وڃارَ، ”جو ونڱي ٿئي م وارَ“،
 ”ساهڙ مون سينگارَ ماڻهن ليکي مهڻو“.

(۱) زنجير يا نيل. (۲) هميشه. (۳) گڏجي ويا. (۴) ٻڌم. (۵) جاءِ، وٽان.
 (۶) خدا جو قسم. (۷) تعريف ٻڌم. (۸) خالي، واندي.

(۲۶)

ميھون هن ميهار جون، الا سڀ بچن،
وڃون جي ڪيرن ^(۱) ۾، سدا ٿيون سونهن،
”مونکي ماڻڪن ^(۲)، ٿاڻي هنيون تار ۾.“

”پ“

(۲۷)

سڪن وارن سٿرو، جي دهشت سان درياه،
اوڙڪ ^(۳) انهيءَ جو نه رهي، آرينا ارواح،
”ويندي ساهڙ سامهون، صدقو ڪنديون ساه“،
جن کي حب انهيءَ جي آو، ”سامڙ سائي تن جو“.

”پ“

”م“

(۲۸)

”ڪندي جهليو ڪانهن، عاشق آيو آهون ڪري“،
تو ڪيئن ”هڙي سهڻي، ٻيلي! منهنجي ٻانهن“،
”درياه توتي ڏانهن، ڏيندس ڏينهن قيام جي“.

”پ“

”م“

”پ“

(۲۹)

گهيڙ لنگهو گهاري، ميثاقان ^(۴) ميهار ڏي،
”الست ڀريڪم قالوا بلي ^(۵)“، ”پر اهاڻي پاري“،
”ڏسيو ڏيڪاري، ڀرت ڀريان جو ڀڃرو“.

”م“

”پ“

(۳۰)

ڪاري رات، ڪچو گهڙو، اوڻيهه اونداهي،
”چنب نالو ناه ڪو“، ”دريا، دڙ لائي ^(۱)“،
”سامڙ ڪارڻ سهڻي، ”آڏيءَ ٿي آئي“،
”اي ڪم الاهي، نت ڪن ۾ ڪير گهڙي؟“

”م“

”م“

”پ“

(۱) ڪلن ۾. (۲) اکين ۾ اچي ٽڪي واري مينهن. (۳) پڇاڙي. (۴) الست جو وعدو. (۵) اڳين وعدن تي پڪي رهي. (۶) ڏڌڪو.

(۳۱)

سُڀريان ^(۱) جي تُرهي، ٻُڌين توءَ مَ لَڳُ،
جي ڀانئين پرينءَ ملان تہ پُورُ ^(۲) اُبتِي وِڳُ ^(۳)،
”پاءَ تِيڏاهين پَڳُ“ ^(۴)، ناهِ جيڏاهين رُجھرو ^(۵)۔
”م“

(۳۲)

ٻوڙين، چاڙهين، مُون ڏئي، ٻئي جي دَعوا رَسي نَ دَمَ،
هِنَ مُنهنجي حالَ جو، مِيهَرُ ٿي مَعْلَمُ ^(۱)،
”رَڳُ پيلي جو پَرَمُ“ ^(۲)، جو اوقِر پيو اُجهورُ ^(۳) مَ۔
”پ“

(۳۳)

سانڀارا ^(۱) سَڏَ ڪيو، اُڀا چوَنِمِ آءُ،
هڪُ تَڪوئي تارِ وَهي، پِيوَلُزُ لَهريُون، وا،
”ساڻي جَن اَلهه، بَجهان ^(۲) سي نَ ٻُڏنديُون“۔
”پ“

(۳۴)

”انگُ ^(۱) پَسي رَنگُ ڪيو“، ڪو جو دوزِ دلي،
بَرَبَرِ ^(۲) ٻيلي ^(۳) نَ ٿيو، ڪَچو مَنجِه ڪَلي ^(۴)،
”ترانَ ٿي تارِ گهڻو، تنهنجي بَحَر! ٻلي“،
”سو مِيهارِ ملي، آهيان جنهن جي آسري“۔
”پ“

(۳۵)

پَڪا رَڇُ ^(۱) ڪُنڀارَ جا، پَڪي نِهاين ^(۲)،
”مُونڪي تِٿائين ^(۳)، پيلوئي ڀاڱي پيو“۔
”پ“

(۱) ٻي تي نه ڀاڙ. (۲) وهڪري. (۳) وج. (۴) پير. (۵) آسرو. (۶) خبر.
(۷) شرم. لڇ. (۸) ڪن. (۹) سامهان. (۱۰) يڪ آهي. (۱۱) لکيو.
(۱۲) افسوس. (۱۳) ٻيلي، يار. (۱۴) لڙائي. (۱۵) تانوَ. (۱۶) آئي.
(۱۷) تانوَ.

(۳۶)

سَيِّتِ ^(۱) پِجَارِ پَرِينِءَ جِي، سَيِّتِ هَوَتَ حُصُورُ،
”مُلُڪُ مَرِيوئي مَنُصُورُ“ ^(۲)، ڪُهي ڪُهَندين ڪيترا؟“

”پ“

(۳۷)

ڪاٽِي نَه ڪانهَن ^(۳)، نَڪو ڏوهُ قَلَمَ جو،
”اَنگُ اُتِيئي لَڪيو، “جِتي رَسي نَه ٻانهَن“،
”ڪنهن کي ڏيان دانِهه“، ”جئن نَفا قَلَمُ وِهاڻيو“.

”م“

”م“

(۳۸)

رَڌِي تِيَمَ ڏينهنَ، ڪوهُ ڄاڻان، ڪهڙا پَرِين؟
”نِيئَ يَرِجي نِيهنَ، پَلتيا پارِيون، ڪري“.

”پ“

(۳۹)

پِجي پاڙي وارِيون، ڪوهُ ڪرينديو ڏم،
ڪاري رات ڪنن ۾، آه ڪاڻيارن ڪم،
”هي هَڏ ۽ چَمُ، گهوريو مُحَبَّ مِيهار تان“.

”پ“

(۴۰)

جئن مٺاين ۾ مصري، تئن راڳن ۾ توڌي،
”ميم“ ^(۴) رکيائين من ۾، ٿي ”الف“ ^(۵) کي اوڌي،
”سا لَهَرين ڪين لوڌي، مِيهار! جنهن جي مَن ۾“.

”پ“

”پ“

(۴۱)

”گهڙو پڳو تان گهوريو، وينديس تا نه وري“،
”بي پئنديس پنهنجو“، ”تانگهو، تار، تَري“،
”مِيهار ڪان مَري، “پلڪ پاسي نه ٿيان“.

”پ“

”م“

”م“

(۱) سڀ هنڌ. (۲) منصور بن هلاج وقت جو مشهور صوفي. (۳) يعني ظاهري قلم نه آهي. (۴) محمد مصطفيٰ. (۵) الله تبارڪ و تعاليٰ.

(۴۲)

”م“ آڏي راتِ اُٿي ڪَري، ”وهمن ڪئي وهلور ^(۱)“،
 ”م“ ”چوريس چڙين چت تي“، ”پورن مٿي پور“،
 ”پ“ ”جنهن کي گهايل لڳي گهور، تنهن ندي ناه نگاه ۾“.

(۴۳)

”پ“ ”جا ڪڇي سان ڪهي ^(۲)، سا پڪو پڇي نه سهي“،
 ”م“ ”لڙيو لهرين وچ ۾، ”تي نڪر ساڻ نه“،
 ”م“ ”لڙ لهرين لس ليٽ ۾، ٿي لاکي ورلهي،
 ”م“ ”سا ڪيئن نيهن نه“، ”جنهن کي نيهن ٺڌو ^(۳) ڪيو“.

(۴۴)

”م“ ”نڪا ڪانهي ڪانهن، ”نڪو ڏوه قلم جو“،
 ”م“ ”انگ اُٿي لکيو، ”جت نه پُهچي ٻانهن“،
 ”م“ ”ڪريان ڪوڪون، ڪين ڪي، ڪنهن ڍيان ڏانن،
 ”پ“ ”پريان ڪيئن پلن جي، اڱڻ اڳيان آهن،
 ”ب“ ”ڪنهنڪي ڍيان ڏانهن، قلم قادر هت ۾“.

(۴۵)

”پ“ ”دهشت ڏور درياه ۾، جت هيٺ هوءَ هڪل“،
 ”پ“ ”گهڙو گهڙي کان اڳرو، ڪري وير بهل ^(۴)،
 ”پ“ ”اڻ تر تارو ڪيترا، ڪنبايا، ڪرگل ^(۵)“،
 ”پ“ ”تار منجهان توگل، لنگهائج لطيف چئي“.

(۴۶)

”پ“ ”درد دسي آهيان، درد منهنجو دس“،
 ”پ“ ”ڏک ڏکي ڪي دس، سڪ نه پڇي سهي“.

(۱) پريشان، حيران، عاجز. (۲) واسطو، لاڳاپو. (۳) وڃن وارو. (۴) ساڻو.
 (۵) زور، ڏاڍائي. (۶) آواز، ڌمڪڙ.

(۴۷)

”جي تون بيت ڀانڻيا، سي آيتون آهين“،

”نيو من لائين، پريان سندي پار ڏي“.

(۴۸)

تڙان ^(۱) لاءِ طعني، ”متي وه واکا ڪيو“،

آهي اوڙاهه ۾، تنهن درياه ديواني،

”قلم جي ڪاڙي، نئي اوليس اول ۾“.

(۷) سر سارنگ

”اَگَمَ راي نَه اَنگ^(۱)، جَهڙو پَسَن پرينء جو“،
 ”سِين رِيء سَبَد جَتي، ”رُوح نَه رُچَن“^(۲) رَنگ“،
 ”سَهَسِين ٿيا سارَنگ^(۳)، جاني آيو جُوءِ“^(۴) ۾“.

(۲)

اَچ پَس اَتَر پارَ ڏي، ڪَڪَر تو ڪَري،
 وَسايو واڙين تي، تو خالِق ڪَنڊ^(۵)، پَري،
 ”پاساريان^(۱) پَري، سانگ^(۲) مَ وَجَن سَپرين“.

(۳)

سارَنگ سِينگاري، ”وَجُون وَسَن اَنِئون“،
 مُونڪي ڪوڙ خوش ڪيو، جا ڪَڪَرَن ۾ ڪاري،
 ”جَهڙن جُهونگاري، لاڻم ڪَت قُلُوب تان“.

(۴)

مينهان^(۸) ۽ نيهان^(۹)، ٻئي آڪر هيڪڙي،
 ”جي وَسَن جا ويس ڪَري، تہ ڪَڪَر ڪَن ڪينهان^(۱۰)“،
 ”باد ٿي نيهان، جي اَگَمَ اَچي جا ڪَرين“.

(۵)

ڌڻ ڏِري پَت پيئون، وَجَن ڪيو واجو،
 پَڪي پنهنجي پرينءَ ليءَ، ”سِي ڪَرساڄو“،
 ”سَجَن سَباڄهو، پيچ پنيءَ^(۱۱) گهر آيو“.

(۱) ڇت ڪڪرن جون شڪليون. (۲) وڻن، پسند يون. (۳) جَهڙ. (۴) جاء.
 (۵) ملڪ. (۶) پاسي مان. (۷) ڪنهن ڪم. (۸) مينهن. (۹) نيهن.
 (۱۰) ڪيهان دانھون ڪوڪو. (۱۱) پرھ ڦٽي.

(٦)

مَنڌَرتي مندبي ^(١) وڃيا، ڪي اوهيڙن ^(٢) اوڳ ^(٣)،
 ”جا جِر ^(٤) ٿي چئو ۾، ”مينهڻيون جَري موڪ“،
 سَرهڻيون ٿيون سَنگهارڻون، پويو ^(٥) پائين طوق ^(٦)،
 ميهي چيڙ ڦنگيئون ^(٧)، جَت ٿين سِيئي توڪ،
 ”لاهڻيني مٿان لوڪ، ڏولائي جا ڏينهاڙا“.

(٧)

دِتو ڏِري پَت پيڻيون، ٿيا وَلهارين ^(٨) وي،
 ”شمس ^(٩)، قمر ^(١٠) نه پاڙيا، سيڻن جي شيه“،
 ”جي جاني اندر جيءَ، سي پرين پيئي گهر آيا“.

(٨)

مَحبَت جي ميدان ۾، ”سِر جو سانگ ^(١١) مَ ڪِر“،
 لاهي سِر لَطِيءُ چئي، آڳيان دوستن ڌَر ^(١٢)،
 ”عشق نانگ اڀر ^(١٣)، خَبَر ڪاڏن ڪي پوي“.

(٩)

موٽي مانڊاڻ جي ^(١٤)، ”واري ڪيائين وار“ ^(١٥)،
 وڃون وَسَنَ آئيئون، چوڏس ۽ چوڌار،
 ڪي اُٻي ويئون، رَسَتبُولَ ڏي، ڪن مَڃيا مَڃَرَبَ ^(١٦) پار،
 ڪي چمڪن چين تي، ڪي لَهَن سَمَڙند ڪندين سار،
 ڪي رَمِي ^(١٧) ويون رومَ تي، ڪي ڪاٺل، ڪي قنڌار،
 ڪي ڊهلي، ڪي ڏڪن، ڪي گُڙ ^(١٨)، مٿي گِرناڙ،

(١) هڪ ساز. (٢) ڪڪرن. (٣) وسڪارو. (٤) چڪ، ڍوري. (٥) ٺاهيو. (٦) ڳت،
 هار. (٧) کنبون، سرڪاريون، شيون بيحد. (٨) ولرن، گهڻن. (٩) سج. (١٠) قمر،
 چنڊ. (١١) خيال، ويچار. (١٢) رک، ست. (١٣) گهڻو، زياده. (١٤) جهڙي
 ڦڙي. (١٥) پيرو، حملو. (١٦) اولهه. (١٧) رڙهي هلي. (١٨) گجگوڙ ڪرين.

ڪي جُڻِي جيسلمير تان، ڏنا يڪانير، بُڪار^(۱)،
ڪُنهن پُڄ پڄايو، ڪنهي ڌت مٽي ڌار^(۲)،
ڪن اچي عُمَرَڪوٽ تان، ”وَسَايا وَلَهَارَ“^(۳)،
”سانئيم سڌائين، ڪرين مٽي سنڌ سُڪار“،
”دوست تون دلدار، عالم سڀ آباد ڪرين“.

(۱۰)

وڃون وُسڪي آئيئون، ٻه ٻه^(۴) ٻڌائون ٻوڙ،
اٿن جا عالم ۾، ڪرن اندر ڪوڙ^(۵)،
”سارنگ لائي سوڙه، ساندھ سُهائيو“^(۱) ٿيو.

(۱۱)

”کانڌ تنهنجي پانڌري، سيءَ مران سڀ رات“،
ڪامل ڪپاهن ۾، ”جهپ“^(۷) نه اچي جهان^(۸)،
”اچين جي پريات، ته آءُ سيءُ نه ساريان“.

(۱۲)

عاشق، مَعشوقن جي، وٺي ويهه ڳري^(۱)،
رجم ورجي^(۱۰)، ڇڏين دوست دري،
”ڏيندا ٻُڪي ٻاجه جي، ويندءِ ٺپ“^(۱۱) نري،
”اسان تان نه سري، توکي سري سيرين“.

(۱۳)

هرهر^(۱۲) هرائي، وڃڻ در دوست جي،
پاڙي ڏانهن پرينءَ جي، اجهه^(۱۳) م اوائي،
الڙ^(۱۴) ٿي اچ م تون، واتاڙن وائي،

(۱) ملڪ جو. (۲) لاڙو، وسڪارو. (۳) وارڌڻ. (۴) وا، وا. (۵) ڏير، ڍڳ.
(۶) سوجهرو، روشني. (۷) ننڍ. (۸) اصل مور. (۹) ڳلي، گهٽي. (۱۰) مٿان.
(۱۱) زخم، ڦٽ. (۱۲) گهڙي گهڙي. (۱۳) وڃ. (۱۴) اڻ ڄاڻ.

ڪائيندڙ لطيف چئي، سوران ^(۱) سرهائي،
 ”ڳجهو ڳالهائي، پيرت وڻجي پاڻ ۾.“
 ”پ“

(۱۴)

”هُوَ چُونئِي تُون مَ چُو، واتان ورائي“،
 ”اڳ اڳرائي جو ڪري، خطا سو کائي“،
 ”پ“
 ”پاند ۾ پائي، ويو ڪيني وارو ڪين ڪي.“
 ”پ“

(۱۵)

”مُنَدَ تِي مَنڊَلَ ^(۲) وَڃيا“، موتي آيو مينهن،
 اُٻون ^(۳) ڪڪر ڪڍيون، سِرلو سڄو ڏينهن،
 وٺو آهي وڌڙو، اڃا وسندو ڪيئن؟
 ”مُون پريان سين نيهن چئن ڪارڻ نه ڪيو.“
 ”پ“

(۱۶)

اوچن ^(۴) گهرجي آجڪو، ”ڳهو پو سهي نه سيءُ“،
 سڻائج ^(۵) سوڙ ڪي، حال منهنجو هيءُ،
 ”اڱڻ آيو ٿي، ته ڊوليا ڪنهن ڍنگ ٿيان.“
 ”پ“

(۱۷)

چن ^(۱) چڙي، پت پٽو، ”سَمَر سنباهي“،
 ”وَهُوَ ه لاهي، آسرو الله مان.“
 ”پ“

(۱) سورن. (۲) سرمند وڃائڻ جو ساز. (۳) پاڻون، دونهن، ڪڪرن جو دونهنون.
 (۴) پاڻن وارو ڪپڙو. (۵) مهربان، باجھارو. (۶) منھ، چپر، ڍنڍ، ڍورو.

(۸) سر ڪيڏارو

سَخْتِي شَهَادَتَ جِي، نِسورويي نازُ،
 ”ڪي رندَ پَرُوڙِي رازُ، قَضِيه (۱) ڪَربَلا جو.“
 (۲)

”پ“ { چارِ تَراريُون چيلهه سين، مَڌي به پاڳُون،
 اڳِي جُون اڳُون، ڪُونئر ڪَلي ۾ موڪِيُون.
 (۳)

”م“ جهيڙو لاهِ يَزِيدَ، عَلِي جِي اولادِ سِين،
 ”م“ سا نَه پسندين عيدَ، جا هُوندي مِيرَ حُسينَ جِي.
 (۴)

ڪامِلَ ڪَربَلا ۾، آيا جُنُگُ جُوانَ،
 دَرَتِي دُبي لَرزي، تَرِلييا (۲) آسِمانَ،
 ”پ“ ڪَڙهَ (۳) هُئي ڪانَ، هو نَظارو نِيهَن جو.“
 (۵)

ڪامِلَ، ڪَربَلا ۾، آيا اُجُ اَميرَ،
 ”م“ ويهي ويرِي (۴) سامهانَ، ”تَڪا هُنياءُ تيرَ“،
 ”م“ هُئي اِنئن تَقديرَ، اَصَل (۵) رامَن سِين.
 (۶)

”م“ ڪُونِي ڪَربَلا ۾ ”پاڻي نَه پيارين“،
 اُتي عَلِي شاهَ ڪي، شَهزادَه سارِين،
 ”م“ نِڪريو نِهارين“، چَڙهَ مِيرَ مُحَمَّدَ عَرَبِي.

(۷)

ڪُونِي ڪاغذ لکيو، ”وڃ وجهي الله“، ”م“
 آسِين تَابِع تَنهنجا، تُون اسانجو شاه،
 هيڪر هيڏي آء، تہ تخت تائيني (۱) تنهنجي.

(۸)

ڪلي وير ڪٽڪ ۾، ”سائو (۲) سڀ نہ هون“، ”م“
 ”پر تي سيئي پُون، موٽڻ جنهن ميهڻو“، ”پ“

(۹)

”گهوڙن ۽ گهوڙن، جيئن تورا دينهڙا“، ”پ“
 ”ڪڏهن منجه ڪوئن، ڪڏهن راهي رڳ جا“، ”پ“

(۱۰)

ڪاري ڪڪر، هيٺ، مون جهيڙندي ڇڏيا،
 ڪارا ڪُنڊ (۳)، هٿن ۾ آڙول (۴) وڇيڙا هيٺ،
 ”پر تي تنهن سين ڏيڻ، موٽڻ جنهن ميهڻو“، ”پ“

(۱۱)

حر هلي آيو، مانجهي مردانو،
 آهي عاشق اڳ جو، پٽنگ، پروانو،
 مان راضي ٿي رسول رب جو نبي تونانو،
 ”هي سر سمانو (۵)، گهوٽ مٿان ئي گهوريان“، ”پ“

(۱۲)

گهوڙو گهوٽ پلايو، مٿس زين ڌري،
 علي شير پٽن کي، ”اپو سڏ ڪري“، ”م“
 ”قضا ڪيئن ٿري، جئن امڙ لاهي آيو“، ”پ“

(۱) فرمان ۾، حوالي. (۲) پهلوان، جودو جوان. (۳) گرز، نيزا. (۴) ڪڏڻا،

تمندڙ. (۵) مان وارو، عزت ڀريو.

(۱۳)

"مُنهن مَٿاه هاه جن جا"، "سڀي پڙيو ڪڍن پاڻ"،
 "م" "جڏيئون هن جهونجهار" "سڀ اجاري آيا ڪيا".
 "م"

(۹) سُر سسئي آبري

”پيءُ پيالو اُج (۱) جو، اُج سين اُج اُٿيار“
 ”پڙهون پاڻ پيار، ته اُج سين اُج اُجهيان“.

(۲)

”ساجن ڪارڻ سڄ، مڙ ڦولي سسئي“
 ”اُنڊر جئين اُج، پاڻي اُچيو اُنڪي“.

(۳)

”پاڻي مٽي جهوپڙا، مُورڪ اُج مَرَن“
 ”ساهان اوڏو سڀرين، لوجي (۲) تان نَه لَهَن“
 ”دَم نَه سڄائين“، ”دانهون ڪَن مَن جَن“.

(۴)

”لڳي ڪوسو واءِ، لوڪ مڙوئي لَهسيو“
 ”اين (۳) منجهان آيو، ”ميءُ هيءُ جو هُڪاءُ (۴)“،
 ”ڳوڙن (۵) تنواريو، پُنهونءِ پڄاڻيءَ،
 رَهسيو سور شَبان (۶) ڪي وُحُوشَن (۷) وُتاءِ،
 مڙوئن موٽ ڦوليو، اُڀر افسوساءِ،
 ”بَريئن ڪَن بڪاءُ (۸) اُڪَنڊيا آري لِيءُ گهڻو“.

(۵)

اوڏي عَزاڙيل ڪي، ويجهو تان م ويڃ،
 ”نا اميدي نيڃ، ته اوڏي تئين اميد ڪي“.

(۱) سڪ، محبت، چاه. (۲) ڳولي. (۳) آسمانن. (۴) آواز، آهنگ. (۵) پکين.
 (۶) ڌنار، ڌڻ وارا. (۷) جانورن. (۸) بڪا، راجو.

(٦)

”پسي ڏونگر ڏاه“ (١) جِمِ هَلَن مِ هيٺي وهين،
 لائجي (٢) لَڪَ لطيف چئي، پئي ڪيچن ڪاه،
 پچي پورج (٣) سَسئي، بلو چاڻي باه،
 اَنَ وڙائتي (٤) وَرَجي، ”اَسَرَ هَلَمَ لاه“،
 ”اڪئون اوڏو آه، سو پرين پَرائهون مَ چَوِءَ“.

(٧)

واقف نه وٽڪار (٥) جي، اَڳَ نه ڏيه ڏنوم،
 ”ڏونگر ڏورائين سِين، ڪاٽي ريءَ ڪُنوم“،
 ”جيان مَحَبَ منوم، تيلان چَلون (١) ڪريان چيرين“.

(٨)

واقف نه وٽڪار جي، ”پائي ڪَنيمَ نه پاءُ“،
 ”م“ جَل جلدايون (٧) ڪري، ”تِڪَ ڏيڪاري ٿاءُ“،
 لَڳَن لَڪون لطيف چئي، مَعذُورَن (٨) مٿاءُ،
 ”اُتي آڏو آه“، جِتَ هوتَ هيڪلي آهيان“.

(٩)

”وچين ڇو وٽڪار؟ هِتَ نه ڳولئين هوتَ ڪي“،
 لَڪو ڪين لَطيفَ چئي، باروڇو بئي پار،
 ”تي سَتِي (١) بَدَ سنڍرو، پَرِيتَ پَنهُون سِين پار“،
 ”نانئي (١٠) نيڻ نهار، توڻ ديرو دوست جو“.

(١٠)

”وڇاري وٽڪار“، اَڳَ نه ڏنو هو ڪڏهين،
 ”مهرَ نه هئي ماڻهين، هو سڀ هندوڪار“ (١١)،
 ”جَتَ ڪيائين يار، سورن ڪارڻ سَرتيون“.

(١) وجه، موقع. (٢) لتاڙي، ڳاهي. (٣) هلج، وڪ وڌائج. (٤) ڳن واري، ناتو واري. (٥) لس ٻيلي وارو جهنگ. (٦) ٿيا، ٿينگ. (٧) تڪيون، تيزيون. (٨) ضعيفن لاجارن. (٩) ستيا واري، ايماندار. (١٠) نمائي، آزي. (١١) قبرستان، مقام.

(۱۱)

”وري پُڄُ ويٺنَ ڪي، سَندا پُنهونَ پارَ،
”ساجَنَ سَڀَ جَمَانِ ڏکي! ڏورجَ ڏيلَ (۱) ۾“.

(۱۲)

”پر گهران (۲) پاسو ڪري، پُڄُ پريانَ ڪو پاڻُ،
”سو تان توهينَ ساڻُ، جَنهن لاءِ جَفائونَ ڪرين“.

(۱۳)

”وَجو سَڀَ موٽي، اَئينَ جي وَرَنَ واريون،
ڪانَ هلندي ڪيچَ ڏي، ڪريو مَ ڪوئي،
”ڪَڏيئَر ڪاچوئي (۳)، وَڌَمَرَ جوڳُ جَتَنَ لِيءُ“.

(۱۴)

”يَهرينَ تونَ ياريجَ، يارُ پوءِ پُنهونَ تي“،
”بولَ مَ وساريجَ، هوچي ڪيءَ هوتَ سينَ“.

(۱۵)

”وَيو جاڳائي جَتَ، ويرِي تنهنَ ولاتَ جو،
”سندو سورَنَ خَطُ، ڏنَڻَ هوتَ هَتَنَ سينَ“.

(۱۶)

”موٽَنَ جي مَصْلِحَتَ، مونڪي ڏيو مَ جيڏيُون“،
نِهارينديسَ نڪري، آريائي اَلبَتَ،
”ڪَنڊيسَ اوڻَ (۴) ان جي، ”لڪَنَ ڏئي لَتَ“،
سَرَتِيُون! شَرِيڪَتَ (۵)، آءُ ڪيئن اڳن (۱) سينَ ڪريانَ.

(۱۷)

”ڪافا (۷) ڪاهيندياسَ، موٽانَ تانَ ڪر (۸) مِهڻو“،
”بانڙهي باروچَنَ جي، سَگَ نه ساهيندياسَ“.

(۱) بدن، اندر. (۲) پرائي گهر کان. (۳) لانگوٽي. (۴) تلافِي. (۵) برابري، هڪ جهڙائي، شامل ٿيڻ. (۶) آڦاڻڻ، مالڪن. (۷) ڪوھ ڪاف جبل. (۸) ڪٽنب، قبيلو.

”الْفِرَاقُ أَشَدُّ مِنَ الْمَوْتِ“ ^(۱) هتي نه هوندياس،
 ”آه“ ^(۲) نه لاهيندياس، جيئري جت ڏسي مَران“.

(۱۸)

”يِنَرُ آءِ يوري، مون سَگ سَڃائي نه ڪيو“،
 ”م“ ڏيندا مون ڏير ويا، ”جَهَجِي ۽ جهورِي“،
 ”پ“ ”لَڳي جَن لوري، ڏونگرُ سي ڏورينديون“.

(۱۹)

”هَڏ نه ساهُ سَڏير“، ڍلِ ڏرماندي ^(۳) دوستِ ريءَ،
 ”پ“ ”پائي ويا پريت جو، زوراوَرُ“ ^(۴) زنجيرُ،
 ”پ“ ”جيءُ، جَسو، جاگيرُ، هاڻي ملڪ هوت جي“.

(۲۰)

”پئي تي پيمال“ ^(۵)، سا مري نه چئي،
 ”پ“ بُري هِنَ پَنپورُ سين، هَڏ نه ڳرهي ^(۶) حالُ،
 ”م“ لالَن جو لَطيفُ چئي، ”وساري، نه وصال“،
 ”پ“ ”بُري ڪجاه ^(۷) پالُ، هي ڏاهُ“ ^(۸) ڏوريندي ڪيترو؟

(۲۱)

”ڏور مَ تون ڏوريج“، صبر مَ سَسئي،
 ”م“ پُرُ چڏ پرين سين، ”وَهڻُ وساريج“،
 ”م“ سَڪَن ڪاڻ سَڏ چئي، ”لاڳاپا لاڻيج“،
 ”پ“ ”هنئين ساڻ هليج، ته پَنڌُ ياسي پَر نبري“ ^(۹).

(۲۲)

هيڪلائي هاڻ، پورينديس ^(۱۰) پُنهون ڏي،
 ”م“ ڪنديس ڪوهياريل سين، ”رَجي“ ^(۱۱) رَوَح رهاڻ“.

(۱) ويڙو موت کان به وڌيڪ سخت آهي. (۲) اُميد، فرياد، ڏانهن. (۳) پريشان.
 (۴) ڏاڍا، زور وارا. (۵) لتاڙيل، ڳاهيل. (۶) اوري، چوري، (۷) ڪجو. (۸) پاڻهي،
 واسي، گولي، مڇ. (۹) پورو ٿي. (۱۰) هلنديس. (۱۱) خوش ٿي.

ڏلي، چلي چيرين، ڪنهن پڙ لاهيان ڪا^(۱)،
 ”آهيان گهڻو آجان، پڙ سوڙ پريان جا ساڻ مون“.

(۲۳)

”آءُ اوراموه سڀرين، ”ڏکي ڏيڄ م ڏاڳهه“^(۲)،
 ”وٽ چڏي مون واڳهه“^(۳)، آري وٽين عشق جا“.

(۲۴)

”ناو جمعيت جان ڪي، هوت پڄاڻا هٿ“،
 ”پنهون جي پڙت، ”ساء چڪايد سڪ جو“.

(۲۵)

”سنديون سوڙ ڪرين، ”هڏ پڻ ڏکڻ هوت ليه“،
 ”پرين جي پاڻ ڏنا، ”سي ستي سڪ نه ڏين“،
 ”جي ماڙهن ڪي مارين، ”نن سوڙه ڪي سڏ ڪريان“.

(۲۶)

”پاڻي مٽي جهوپڙا، موروڪ اُڄ مڙن“،
 ”ساهان اوڏو سڀرين، اوچيتان“^(۴) نه لهي“،
 ”ڏم نه سجالن“، دانهون ڪڍن مٺن جئن“.

(۱۰) سر معذوري

"پ" "هلندي هوت پنهن ڏي، کهن (۱) کي کوٽيون (۲)"
 "پ" "ياهن تن بت ٿي، جي لي لالڻ لونيون (۳)"
 "پ" "سڀ سهيليون سڱ کي، جنهنون ۽ چوٽيون (۴)"
 "پ" "بانين ٿي پوٽيون، ته گتا کنيئي ڪيچ جا"

(۲)

"پ" "سڀ تنگيون ٿي نڪرو، لالچ جڏي لوڻ"
 "پ" "سڀريان سڀ سوڀ، تنڊون ڪندي نه ٿي"

(۳)

"پ" "لاٽي (۵) خنجر "لا" جو، هن خچر کي هن"
 "پ" "سڏن جو سيد چئي، وٽون سڀ وڪڻ"
 "پ" "پير پروڙي ڪن، ته هلڻ ۾ هوري (۱) وهين"

(۴)

"م" "هورن هارو لنگهيو، ٿي جريدي (۷) جاءِ،"
 "پ" "هوند جنهن کي هو، هوت نه هوندو تن کي"

(۵)

"پ" "ڪندا مون بڪن ۾، سوئي نڪ لڳن"
 "پ" "اگر اڱوسي نه مڙي، چيون پير چن"
 "پ" "ويندي ڏانهن پرين، جتي ذات نه پائيان"

(۱) ٽڪين. (۲) ڪوڙيون. (۳) رليون. (۴) بخل. (۵) تڪو ڪري.
 (۶) هلڪي. (۷) اڪيلي.

(٦)

”اُڄان اڳي سسئي، مُنڌ جئريائي مَرُ“،
 ”ٽوليان ^(١) تنهن مَرُ تر، جنهن روح وڃايو راهَ مَرُ“.

(٧)

”جُڻيا اڳي جي جيا، جُڳ جُڳ سي جينَ“،
 ”اوِءِ موتي ڪين مَرُن، مرڻا اڳي جي مُئا“.

(٨)

”توڻي ولاڙون ^(٢) ڪَرئين“، توڻي هلين وِڪُ،
 ”لِڪئي مَنجهان لِڪُ دَرُو ضايعَ نه ٿئي“.

(٩)

”لِڪيو جو زراڙ، سو اَنگُ رِڪيَاڙ نه ٿئي“،
 ”پاڙيو ويٺي پاڙ، جيڪي لالَ لِڪيو لوحَ مَرُ“.

(١٠)

”جتي جيتريون، لڪيو لوحَ قَلَمَ مَرُ“،
 ”رِتي تيتريون، گهڙيون گهارُ اُڻيون“.

(١١)

”ڏکي ڏورن پائتي، ويڇاري وڌو،
 ”ڏيل جنهن جو ڏک سين، سيوئي سڌو ^(٣)“،
 ”مُڙسُ اُڳُ لڌو، پوءِ ٿي ڪري پنڌڙا“.

(١٢)

”جانڪي ميڙ مُني ڪي، جانڪي مُني مار“،
 ”ڏکي ڪي ڏيکار، هيڪَرُ هوڻ اُڪيڻ سين“.

(١٣)

”ڏکي سنڊيُون ڏونگرين، او چنگارُون اُچن“،
 ”مُٺي سانگَ سَسئي ڪي“ ڪَلو ^(٤) ڪيو ڪيچين،
 ”جي هٿان هوڻ مَرُن، هوڻ تنهي هنجَ مَرُ“.

(۱۴)

”ڪوجو وڌي وڌ، جئن وڻ وڌيائين وڌسين“
 ”ڏکي ڏکيءَ کي ڏک (۱)، جن ڌني سي ڏکيا ٿيا“.

(۱۵)

”ڏکي توءَ ڏڪار، توڻي وسن مينهڙا،“
 ”صاحب هٿ سڪار، هن وس آهين هٿ (۲)“.

(۱۶)

”آءُ نه گڏي پرينءَ کي، پويون ٿيو پساه“،
 ”سڪان ٿي سڪرات م“، ”رويو پڇان راه“،
 ”شل م وچيم ساه“، ”ڌاران پسڪ پرينءَ جي“.

(۱۷)

”آءُ نه گڏي پرينءَ کي، عمر تان ويٺي،
 ”ڏکي ڏينهن وڃائيا“، سرتيون سيٺي،
 ”پيري م پيٺي“، ”اڪيون آري ڏي کڻي“.

(۱۸)

”رڃن م رڙي ٿي“، ڪر چتون جي چوڻگار،
 ”اي عشق جا اُبار (۳)، نعرو هڻن نيهن جو“.

(۱۹)

”ڏکا ڏونگر لاو“، ”اڳ مٺي آهيان“،
 ”آريائي سين آه“، ”ذاتي سگ ضعيف جو“.

(۱۱) سر دیسی

"پ" "مُنِيسَ! جَهَل مَہَارَ، کُنِيسَ! ڪاھ م ڪرھو (۱)۔"
 "م" مون نمائي جي ٻجھري (۲)، "پيرو ڪُجُ پِتارَ،"
 "م" ساجَنَ اوهان ڌارَ، "ڏنم ڏينهن ڦِيارَ جا".
 (۲)

ڏاگهن، ڏيرن، ڏونگرن، ڏنهن ڏنر ڏگ،
 "پ" "سِي سِي پانير سڪ، هڪاندي (۲) ڪارڻ هون جي".
 (۳)

"م" ڏاگهن، ڏيرن، ڏونگرن، "ڏکن آءُ ڏڏي"،
 "پ" "پُجان پيرو پنهنون جو، وجهان وڪ وڏي"،
 "پ" "لکيئي آءُ لڏي، نات پتن ڪير پند ڪري؟"
 (۴)

"پ" "چاچي ڏنگا ڏير؟ منهنجو ڏينهن ڏنگوم ٿئي"،
 "م" اُنن ۽ اونيٿرن جي، "چا وهيو ويڙ؟"
 "پ" "هي ڪمڻي ڪير؟ جا اُمڙ کي آڏي ڦري".
 (۵)

"پ" "ديسي سين ڪجَن، پرديسي ڪهڙا پرين؟"
 لڏيو لاڏوئا ڪيو، پنهنجي ديس وڃن،
 "پ" "چاڻا پرين، ڪجي بس پنيور ڪان".

(۶)

هي جي آيا هير^(۱)، سي مون اڳ نه ڏٺا ڪڏهن،
 آءُ ٿرسان، هُوتڪڙا، "پَت نه لاهين پير"،
 ينوليس برن ۾، پُسي پيندين^(۲) پير،
 آءُ آريائي! اُسري ٿي واهڙ جي وير،
 "هي ڪمپي ڪير؟ تون پارس رَسجُ پَ م".

(۷)

"لڏيندي لباس^(۳)، جَنَ جيڏوئي ڪيو"،
 اچي آريءَ ڄامَ جو، "وَه وَهَ مَنجهان واس"،
 "مروڻ ڪينم ماس، هڏ هلندا هوت ڏي".

(۸)

"بَر وَڌو، بارُ گهڻو، ويجهو نه وڻڪار"،
 ليڙن جو لَڻي چئي "ڪنيو مُنڌ مدار^(۴)"،
 "وڻندن ته وڙ ڪندا، نه ته اڳين جو اختيار"،
 "کاڌي ٿيو ڪوهيار، کاڌي ٿي هٿ ڪڍي".

(۹)

"ڪيچان اوري ڪيتريون، معذوريون مئون"،
 واڻون ويهه ٿيون، ڪُه ڄاڻا ڪيهي ويا".

(۱۰)

ڪيچان آيو قافلُو، ساٿ ڏئي سَرواڻ^(۵)،
 "وارَ وڌي واڳون ڪيا، يوان هونڊ ڪِلاڻ"،
 "جهڙو پنهون پاڻ، تهڙي سِتا^(۶) ساٿ جي".

(۱) هاڻ. (۲) ڌڙن، ڍڳن، وڪڙن. (۳) ويس. (۴) ذمون. (۵) اولي، اڳير هلڻ وار. (۶) بيهڪ، جوڙجڪ.

(۱۱)

ڪيڇان آيو قافلو، طرح موچاري توڙ (۱)،
سينگاريا سڀڏ چئي، ڪرھا منجهان ڪوڏ،
”لڪَ لهي ٿي لوڏ، جيجان تن جتن جي.“

”پ“

(۱۲)

جهوڙا جن جهلن ۾، هيري لڪ هزار،
لڳا واٽ وڻن جا، پُنهون ڪي پالار (۲)،
آن ڪي ويندا گڏيا، اهڙي ست سوار،
”لنگهي ڪالهه قطار، تون اوني اڄُ نهاري.“

”پ“

(۱۳)

”ڪاڏي مُنهن مڪران جو، ڪاڏي ڪيڇ ٿيو؟“
ههڙو ساٿ پنيور تان، ڪڏهين ڪونه پيو،
”ڪوهارو ڪام (۳) هئي، “چوري چٽ ويو“،
”جنهين جٽ ريو، تن اُنن گهوري آهيان“.

”پ“

”م“

”پ“

(۱۴)

”برهه مٽايس (۴) بڙ، نه ته سڪي ڪير سڌون ڪري؟“
”گهڻو ڏورائي ڏک سين“، ”ڏيرن ليءَ ڏونگر“،
”وري آيس وڙ، سَفَر مٿي جا ساب پيا“.

”پ“

”م“

”پ“

(۱۵)

پريتن جي پاڙي، جاڙ گذاريم جيڏيون،
جنهين مونڪي ماريو، ”سورن سين ساڙي“،
”ارادي آئي، سانگين (۵) سين سڱ ڪيو“.

”م“

”پ“

(۱) رفتار، هلت. (۲) تاريون، ٿامون، پن. (۳) جادو، سحر. (۴) قبول ڪرايس. (۵) مسافرن.

(۱۶)

”سَمَرُ جنهن سان، هُوَ حِمايتي (۱) تَنِ جو“،
 ”ڪري چيچ (۲) چَپَرُ م“، پُنهون ايندو پاڻ،
 ”تيندي ريجھ رهائ، لَحَظي مَنجھ لَطيفُ چئي“

(۱۷)

آءُ تَرجا (۳) آمَرا (۴) ڏونگر کي ڏاڪا،
 ڪيم آه عَجيب کي، سِڪُ منجهان ساڪا،
 پيئي هٿيڪي هوت کي ”ڪوڪ وڃي ڪُن ڪا“،
 ”منهن جي وِيس واکا، ٻڌڻ ڪم ٻروچُ جو“

(۱۸)

”سڪي جان سَتياس، تان سِڪَ سَمهن نَه ڏي“،
 ”جاڳي سَتيَس جن ليءُ“، سي آيا تان نَه اَتياس،
 ”پيئَرُ آءُ پُلياس، نَه تَه سِڪَ سَمهن ڇا لڳي؟“

(۱۹)

”پَنِي (۵) هِنَ پَنِيورَ مِ، وَهَنُ وَهَ تيوم“،
 ”مَتيون (۶) موٽڻ سَنديون“، ڪاڪيُو ڪيم ڏيوم،
 ”سَرتيُون! ساهَ سَندوم، ٿيو حوالِي هُوَ جي“

(۲۰)

”جَتان شال جيو! جيئو تان، جاڙون (۷) ڪَريو“،
 ٻانڀڻ کي ٻَروچَ ري، ”پيلي (۸) ناو پيو“،
 ”جَنڻُ تان نَه پيو، سَگُ نَه جَنڻُ جهڙو“

(۲۱)

”الوڙا (۹) اڪين، ايم زَنبَ اِيَاڳَ ڪي“،
 هاڻي هن پَنِيورَ مِ، گهاريان ڪارڻ ڪُن،
 ”اَڏيُون اَوڻيئَرَن، هننن سان هاڃو ڪيو“

(۱) مددگار. (۲) ناچ جو نمونو. (۳) ڏنگا ڦڏا. (۴) سخت. (۵) بد زباني،
 ٻيڙي. (۶) صلاحون، رٿون. (۷) حرڪتون. (۸) واهيرو. (۹) جهونا، ڪپ.

(۱۲) سر ڪوهياري

”اي ڪم ڪميئن، جئن سمهن پيرَ ڊگها ڪري“،
 لوچين چونہ لطيف چئي، هاري ليءِ هوتن؟
 ”م“ نندان نياڳين ڪي، ”اويالا“ (۱) اچن،
 ”پ“ ”سي پنهون ڪوه پيچن، جي سانجهي رهن سمهي“.

(۲)

”پ“ ”ستين سنجهيئي، منهن ويڙهي مٿن جئن“،
 اوجاڳا اڪيئي ڪي، جاتئي نه ڏيئي،
 ”پ“ ”هتان تو پيئي، ٿي ڪچو“ (۲) ڪيچن ڪرين“.

(۳)

”ڏونگر! ڏورايو، پهريون چونڊيس پرين ڪي،
 ”م“ ”ته پهن پير پتون ڪيا“، ”تريون چنيون تو“،
 ”م“ ”رحم نه پيئي روع م“، ”قدر منهنجو ڪو،
 ”پ“ ”واکو ڪنڊيس وو! مونسين جبل تو جاڙون ڪري“.

(۴)

”پ“ ”ڏونگر! مون سين رو، ڪڍي پار پنهونءِ جا“،
 سچن هوم هيڪڙو، ويو ڦوڙائي (۳) سو،
 ”پ“ ”ڪنهن ڪي ڏيان ڏوه؟ مونسين ارادي (۴) اٿن ڪيو“.

(۵)

”پ“ ”هلن سهان نه هوت جو، وڃن آءِ گهوريان“،
 ”م“ ”هون هميشه هتهين، ته ”ڏونگر ڪوه ڏوريان؟“
 ”م“ ”اڪي سان اوريان“، ”پسان شال پنهونءِ ڪي“.

(۱) مهڻا، طعن. (۲) ڏوهاري. (۳) جدائي ڪري. (۴) قضا.

(٦)

هَلُڪُ سَهان نہ هوتَ جو، وِجَن مَ واريو،
 رَہو راتِ پَنورَ ۾، ”ڪا گَہڙي هِتَ گَہاريو،“
 ”مَعذورَ مَ ماريو. سَڪي جنهن سَگُ ڪيو.“
 ”پ“

(٧)

”مونڪي جنهين ماريو، سِجائَ سِيئي،“
 پُئهُون پِڪان پنچڊيا ^(١) ڀلن ^(٢) تان ٻيئي،
 ”ويجَنڻان ^(٣) ويئي، ٿي وَهيئي ^(٤) سَڄيئي.“
 ”پ“

(٨)

مونڪي جنهين ماريو، سِجائَ پاڻان ^(٥)،
 لوہو ^(٦) لَڳنَ ناہ ڪي، ”سَنَدَ مَرِيئي ساڻان،“
 ”دارُونَ جا داڻا، ڏنہ هوتَ هَتَنَ سِين.“
 ”پ“

(٩)

سَنجھي رَہن سُمهي، غافلَ منجھہ گَہرنَ،
 ليڙنَ جو لطيف چئي، ڪِرَڳَلَ ^(٧) سوءَ ^(٨) نہ ڪَنَ،
 ”سي ڪيئن مُحبَ مَرَنَ؟ جي سَنجھي رَہنَ سُمهي.“
 ”پ“

(١) وسايا. (٢) اِڪ، اڪ جي تارن. (٣) طيين کان. (٤) وس ۾. (٥) پاڻ مان.
 (٦) رت، هي لہو مان ورتل آهي. (٧) آواز، آهنگ. (٨) ٻڌءِ.

(۱۲) سُرِ حَسِينِي

”وِوِ سُرِجُ وَئِنِ تان، راسين ڏيئي رُڱُ“،
جنهين سان منهنجو سڱ، سو ڪوهيارو ڪڇ ويو.
(۲)

”مَري ٿينديس مِج، جَت ڪارڻ جيڏيئون“،
ڪري ڪوهيارو سُرِج، ”وِوِ جُلائي چرين“.
(۳)

سيئي ڪا تنوار، ڪي هنئين تي هَتَ ڪٿين،
صدين رليون سسٿيون، هوتائن هزار،
”باروچاڻا ٻار، توڙا تَرَسُ نه سِڪيا“.
(۴)

”جان جئين تان جَلُ، ڪانهي جاءِ جَلِ ريءُ“،
”تڏي، تتي هَلُ، ڪانهي ويل وهڻ جي“.
(۵)

”تتي، تڏي“ ڪاه، ڪانهي ويل وهڻ جي“،
”مٿان تتي اونڌاه، پيرُ نه لهين پرينءَ جو“.
(۶)

”ڪلهي ڦاتو ڪنجرو، مٿو اُگهاڙو،
منهنجو ڪڇاڙو، پينرُ رهن پنيورُ مڙ؟“
(۷)

(۷)

”پليو سڀ پنيور، جو پئي هوت نه هليو“،
 شهر سڃاتو ڪين ڪي، آريائي اُتور^(۱)،
 ”ماڻهو تنهن مور^(۲)، ديڪيو جنهن دل سين“.

(۸)

”پڇن سي پسن، جڏهن تڏهن پرين ڪي“،
 ”ڏورينديون ڏسن، اڳڻ عجيب جا“.

(۹)

”پڇيو جان ٻروچ، تاه پاسي ڪر پرهيز ڪي“،
 ”جنهن ڏٺو هوت، تنهن دين سڀ دور ڪيا“.

(۱۰)

”نڪي ٿي جان، نڪي مئي آهيان،
 ساڃن ساه ڏيان، توکي ساريو سڀرين“.

(۱۱)

”پاڙي ناه ڀروڙ، ته ڪا رات رنجائي گذري“،
 ٻانڀن ٻروچن جي، ”گهاٽي وڌو گهور“،
 ”هڪ سسئي پيا سور، ويا پٽيندا پاڻ ۾“.

(۱۲)

”پاڙيجي روئي، ڇاڪ منهنجا چوريا“،
 ”ڳهر وجهنديس پرين جو، ڏڪن ۾ ڌوئي“^(۳)،
 ”ساڃن! سيوئي، ساه اوهان تان صدقي“.

(۱۳)

”هوءَ جي سور سڄن، سي مون پينگهي ۾ پرايا“،
 ”سانڊياس سڪن، سورن ڪارڻ سرتيون!“

(۱۴)

سسجي تان سور، ساماڻي تان سُڪ ويا،
 اهي بيٺي يور^(۱)، نماڻي نصيب ٿيا.“

”پ“

(۱۵)

هي ٿو وڃي هون، ”آءُ ڪي اڳيرو ٿيان“،
 ”متان چوءِ ٻلوچ، ڪميٽي مان ڪين ٿيو“،

”م“

”پ“

(۱۶)

نڪي روئڻ واريون، نڪي اوسارين،
 ”مونهي ڪي ماريون، مونهي سندا ڏکڙا“.

”پ“

(۱۷)

سَرتيون سَورَ پرين جو، سجن ۾ شامل،
 ”ڪوهياري ڪامل، مونڪي ڏک ڏيڪاريو“.

”پ“

(۱۸)

”مٺ مٺ سور سڀ ڪهن، مونوت وٽاڻا“،
 ”پريون ڪيو پڻا، ويا وهائو نڪري“.

”پ“

”پ“

(۱۹)

سَسِيءَ جي سَري سان، ڪيچُ ڏئي ڪانڌي،
 پَسَڪَ ڪاڙڻ پرينءَ جي، مُنڌا^(۲) هئي مانڊي،
 لَڪَن تان لطيفُ چئي، آرائيءَ آنڊي،
 ”پنهنوءَ پيرانڊي، نماڻي نصيب ٿي“.

”پ“

(۲۰)

”گهوڙن هنئي سِيڪا، اٺن هنئي اُنءُ“،
 ”جا نهنن ڪنهيون اُن، سامون جئن بونڊي ماري“.

”پ“

”پ“

(۲۱)

”ڏک سڏڻ جي سونھن، گھور يا سڏ ڏکڻ ري“،
 ”جنھن جي ورونھن، سڄڻ آئيو مان گھرين“.

”پ“

”پ“

(۱۴) سر سورٺ

”الله جي آس ڪري، هليو هٿائين (۱)“،
 چارڻ (۲) ٻڌا چنگ ڪي، ”جهوڙا ۽ جهائين“ (۳)،
 ڏولي راءِ ڏياچ (۴) جي، ڏوران ڏنائين،
 وينتون واحد (۵) در تنهن وير ڪيائين،
 ”سباجها سائين، راءِ (۶) ريجهائين راڳ سين“.

(۲)

”پرديسان پنڌ ڪري“، سٺي آيس شان،
 مڱا ڪهڙي مت سين؟ زسورو نادان،
 ”سو ڪوڏياريم ڏان (۷)، جو طمع ڪي ترڪ ڪري“.

(۳)

تو ڌر آيس راجيا (۸)، ههڙو وٺي حال،
 اونائيچ عليل (۹)، جو سباجها سوال،
 اڱڻ مٽي انهنجي، ڪهي ڪي قوال (۱۰)،
 ”يلا ڪري يال، امن ڏيو ان ڪي“.

(۴)

تو ڌر آيس راجيا، ”پيا ڌر ڏيئي ٻن“،
 ”ڪهاڻ جو ڪماچ (۱۱) سين“، ”سو سڻ سباجهي ڪن“،
 ”جا مڱ (۱۲) منهنجي من م، سا توکي معلوم سيڪا“.

(۱) هٿائين. (۲) مراهي، مڳتو. (۳) گهنگهرو. (۴) هڪ سخي راجا جو نالو.
 (۵) هڪ خدا. (۶) راجا. (۷) دان. (۸) راڄ ڏئي. (۹) بيمار. (۱۰) ڳائيندڙ،
 راڳي. (۱۱) سرندي. (۱۲) گهر، صدا.

(۵)

پيا ڌڙ ڌيئي ٻين ڪي، آيس تنهنجي ڌڙ،
سونهارا سورن ور، ڪا منهنجي ڪر،
”پ“ پلا پيري (۱) پير، پالھو (۲) ياند پينار جو“.

(۶)

”نوٽي (۳) تَنڊُ نياز سين، بُرائي (۴) بيجل“،
راجا رَتولَن مَ، اُونائي اُمَل،
راز ڪيائين راءِ سين، ڪنهن موچاري مهَل،
”آنا اَحْمَدُ پلا ميمي“ (۵) سَينَ هَنئين سائِل،
”پ“ ڪَنهن ڪَنهن پيئي ڪَل (۶)، تہ هر دوئي هيڪُ ٿيا“.

(۷)

پاڻ (۷) پَهلي راتِ جو، ڳڙھ (۸) پاسي ڳايو،
”تِبو غلغلو ڳرناڙ م“ تہ ڪو عَطاڻي (۹) آيو،
سَالِڪ (۱۰) سازُ سُروڊ سين، ڪي جو ڪَمايو،
”پ“ بيجلُ بولايو، تہ سر جو سَوالي آهيان“.

(۸)

ڪي جو بيجل بوليو، پنيءَ ويهي پان (۱۱)،
راجا رَتولَن (۱۲) مَ، سيبائو (۱۳) سلطان،
آءُ مٿاهون مَڱڻا، مقابل (۱۴) ميدان،
گهوريان لَڪَ لَڻيف جئي. تنهنجي قدمن تان قربان،
”پ“ مُٽي هي مَهمان، هلي آءُ تَرهين ڏيان“.

(۱) ميري. (۲) خالي، واندو. (۳) نهاري. (۴) وڃائي. (۵) آءُ احمد آهيان. ”م“
ڪانسواءِ (حديث). (۶) ڄاڻ. (۷) مڱهار. (۸) قلعو. (۹) سوالي، فٽير.
(۱۰) پرجهيل. (۱۱) فقير، منگتو. (۱۲) محلات م. (۱۳) پسند پيل.
(۱۴) سامهون، روبرو.

(۱۵) سر بروو سنڌي

”ڇاڪي وڃيو ڇو؟ بيلي (۱) رهين ٻين جو؟“
 وَتُ ڪَنجَڪَ (۲) ڪَرِيْمَ جِي، جَڳَ جو والي جو،
 ”سَهڪو هوندو سو، جنهن جو عَشَقُ الله سين.“

(۲)

”پِرَوَسَ (۳) تيم پرياڻ، پرين وِسَ نه پانهنجي“
 لَڳِي ڪين لَطِيْفَ چئي، ”چَڙُ (۴) ڇاتي ساڻ“
 ”پرين ڏيڪاري پاڻ، خوش ڪري ويا خواب م“

(۳)

”پلي ڪيئي پلا پرين! هيئن نه مُناسِبَ هوءَ“
 ”لائي چِتَ (۵) چريو ڪري“، ”پاه ڪڍي وٺه پوءِ“
 ”توئي حُبَ (۱) نه هوءَ، ته به هَوَ نه ڪجن ميڏيون (۷)“

(۴)

”پلي ڪيئي پلا پرين! مون نه ڄاتو اٿس،
 ”منئون هيرائي هِتَ ڪري“، توکي ڏيان ڪيئن،
 ”سا سڪ سلاڻ (۸) ڪيئن، جنهن اندرُ آهيرا ڪيا؟“

(۵)

”اڄ پڻ اِڪَٽَرِيَن، سَڄَن پنهنجا ساريا“
 ”گَلَن تان ڳوڙهن جون، ”بوندون ٻين نه ڪن“،
 ”سنڌي سِڪَ پرين، لوڪ ڏٺيئي نه لهي“

(۱) پانفو، (۲) واڳ، نوڪري، (۳) پرائي وس، (۴) جبل ”جيڏو ڏڪ“، (۵) دل لائي، (۶) محبت، پيار، (۷) ڏاڍايون، (۸) ٻڌايان.

(٦)

”ڪي اوڏواڻي (١) ڏور (٢) ڪي ڏور به اوڏا سڀرين“
 ڪي سمبرجن (٣) نه ڪڏهن، ڪي وسرن نه موڙ
 ”جيئن مينهن ڪنڊيءَ پور (٤)، جيئن دوست وارڪو (٥) دل سين.“
 ”پ“

(٧)

”هوڏ ڇڏي هوڏي“ (١)، جي مان گهر اچن سڀرين،
 ”ڳالهيون ڳجهه اندر جيون تن گهريون توڏي“
 ”جي وهين گڏ گوڏي“، ته دور سڻايانءِ دل جا.
 ”م“
 ”پ“
 ”م“

(٨)

تون صاحبزادو سڀرين! آءُ نسورو نوڪر،
 بيحد ڪريان بندگيءَ هٿ ٻڌي ”حاضر“،
 ”چن (١) ڇڏينديس“، ڪين ڪي، دوست اوهاڻ جو در،
 ”مون تان مهر (٨) نظر، پرين لاو مَ ڀانهنجو“.
 ”م“
 ”پ“

(٩)

”ڪڙو منجه ڪڙي، جيئن لُهارن کپيڻو،
 ”پ“ { منهنجو جيءُ جڙي، سڀريان سوگهو ڪيو“.

(١٠)

”ناز منجهان لڳيو (١)“، ”ڌڙ سر پير ڌري“،
 ”م“
 ”م“
 ”ڪورنشون (١٠)، ڪريم ڪي، ٿو قمر سج ڪري“،
 ڌڙون هنڌ هلال چئي موهيا جانب جي ڌري،
 ”پيو پڙلاءِ پري، ملڪ ۾ محبوب جي“.
 ”پ“

(١) ويجهو. (٢) پري. (٣) ياد پون. (٤) سڱن جو ور. (٥) پيچ. (٦) ضدي. (٧) پل، لخطو. (٨) مهرباني. (٩) نڪتو. (١٠) آداب.

(۱۱)

”فاني ئي فاني، دنيا ڏمُ نه هيڪڙو“،
 ”لتي لوڙه (۱) لٽن سين“ جوڙيندڙ جاني،
 ”ڪوڙ ۽ ڪاڙي (۲)، آهي سر سڀ ڪنهن“.

(۱۲)

”عشق اهڙي ذات، جو مانجهي (۲) منجهائي مين ڪي“،
 ”ڏينهان ڏور ڏونگدين“، ”روڻ سڃيائي رات“،
 اٿي ويٺي تات (۴)، ميان! محبوبن جي.

(۱۳)

”يار سڏائي سڳو، جاني زباني“،
 ”آهي آساني، ڪم پئي ٿي ڪل پوي“.

(۱۴)

”ڪوڙي (۵) ڪڻ، سڀرين، ڪنئي تان ڪوڙ“،
 اهل (۶) اڪرين جي نئي، رنباھج توڙ،
 ”مون ۾ عيب ڪوڙ، تون پاڻ سڃاڻج سڀرين“.

(۱۵)

جڏهانڪر جاني، سڄڻ سانگ سڌاريو (۷)،
 ”راتيان راحت ناه ڪا“، ڏينهان حيرانِي،
 آءُ پنهنجي پرين تان، ”تيان ڪوڙين قرباني“،
 ”رضا ربابي“ نالي ڪريان وس وصال ڪي“.

(۱۶)

”دل جو ڏلڪڙ هيڪڙو، گهڻا تان نه ڪجن“،
 ”دل ڏجي تنهن هڪڙي، توڻي سو سڪڻ“،
 ”سي چلو (۱) چئن، جي در در لائين دوستي“.

(۱) قبر. (۲) لاش جي ماپ وارو ڪانو. (۳) پهلوان. (۴) بچار. (۵) ڄماڻي.
 (۶) اهل، لايو. (۷) روانو ٿيو. (۸) پانٿهار جي مرضي اها آهي. (۹) بيوف.

(۱۷)

مُنهنجي مَدائِنِ جي، ڪَلِ^(۱) پريان پيئي،
 ”ڪڏهن ڪوسا“^(۲) نه ٿيا، ڏوراپو ڏيئي،
 ”م“
 ”م“
 ساجَنَ سيئي، ”ڏڪيمِ ڍول“^(۳) ڊلائيون^(۴).

(۱۸)

ڏاتَرَ! مُون ڏيڪاريو، هوتنِ جو حُضور،
 پرين پَرچَنَ جو ڪيو، موتائي مڏڪُور^(۵)،
 ”اي دوستن جو دستور، جئن چنا چئن ڪينڪي“.
 ”پ“

(۱۹)

”پُروسِ“^(۱) ٿيمِ پريان، پرين وَسَ نه يانهنجي،
 ”لڳي ڪين، لُطيفِ چئي، چيرَ“^(۲) جاتي ساڻ،
 ”پ“
 ”پ“
 ”پرين ڏيڪاري پاڻ، خوش ڪري ويا خواب ۾“.

(۲)

”ماڙهو“^(۸) گهرن مال، آءُ سڀ ڏينهن گهران سِيرِن،
 دنيا تنهن دوست تان، فدا ڪريان في الحالِ^(۹)،
 ”پ“
 ”پ“
 ”ڪيو نامُ“^(۱۰) نهالُ^(۱۱)، مونڪي محبوبن جي“.

(۲۱)

”جنهن جي ڏٺيان“^(۱۲) ڌار، پيئي ناهِ پنيور ۾،
 ڪميني جي ڪانه ڪي، ساڻ لڏيندي سارَ،
 ”پ“
 ”پ“
 ”آءُ عالمِ“^(۱۳) جا سردارَ، وارڻ واڳِ ولهي^(۱۴) تي“.

(۲۲)

”آدمين! اخلاصِ“^(۱۵)، مَتائي ماڻو^(۱۶) ڪيو،
 ”پ“
 ڪونه ڪائي ڪنهن جو، سندو ماڙهو ماسِ^(۱۷).

(۱) خبر. (۲) ڪاوڙيل. (۳) دوست. (۴) برايون. (۵) بيان، ذڪر. (۶) پراڻي وس. (۷) جبل ”جڏو ڏک“. (۸) ماڻهو. (۹) حال ۾، هاڻي. (۱۰) ورنامي وٺڻ. (۱۱) خوش. (۱۲) ڏٺيءَ کان. (۱۳) عالم، جهان، سنسار. (۱۴) سڄي، اڪيلي. (۱۵) سچائي، محبت، پيار. (۱۶) هلڪو، جمڪو. (۱۷) گوشت، مانھ.

”دلبر هن دنيا ۾، وڃي رهندو واس (۱)“،

”پ“
”پ“
”پو سڀ لوڪ لباس (۲)، ڪو هڪڙو هوندو هيڪڙو“،

(۲۳)

”ڪٿان (۳) سيڪڻين سڀرين، ڪاسائڪي ڪار؟“

تڪي ڪاڙي هٿ ڪري، مٺي سين مَ مار،

”پ“
”چوري چاڪ (۴) نهار، جي سورن سانگهڙا (۵) ڪيا“.

(۱۶) سر مومل راڻو

”م“ شمع ٻاريندي سڀ، ^(۱) ”پرهَ ٻاڪُون ^(۲) ڪڍيُوهُ“
 مون مَران ٿي ميندرا! راڻا ڪارڻ رُب،
 ”م“ تنهنجي تاتِ ڪَلَب، ”ڪانگ اڏاڻي ڪاڪ جا“.
 (۲)

وَتِ سوريندي وُلها ^(۳)، ويو تيل ٻري،
 مون مَسافِر سڀرين! چانگي تي چڙهي،
 ”م“ راڻي لاءِ رڙي، ”وڻي وهامي ^(۴) راڻڙي“.
 (۳)

”م“ ”ڪَنڀ ڪَر ^(۵) موڙيا“، ”ٿيڙو اُٿا ٿيئي“،
 ”م“ راڻو راڻ نه آيو، ”ويل ٿري ويئي“،
 ”م“ ڪه ^(۶) ساڪاڻي راڻڙي، جا پرين ري پيئي،
 ”پ“ ”مونڪي ڏنءَ ڏيئي، وڃي ڊوليو ڏت قرارو ^(۷)“.
 (۴)

”م“ راڻا تنهنجي راهَ تي، ڏهاڻي ڏيڪان،
 ”م“ راڻي جي رهاڻ جون، ”رُوح اَندرِ رِڪاه ^(۸)“،
 ”پ“ ”مَحَبَت جون ميخان، توسين لال لِيئيُو“.
 (۵)

راڻو رُب راضي ڪري، مان ورائي واڳ،
 چندن سان چڪ ڪيو، مومل لنبي ماڳ،
 ”پ“ ”سوڍي جي سُهڳ، ڍڪ مڙيوئي ڍڪيو“.

(۱) رات. (۲) ڪرڻا، روشني. (۳) پيدا. (۴) گذري. (۵) مڙي ويون. (۶) ڪڏ
 ۾ پئي. (۷) آرامي ٿيو. (۸) ڳنڍيون، پاڙون.

(۶)

آءِ راڻا راحت، ڏاج ڌرتي جا ڏٺي،
سڪن ٿيون سهاڳڙيون، سوڍا تنهنجي ست^(۱)،
”مون تان لاءِ مَ هٿ، ڪامل ڏئي ڪاڪ جا.“

”پ“

(۷)

ڪالهه گڏيو ڪاڙي^(۲)، بابو بيڪاري^(۳)،
سامي^(۴)، سيلو^(۵)، سرتي مالها موچاري،
”ڏيئي^(۱) ڏيڪاري، ڦٽي دل فقير ويو.“

”پ“

(۸)

ڪنڌ م ڦيرج ڪيڏهن، وٺو وڃج راه^(۷)،
”اڄ ڪ سنجھ، صباح، نيئي ڌريند ڌوڙ م.“

”پ“

(۹)

”جايون^(۸) پيرين مون، ساڻون مٽي سڄين.“
ڍڳ^(۹)، لٽيا ڌوڙ م، اُٺي^(۱۰) ڏناسون،
”ڏينهن مڙئي ڏون^(۱۱)، اُٺي لوچ^(۱۲) لطيف جئي.“

”پ“

(۱۰)

”ڪاڪ ڪڙهي، وڻ ويا“، ”هريا رنگ رتول“،
تو پڄاڻا سپرين، ”هينٽري اچن هول^(۱۲)“،
”جي مونسين ڪٿي قول^(۱۴)، سي سگها پارچ سڙين.“

”پ“

(۱۱)

ڪاڪ^(۱۵) ڪڙهي^(۱۶)، وڻ ويا، اونو لنڊاڻو^(۱۷)،
تو پڄاڻا سپرين، ”آٽو اُجهائو“،
”مٽي سين ماڻو، مناسب نه مينڌرا“.

”پ“

(۱) مجلس. (۲) جوڳي جو قسم. (۳) پينو فقير. (۴) ساڻين. (۵) ٿي ٻڌن جي پٽي.
(۶) ديدار ڪرائي. (۷) وات. (۸) ڌر تي. (۹) پهلوان. (۱۰) بهي. (۱۱) ۲. (۱۲)
ڳول. (۱۳) ڊپ. (۱۴) اقرار، وعده. (۱۵) نالو ملڪ يا ننڍي جو. (۱۶) سڙي، پڇي. (۱۷) کاڻو.

(۱۲)

موملَ ويڻي ميندرا، سدائين ساري،
وليون واس^(۱) ورنئون، چانگي کي چاري،
جڏهن تڏهن سڀرين، ايندم اوتاري،
”سوڍي سين ساري، ڳالهيون ڪنديس ڳجهه جون.“

”پ“

(۱۳)

”هلو هلو ڪاڪ تڙ، جت گهرجي نيهن،
نڪا رات، نه ڏينهن سيڪو پسي پرين کي.“

”پ“

(۱۴)

جي منهن ۾ مڏيون نه ڏئين، تو ۾ تي ٻڌياس،
سوڍا اُن سهاڳ کي، ويڻي واجهاياس،
”ڍولي ڍڪياس، ڏيئي ڀانڊ ڀناه جو.“

”پ“

(۱۵)

”راڻا هيڻ رڻي^(۲)، تو سائين مون سوڻ ڪيو“،
منهنجي مڏاين جي جو، حال اڻيئي هيءُ،
”ڍوليا ڍڪڻ تيءُ، ڪامل ڪڇائن جو.“

”پ“

(۱۶)

”ميان ميندرا موت، بخش ڪر ٻچايون^(۳)،
”تون گهڻ سنداو گهوت، مون وڙ تونهن هيڪڙو.“

”پ“

(۱۷)

حال قربان، مال قربان، گهوريان لنڊاڻو،
فدا ٿي فقير جو، شل رسي م راڻو،
”مين سين ماڻو، مناسب نه ميندرا.“

”پ“

(۱۸)

”وڻي نٽ ٺهاريان“. راڻا! تنهنجو راه^(۱)، ”م“
 موٽائي ماڳڻ ۾، آئيندڙ الله،
 ”سوڍا تو گهر ساه، نه ته راڻا گهڻا راج ۾“. ”پ“

(۱۹)

نئون نياپو آيو، راڻي ملان^(۲)، رات،
 ”لڏي سون لطيف چئي، ڪنان ڏاٽر، ڏاٽ“، ”پ“
 ”ڪهڙي پڇين ڏاٽ، جي آيا سي آگهيا؟“ ”پ“

(۲۰)

”روءِ راڻي جي ناءِ ڪو، سوڍو سيني سونهن“، ”پ“
 ”لاتائين لطيف چئي، مٿان دڪين دونهن^(۳)“، ”پ“
 ڪانهي پي ورونهن^(۴)، ٿيو مڙوئي مينڌرو.

(۱) رستو، پيڇرو، واٽ. (۲) راڻي سان ملان. (۳) دونهون. (۴) پچار، ڳالهه بولھ، ذڪر، اذڪار.

(۱۷) سر ڪاهوڙي

”مُون ڪاهوڙي لکيا، سُمهن ڪين پئي“،
 ”سَمَر ڪباڻوڻ سَجَ جو“، ڏوري ڏت لهي،
 ”ويا رات وڃي، جيت نهايت ناه ڪا“.

(۲)

”سُڪا مُنهن سندن، پيرين پراڻا ڪيڙا (۱)“،
 سا جَوَ ڏوري آڻيا، ”سُونهان جيت مُنجهن“،
 ”گُجها گُجهيُون ڪن، تهان پراهين پند جون“.

(۳)

”پيو جن پرو“ (۲)، گنجي (۳) ڏونگر گام (۴) جو،
 ”جڏي ڪيڙ (۵) ڪرو (۱)“، لوجي لاهوڙي ٿيا“.

(۴)

گُپيري (۷) ۾ پير، ڪنهن پاتو پيرئين (۸)،
 جيان (۹) منجهن ماڙهين، سڄن تڻان سير،
 اُن يون سندنو پير (۱۰)، گُوڙن منجها ڪولهي.

(۵)

”تحقيق جي تون پري“ (۱۱)، ”مٽي رڻي (۱۲) کڻج“،
 ”ٻانهون ٻيڻي لاهي ڏيئي“، ”ڪشتي ڪماڻج“.

(۱) جتيون، بوٽ. (۲) پستو، خبر. (۳) ٽڪر جو نالو. (۴) ڳوٺ، وسڻي.
 (۵) ڀوک، آبادي. (۶) ڏير، ڍڳ. (۷) بي راهي. (۸) سالڪن، سياڻن. (۹) جتي
 عام ماڻهو منجهي پون. (۱۰) انت. (۱۱) تار، ٽمٽار. (۱۲) مٽي، ڌوڙ.

”جا هاڃَ (۱) هَٿنَ ريءَ نه ٿئي“، سا نونو ٿي ڪَڙج، ”م“
 ”تنگا تاري“، سَٺَ ٿان ساري، ”جنگهن ريءَ جَلِيج“ (۲)، ”مر“
 ”هَڪَل“ (۳) حقيقت جي، ”پوڙو ٿي هُڏيڃ“، ”م“
 ”اندو رَٿي يَسِيح، مُشاهدو (۴) مَحْبُوبَ جو“، ”پ“

(۶)

”پرو پروڙي پاءِ، گنجي ۾ گُن (۵) گهٽا“، ”پ“
 ڪاهوڙي ڪراويا، لڪا لوڏي ماءِ،
 ”جنهن ڏٺي جاءِ، تنهن موٽڻ ميهڻو“، ”پ“

(۷)

”ڪاري رات، اچو ڏينهن، اي صفتان نور“،
 ”پ“ { جتي پرين حضور، ٿي رنگ نه روپ ڪو“.

(۱) حاجت، ضرورت، ڪم. (۲) هلج. (۳) آواز، صدا. (۴) دبدار، جلوو.

(۵) ڳڻ، ٿورو، احسان.

(۱۸) سُر رامڪلي

”سُتي سِيحَ هُياس“، مونڪي آه^(۱) اُٿاريو“،
 ”جنهن جاڳياس، آءُ نه جيندي اُن ريءُ“.

(۲)

”ڪيَم ڪاپڙين جي، پهرين ڏينهن پُروڙ“،
 ”سگها^(۲) ساعت نه هيڪڙي، چارئي پهر چوڙ“،
 سدائين سيد چئي، هون^(۳) سناسي ۾ سُور،
 جوڳي سان ضرور^(۴)، ”لڪا پٺن^(۵) لوڪ ه“.

(۳)

اندر آديسين ڪي، ڏيانئي^(۱) ڏئي،
 ”بري باجهارا ڪيا، ڪانئي خاڪ ڪئي“،
 پنيو پنج ڪئي^(۷)، لڪا پٺن لوڪ ۾.

(۴)

نڪرناه^(۸) ڪلهي ڪري، هوندن جئن مَ هو،
 توڪي ويس وڃايو، ويس وڃايو تو،
 ”ساهي. آهي سو، جنهن پاڻ وڃائي پوءِ ڪيو“.

(۵)

”جي بانئين جوڳي ٿيان، ته پَر^(۹) ڪلمه جي پار“،
 ”پنجن^(۱۰) ساڻ پورو ره“، ”تون آيا تيه^(۱۱) مَ تار“،
 ”تـمـن ڏاڳا تار، جڏهن راه سڃاڻين رُبَ جي“.

(۱) دانهن. (۲) نندرست، خوش. (۳) هجن. (۴) حاجت. (۵) گهمڻ. (۶) اصل کان.
 (۷) خيرات. (۸) نيتي، نفع. (۹) ريت. (۱۰) پنج وقت نماز. (۱۱) روزا رمضان شريف جا.

(٦)

”جي ڀانئين جوڳي رڻيان. ته طمع^(١) چڙ تمام^(٢).“
 ”پ“ گولا جي گولن جا، تن جو رڻيءَ غلام،
 ”م“ صبر جي شمشير^(٣) سان، ”ڪر ڪيني ڪي ڪنلام“،
 ”پ“ ”ته نانگا تنهنجو نام^(٤) لکجي لاهوتن ۾“.

(٧)

”جوڳي تنهنجي جوڳ ۾“ ڳالهه گهرجي ڳچ“،
 ”م“ ”ويو، چيرو، چچيرو، ڀر ۾ آيو ڀڳ“،
 ”پ“ ”سوئي ٻارڻ مڃ، جيئن ٻاهر ٻاڦ نه ڀڳري“.

(٨)

”مُهن محراب ڀرين جو، جامع سڀ جهان“،
 ”پ“ ”قري تان فرقان^(١) جي، ”ڪاٿيائون قرآن“،
 ”م“ ”اقامي ات ويو، عقل ۽ عرفان^(٢)،
 ”پ“ ”سيوئي شبحان، ڪيڏانهن ڪري نيتيان^(٣)“.

(٩)

”ناميدي آڇڪو، اوچو آديسي“،
 ”پ“ ”ڪڏهن تازي^(١) پئتي^(٢)، ڪڏهن هيٺ هلن،
 ”م“ ”ساميڙا سمنڊ ۾، تنبي جيئن ترن“،
 ”پ“ ”جي واڳون وات وڃن، ته ڪئن ڪين ڪي“.

(١٠)

”جن اجهو^(١)، تن بجهو، ويني گڏين ويڙ،
 ”پ“ ”ڏوري ڏنائون ڏک سين، پاڻ منجهان ئي پير،

(١) لالچ، لوپ. (٢) سڀ، سموري. (٣) ترار، تيغ، سيف. (٤) نالو، نانءُ. (٥) معرفت ڄاڻ. (٦) نيت ڪري شروع ڪريان ٿو. (٧) عربي گهوڙي. (٨) سوار، هلائڻ وارو. (٩) سمجهو، سوچيو.

لٿو تَن لَطِيفُ چَئي، جُسي جو زنجيرُ،
 ڪين ڏٺو هو ڪا پَرِين، ڪا بُلُ ۽ ڪَشْمِيرُ،
 ”سجُ جنِي جو سِيرُ^(۱)، تن گُرمَ وِني ئي گُڏيو.“

(۱۱)

نہ گندا^(۳)، نہ گبري^(۳)، نہ لانگوٽي لڳ^(۳)،
 ”جيڏانهن پرين وڳ، تيڏانهن صاحب سامهون.“

(۱۲)

”توجو ڏيو ڀانڻيو، سا سُورج سُهائي،
 انڌن اونڊاهي، جي راتِ وهامي ڏينهن رڻيو.“

(۱۹) سر ۱۹

”م“ لائي ويا، ”سو منجهين، تو مڃ ٻري“،
 ”پ“ ”سو اُجهامي ڪٿا، جنهن سوريندڙ سڀرين“.

(۲)

”پ“ ”گهڻ (۱) ته ڪڇائي، سور نه سانڍڻ سٿرا (۲)“،
 اڃا ته آئي، ڏيل منهنجي ڏک سين.

(۳)

”پ“ ”اڀرڻم انگور (۳)“، ستي سڀرين جا“،
 ”پ“ ”ڪايو ڪايو سور، لڄيو لوڄيو (۴) آڻيان“.

(۴)

”پ“ ”جاءِ نه سڄو ڏينهن، هيئڙو اوڻي وڳڻ جئن“،
 ”پ“ ”مون پريانسين نيهن، چئڻ ڪارڻ نه ڪيو“.

(۵)

”پ“ ”ڪڪر منجه ڪيار (۵)“، جهڙ نيئون نه لهي“،
 ”پ“ ”اڄ منهنجي ڇٽ ۾، انا (۶) پرين آڀار“،
 ”پ“ ”اڄ سڄڻ لهڻ سارَ وِره (۷) ويڙهي آهيان“.

(۶)

”پ“ ”جيئين (۸) سنبرجن، سَه (۹) جنهن سين اوريان،
 ”پ“ ”لنءُ لنءُ هيٺ وڃن، رڳوڻ رباب جئن“.

(۱) چوڻ. (۲) سولا. (۳) سورن جون شاخون. (۴) گوليو، ووڙيو. (۵) هتي.
 (۶) وسيا. (۷) بره. عشق. (۸) جڏهن. (۹) پسا، ڳجهه.

(۷)

”نيهن نهائينءَ جان، يَڪيو ڪوہ نہ ڏڪئين“

”جَرَ (۱) چيري چڙي، تہ ڪيئن پڇندا ٿانءَ؟“

”سندي گُنياران، ڪن ڪريجا ڳالهيڙي“.

(۸)

”نهائين ڪان رنيهن، سڪُ مُنهنجا سِيرين!“

”سَڙي سارو رڏينهن، ٻاهر باق نہ ٺِڪري“.

(۹)

”نيئَ نهائينءَ جان، ستي لوڪَ ڏڪيا،
 { اجهاميو ٻَران، توکي ساريو سِيرين“.

(۲۰) سر ليلان چنيسر

”مٿيو وجهان مڃ ۾، هائي ^(۱) هٿان هار“،

”پري ^(۲) جي ڀتار، ته ميرياڻي ^(۳) مان لُهان“.

(۲)

تان ڪا وائي وار، ڍلاسي جي داسٽرا،

تُون مُنهنجو ولهو ^(۴)، آءُ تو ۾ طمعدار،

”ڍڪي ڍول گذار، لُج مُنهنجي لوڪ ۾“.

(۳)

”ڍولا ڍيل ^(۵)، م مون ڪانڌ ڪميٽي آهيان“،

”سِڪَ تَنهنجي سَپرين، ”پيري وڌيس پُون ^(۶)“.

”مون وَر تُونهن تون، تو وَر وِهُون ^(۷) ڪيتريون“.

(۴)

”جي ليلائي نه لهن، ته ”يُ ليلائي“،

”پ“ { ”آسِر ^(۸) مَ لاهيج، سڄڻ باجهيندڙ ^(۹) گهڻو“.

(۵)

”اوڳڻ ڪري اُڪار، تو ڌر آيس داسٽرا“.

”م“ جئن تو رسڻ سنڌي روح، ”نئن مون پيئي ^(۱۰) ناه پتار“،

”پ“ سائين لڳ سَتار، ميٽ مڌايُون مُنهنجُون“.

(۱) گڏ، ڌوزخ جي حصي جو نالو. (۲) ملي. (۳) گدلي حالت ۾. (۴) مڙس.

پوتار. (۵) ڇڏ. (۶) زمين. (۷) زالون. (۸) اميد. (۹) باجهه

وارو. (۱۰) جد.

(٦)

"ميس هندورج م"، "پير ڪاه پروڙ"، "م"
 "مئي سندي ماري، ڪوڄهي وڌيس ڪوڙ"، "پ"
 "سامهون ٿيو سوڙ"، ويو وٺي ^(١) وَلَهُو ^(٢)، "م"

(٧)

سيئي سهاڳڻيون، سين ڳجي هار،
 "پس ڪارڻ پرين جي"، سهسين ڪن سينگار، "م"
 "ڍول تنهين جي ڍار ^(٢)، هيناهون هڪن جي"، "پ"

(٨)

ليلان لڄ م ايترو، اتي اڳ سوڙ ^(٣)، "م"
 "ابو، ڏاڏو گهور، پاڻ سوڌو ڀرين تان"، "پ"

(٩)

"ڊولا، اوله نه سها"، آڏا اڏي جي، "م"
 "تو وڙ وهون ^(٥) ڪيتريون، مون وڙ تون وري"، "پ"
 "پرتان پير پري، ملهائج مسڪين ڪي"، "پ"

(١) پوئتي هتي. (٢) محبوب. (٣) آڌار. (٤) بهار. صاف ڪر. (٥) زالون.

(۲۱) سر بلاول

”اَبَرُو اَڳاهن ۾، سِير (۱) جئن بيلي (۲)،
 ”سِي پَتَ ڪنهن نه پوريا (۳)، ”جي تو پر (۴) پيلي“،
 ”سَجَنُ ساوَن مِينهن جئن، رُجون توري لي (۵)،
 اَچن جي ويلي، ”تن بور (۶) بخشِي پَتَ ڏئي“،
 (۲)

”بي بي سو پُرتي، جو حاتم ياسي هو“،
 ”كيف ڌاران ڪو، جئي ڪونه جهان ۾“،
 (۳)

”راهو تنهنجي ريت، يَرڪندين (۷) ڀڌري“،
 ”گهڻا گهوڙي چاڙهڻ، مسافر مسيت (۸)،
 ”يُچين ڪانه وڌيت (۹)، جي آيا سي اڳهيا“،
 (۴)

(۱) مضبوط وڻ. (۲) ٻيلي، جنگ. (۳) هليا، روانا ٿيا. (۴) بهادر، جانثو. (۵)
 سيراب ڪري. (۶) گهوڙا. (۷) ڏوراهين ملڪن ۾. (۸) مسجد. (۹) سبب، باعث.

(۲۲) سر ڏهر

جان واهڙ ۾ وَهه تان مَڃُ^(۱) نه موٽيو،
ڪائي ۾ ڪوهه ڪرين، پوءِ موٽڻ جو پءِ،
”سر مٽي پيو سَه، مهميزون^(۲) ملاجن جون.“

(۲)

”مَتو آهين مَڃُ، تلهو ٿو ٿونا هڻين،
جا تو رڏني آج، تنهن يائي ڀينا ڏينها.“

(۳)

”ڪنڊي ڪلين وڃي، جڏهن هئي جن،
مونڪي مون پرين، ڪڍڻ جي ڪانه ڪي.“

(۴)

مڊيني جا ڏٺي، سُنُ منهنجا سڌڙا،
”تنهنجي آوڻي^(۲)، بي ڪنڊي ساريان ڪانڪا.“

(۵)

مڊيني جا شير! سُنُ منهنجا سڌڙا،
”پَر مبارڪ پير، عاصي تنهنجي آسري.“

(۶)

”الله جئن نالوءِ، تئن مون وڏو آسرو،“
”خالق تنهنجي ڪاند^(۳)، ”جو پرو پاند ڪو“،
”نالو رُب سندنو، رهيو آهي رُوح ۾.“

(۱) وڏي مڇي. (۲) ڌڪ، سڙائون، چوٽون. (۳) ڀلو، سينو. (۴) حلم.

(۷)

”نیک زهاري منهنجا، ”روئي رتُ رتيا“،
”جي مٿان هوٽ ويا“، ”سي اچڻ اچي ٿيان“.

(۸)

”جيدو تنهنجو نانءُ، باجهه به اوڏيائي مڱان“،
”ريءَ ٿئين، ريءَ ٿوئيئين، تون جِيَر، تون چانءَ“^(۱)،
”گُجائو“^(۲) ”ڪهانءَ“^(۳) ”توڪي معلوم سڀ ڪان“.

(۹)

”مَ ڪَرِ ڍولَ ڍلو، نالو نماڻين سين“،
”ڪونهي ڪميٽيءَ جو بَگَرِ“^(۴) ”تو ڍلو“،
”تنهنجو نانءُ رٺلو“^(۵)، ”وٺيو ويئي آهيان“.

(۱۰)

”سُتر ڪر سَتر، آءُ اگهاڙي آهيان“،
”ڍڪئين ڍڪُٺار، ڏيئي پاندُ پناه جو“.

(۱۱)

”ڪر ڪو ڀيرو ڪاندُ، مون نماڻي جي نهري“^(۱)،
”پرين تنهنجي پاندُ! ڍولا ڍڪي آهيان“.

(۱۲)

”ڪاندُ ٻين ڪيترا، مون وُر وڏي وٽ“^(۷)،
”مٿان ڏيئي هٽ، جنهن عيبَ منهنجا ڍڪيا“.

(۱۳)

”سُتا اُتي جاڳ، نندَ نه ڪجي ايتري“،
”سُطانِي“^(۸) ”سُهاڳ رُندُون ڪندي نه ٿئي“.

(۱) چائو. (۲) چا. (۳) چوان. (۴) بغير. (۵) فقط. (۶) گهر. (۷) شيء. (۸) بادشاهي.

(۱۴)

”ڪي سَمهه، ڪي جاڳ، نند نه ڪجي ايتري“،
 ”اي مانجهاندي جو ماڳ، جو تو ساڻيهه^(۱) ڀانئيو“.

(۱۵)

”قريا پسي ڦيڻ^(۲)، ڪرين ڪير نه چڪيو،
 دنيا ڪارڻ دين، وڃائي ولها^(۳) ٿيا“.

(۱۶)

”ڪڏهن مڙهه مقام ۾، ڪڏهن ڳاڙهو گهوٽ،
 واري سندو ڪوٽ، اڏيو اڏيندين ڪيترو؟“

(۲۳) سر ڪاپائتي

”ڄاڻتَ (۱) ڀائي ڇتَ ۾، سَنهون ڪَٽيو جَن،
 ٽَن جو صَرائَن، ڏَڪو داخِلُ نه ڪَيو.“
 ”پ“ { (۲)

”مُحَبَّت ڀائي مَن ۾، رنڊا (۲) روڙيا جَن،
 تَنجو صَرائَن، اُڻُ توريو اُگهائيو.“
 ”پ“ { (۳)

”جا سنهون نه سڪي، سا مَر (۳) رنڊائي روڙي،
 ”سُتُ انهيءَ جو سَقُرو، ويا ترازِي توري،
 ”تلهي ۽ ٿوري، ويچاري سان وُڙُ ٿيو.“
 ”پ“ ”پ“ ”پ“ (۴)

”ڀڳوئي پير، جانشين رُتو راسُ (۴) ٿئي،
 ري بيڪاري سين هاري! پاڻُ مَ هير،
 ڪت ڪُنڊيون ڪير، نئين سين نه ڄاڻجي.
 (۵)

سُتُ انهن جو سَقُرو، جي بَر ۾ پڄائين،
 آوازُ آرَتَ جو، ساهَ نه سٺائين،
 لڪايو لطيف چئي، ”ڪَنڀيو ڪٽائين“،
 ”م“ ”پ“ ”جي ماڻڪَ موٽائين، توءَ مُلُهَ مهانگو اُن جو.“

(۱) وير، ڪينو. (۲) ڪپه جون ڳنڍيون چوڙيون. (۳) ڀلي، بيشڪ. (۴) ڪم
 ٺاهڻ، تيار ڪرڻ.

(۶)

”تڪَ ونڱي وُرَ (۱) گهڻا، ڪَٽيان ڪُڇاڙو؟“
 ڪاپي تان ڪيترو، ”آٺيان اُڏارو“،
 ”جي وُرَ (۲) ڏٺي وارو (۳)، ته سُونهان سِرَتِيَن وِڄِم.“

(۲۴) سر پرياتي

”ذاتِ (۱) نه آهي ذاتِ تي، جو وَهي سو لَهي“
 ”پ“
 ”پ“
 ”پ“
 ”اريون (۲) اِبو جهن جون، سَپَرِ چا مُ سَهي“
 ”جو راءِ وَتِ راتِ رهي، تنهن کي جُگي (۳) جانڪيان نه ٿِيءُ“

(۲)

”ذاتارِ تُون، بيا مَرِي مَڱيا“
 ”پ“
 ”پ“
 ”پ“
 ”مِنهن مُندائتا وَسِئا، سَدا وَسِين تُون“
 ”جي گَهر اچين مون، ته ميرياڻي مان لَهان“

(۳)

”تون سَپَرِ، آءُ سِڪَڙو، تون ذاتار، آءُ ڏوھ“
 ”پ“ {
 ”تُون پارَسُ، آءُ لوھ، جي سَچين ته سون ٿيان“

(۴)

”اُتِ ڪِرَتِ وارا ڪِيترا، ڪِرَتِ ڪبو ڪوھ؟“
 ”پ“
 ”پ“
 ”جيڪي بندو ڪم ڪري، سو مَرِوڻي ڏوھ“
 ”تُون پارَسُ آءُ لوھ، جي سَچين (۴) ته سون ٿيان“

(۲۵) سر ڪهاڻو

ڏهاڻي ڏنم ڪيترا، جنهن ماريو موڪ،
گهر ۾ گهاٽوڙڻ (۱) جا، ٿا مارينم ٿوڪ،
”لڏي وڃان لوڪ، اونهي ويا اوهری.“

(۲)

”نڪا بوءِ بازار ۾، نڪا چلڙ چٽ (۲)،
جتي ڏنڀرن جي، اڳي هئي اڪٽ (۳)،
”سي پڙ پسيو پٽ، ماڙهو وڃن موٽيا.“

(۳)

”وري هئا نه آيا، جيڪس (۴) ويا پري،“
ساڻي سڌ ڪري، ماڳ نهاري موٽيا.

(۱) شڪارين. (۲) بدبوءِ. (۳) گهٽائي. (۴) جيڪر، جيڪڏهن.

(۲۶) سر شينهن ڪيڏارو

”مُوران (۱) مانو نه رٿي، تازي (۲) جو توڙان“
 ”هاڻي جي هيٺو وهي، گهن ملهو گهوڙان“

(۲)

”نهن، سڃاڻي (۳)، شينهن، تنهن قصد ڪباب سين“
 ”رات ڪاڏائون ڏينهن ته يوڻين (۴) بڪيا“

(۳)

”ڪن بورائو باز ڪي، ڳجهه م ڳري (۵) لاءِ“
 ”آهي اُن اُنڌي جي ”جيني (۶) پاسي جاءِ“
 ”ڪاڇ اهوئي ڪاءِ هو جو قوت ڪلاب (۷) جي“

(۱) اصل. (۲) گهوڙي. (۳) ترمجي باز جي مادي. (۴) گهن، ڳهن. (۵) ڳجي لاءِ. ڪم آڻڻ. (۶) ڍونڍهه. (۷) ڪتن.

(۲۷) سر آسا

توڪي رسي تون ڏٺي، سيوئي جمال^(۱)،
 ”ڪونهي پيو خيال، جي شارڪ^(۲) شڪ^(۳) وڃائين.“

(۲)

”نڪا رابتدا عبد^(۳) جي، نڪا رانتها“،
 جن سڃاتو سڀرين، ”سي وڃڻ کي ويا“.

(۳)

صورت سوجه م تنهنجي، تون پي^(۴) پڇين جو،
 ”سُخڻ آهي سو، جو منهن مُقابل نه ٿئي“.

(۴)

”تنهن نيئن ڪئي نيران، جن ساجهر سين سانيتا^(۵)“،
 ”جيءَ جسيءَ ۽ جان، ڪر حضوري حج ڪيو“.

(۵)

ڪي جو وڃي ڪالهه، ”اڪيون پسي اڻيون“،
 لالون ڪيون لطيف چئي، جانب جي جمال،
 ”ٿيائين نهال^(۶)، جنهين دلبر ديڪيو^(۷)“.

(۶)

”اڪيون سيئي ڌار، جن سان پسين پرين ڪي“،
 ”بئي ڏانهن ڪيم رنهار، گهڻو ريسارا^(۸) سڀرين“.

(۱) سونهن، چهره. (۲) شرڪ ڪندڙ. (۳) عبد پانهون ”انسان“. (۴) پرين.
 (۵) ڏنا، زيارت ڪئي. (۶) خوش، آباد. (۷) ڏنو. (۸) غيرتمند، اڪروارا.

(۷)

”جت آه، ناه ڪا، اي خاڪي جو خيال“،

”جانِبَ جو جَمال؛ پَسان (۱) ئي پري ٿيو.“

(۸)

”اَڪِيُنَ ۾ رَتي ويه، ته آءُ واري دِڪِيان،
توڪي دَسي نه ڏيه، آءُ نه پَسان ڪي پيو.“

(۹)

”سَڪَ سَڪائي سَڪَ، سَڪَ نه آهي سَٿري،
لِڪَ لِڪوڻي لِڪَ، ته ڪيرن خبر نه ٿئي.“

(۱۰)

”اَپِر نه ايمان، جئن ڪلمه گو ڪوٺائين،

دَعا تنهنجي دِل ۾، شَرِڪَ ۽ شيطان،

”مَنهن ۾ مسلمان“، اُنڌَر آڌر (۲) آهي.“

(۱۱)

”مَنهن ته مُوسيٰ جَهڙو، عادتَ ۾ اِبليس (۳)،

”اهڙو خامر جُڻيٽ، ڪڍي ڪوهُ نه ڇڏين؟“

(۱۲)

”جان جان (۴) پَسين پاڻ ڪي، تان تان ناهِ نماز“،

”سَيَ وِجائي سارَ، تَنهان پوءِ تَڪبير چَو.“

(۱۳)

”گَالِه پريان جي گَجه حي، گَالِه مَرِيءِي جُجه“،

”هِنڌا اَحَه (۵) ۾ مَجه، نه مَسون ڪَ پرين سَن.“

(۱) پسرُ کان. (۲) يعني بت پرست. (۳) شيطان. (۴) جيسين خودي تنهنجو

خدا آهي. (۵) ڏس. (۶) پيار مان.

(۱۴)

”اَڪِيَنَ ڪِي آهِيَن، هَجَبَ جَهَرِيُونِ عَادَتُون“،
 ”سورَ پَرائِي ساڻَ جا“، ”وَجِيوِ وَهائِيَن“،
 ”اُتِي لَنوَ لائِيَن، جِتَ حاجَتَ ناهِ هَتِيَارَ جِي“،

”پ“

”مر مر“

”پ“

(۲۸) سرھارئي

”قِسْمَت قِيد قَوِي، نَه تَه كِيرُ اُچِي هِنَ ڪوٽَ ۾؟“
 ”لڪڻي آئي لوڻ“ (۱) جي، هِنْدُ ڏيکاريس هيءُ،
 پرچي ڪين پنوهار (۲)، ريءُ جان، جسوءَ جيءُ،
 راجا راضي ٿيءُ، تَه مارن ملي مارئي.
 (۲)

”قسمت قيد ڪياس، نه تَه ڪيرُ اُچِي هِنَ ڪوٽَ ۾؟“
 ”وَنَحْنُ اَتَرَبُ اَلَيْهِ مِنْ حُبْلِ الْوَرِيدِ“ (۳) وطن آءُ ويندياس،
 مارن ڪي ملندياس، ڪونيئون (۴) ڇڏي ڪڏهين.
 (۳)

اُتان اونئي آيو، خبر اي ڪري،
 ”وسارڇ مَر وَرَ ڪي، پئڇ مُنڌ مَري“،
 ”وينديس، اُت وري“، ڪو ڏينهن آهين ڪوٽَ ۾.
 (۴)

”مَحلِي مَانڊي مارئي“، ”ڏنم مُنهن مَلور (۵)“،
 ”اُٺيا، سَٺيا (۶) نه ڪري“، ”سونهن وڃايس سُوَر“،
 پيس لوه لطيف چئي، لٽس ڪوڏ، ڪپور (۷)،
 ”چَتَ جَنَ جا چور (۸)“، سي مَڪي مُرڪ نه ڪنديون.
 (۸)

(۱) لوح محفوظ. (۲) ڌنار، مارون. (۳) مان اوهان کي تنهن کان به ويجهو
 آهيان. (۴) قيد خانو، جيل. (۵) پريسار. (۶) اٿيا وار. (۷) ڪافور، سرهان.
 (۸) چيهون.

(۵)

“پ” عمر آڇا ڪيڙا، ڪاٿياريون ڪيئن ڪن؟
 “م” جنهن جا ٿرڻ ۾ وُر (۱) ٿا، ”ويڻ (۲) سهڻ“،
 “پ” ”هوءَ جي حق ڀڃڻ، سي ڪيئن سٽيون سُمرا؟“

(۶)

“م” ”آءُ ڪيئن سَوڙين سُهڻا“، ”مون ور گهاري سَڄ“،
 “پ” ”ور اباڻن سين اُڇ، گه شربت تنهنجا سُمرا“.

(۷)

“پ” ”ور سي وطن ڄاڻيون، صحرا (۲) ستر (۳) جن“،
گولاڙا ۽ گگڙيون (۵)، اوچڻ اباڻن،
 “م” ”ويڙهيا گهمڻ ولئين“، جهانگي منجهه جهنگن،
 “پ” ”مونڪي ماروڙن، سَڄ (۱) ڳڻائي سيڄ ۾“.

(۸)

“پ” ”سنهي سٽي سڀيون، مون مارو سين ساه“،
ويني ساريان سُمرا! گولاڙا (۷) ۽ گاه،
هنئون منهنجو هٿ ٿيو، هت مٽي ۽ ماه،
 “پ” ”پڪڻ منجهه پَساه، قالب (۸) آهي ڪوٽ ۾“.

(۹)

“پ” ”اي نه مارڻ پريت، جنن سيڙ مٽائين سون تي“،
 “م” ”اچي عمر ڪوٽ ۾، ڪنڊيس ڪانه ڪريت (۱)“،
 “پ” ”پڪڻ جي پريت، ماڙيءَ سين نه مٽيان“.

(۱) مڙس. (۲) مهڻا. (۳) پريت. (۴) ڍڪ. لڄ. (۵) تر جو خاص وڻ.
 (۶) شادي ۾ سيڄ جو ڏاجو مليو. (۷) تر جي ول ۽ ان جو ڦر. (۸) بدن.
 (۹) بد رسمي.

(۱۰)

”نيئر ^(۱) نه لهي نيهن جو، لوه جالهي ويا“،
 مارن داران ماڙين، هون ڏهلا ^(۲) ڏينهن ڏنا،
 ”ڏيهي ڏور ويا، ڏيان ڏوراي ڪنڪي“.

(۱۱)

ويندڙيس وطن سامهين، ملير مون ماڳ،
 ڪرڙ چونڊيس قرب سان، چوڙين سين چاڳ ^(۳)،
 ڏٺ چونڊيس ڏيهه ۾، ساڻ سرتين ساڳ،
 ”سنئون تيم سياڳ، جي وڃي تيان ورجي“.

(۱۲)

هو پونگا، هو پيڙيون، هي آه برسات،
 ساريو ساريان سومرا، رُوح رچايان رات،
 ”تن ۾ تنهنجي تات، آئون پڻ گهوري ان ريءَ“.

(۱۳)

اتان اوني آيو، ڪهي مون وٽ ڪاله،
 لڳن تان لطيف چئي، لوئي لاه ۾ لال،
 ”يلو ڪندو يال، مينهن وسندا موت تون“.

(۱۴)

اوني ويا اڪري، سانيٽرا سرواڻ،
 ”هتي جيئ هڻ، ڪين گهرجي ڪا گهڙي“.

(۱۵)

عمر آيو اوچتو، ڏاڍي مان ڌمر،
 ڪريان هٿ پٽن تي، ڌجي ويا ڌبر،
 ”پري ٿيا پنوهر، ڪوڪ سڻايان ڪن ڪي“.

(۱۶)

دُريان ئي تارَ، وِدي وڻ جدا ڪيا،
 ”تن سڳن ڪهڙي سار، ته ڪ انا مينهن ملير ۾؟“
 ”پ“

(۲۹) سر ڊول مارئي

”پ“ رَمُون ناه زَسَنگ، رَمون ار ارسين لاءِ،
”ڦلان ڀري تارڙي، پورا (۱) ڀيڳي نه جاءِ“.

(۲)

”پ“ ڊولا مارئي اهڙي، پاتلي جئن رين (۲) کجور،
”منهن مني، گل گڻي، تون ڪيئن ڇڏي دور“.

(۳۰) سر ڌناسري

توتي لَجَ لَطِيفُ جُئي، هِنَ مُنهنجي حالَ جي،
 ”ڪينهن بيا قَرِيبَ، تو ڌاران دوست مون.“

”پ“

(۲)

ميان صاحب پير! منهنجا ڀلا پَٽَ ڏئي،
 ”تنهنجي آه تَئي، بي ڪنڌي ساريان ڪانڪا.“

”پ“

(۳)

ميان صاحب مرشد، منهنجا سَڌَ سُڻجُ تُون شاه،
 آءُ اوهان جي آهيان، ڪا مِهَرُ ڪَريو مُون ڏانهن،
 ”اَڪِيُون لڳِ الله، ڪن پانڌي ڏي پانهنجُون.“

”پ“

(۴)

”ساريان سَگهه نه ڪاءِ، زورُ نه ڌري جيترو“،
 ”مٿان مون مِ لاهِ، پيرَ پنهنجا هٿڙا.“

”پ“

”م“

(۵)

جي تُون آسائو آهئن، ته هلي پس حبيب،
 ”رُتَ مِ طَبيب، تيندو وَڌَلِ واديوڙين جو.“

”پ“

(۳۱) سر پورب

اَءِ ڪانگا! وَڙ ويه، سڌيون ^(۱) ڏي سائيه ^(۲) جون،
 چڱا ڀلا سڀرين، ڪِ سَڪِ وسي سائيه،
 ”پرڀن ليءِ پرڌيه، مون تان گهڻو نهاريو.“
 (۲)

آندڙيون ڪانگُ قُربِ جُون، اَڄُ واڌايُون واه،
 مُون مُرادُون پُنيون، رُتيون سَراهِيُون ساه،
 ”آندا پرڀن الله، سڏُ منهنجا سَاب ^(۳) بيا.“
 (۳)

ڪانگلُ نيئي ڪانگُ، منهنجي ڏي محبوبُ ڪي،
 لالَن! لائين ڏينهڙا، ڪنهن سَٿائي ^(۴) سانگُ،
 ”اوهان ريءِ اڙانگُ ^(۵)، ويني وَرُهَ وسائيان.“
 (۴)

پُورب ۾ پيهي، تان مون گهڻو نهاريو،
 سڌِ نرِ مَڪي سڄڻين، جيهي ^(۱) نه ٿيهي،
 ”هئا بَڪڙبهي، وَڄائي وَاتَ ٿيا.“
 (۵)

”ڪُتو جي ^(۷) ڪانءُ، پريان سنڌي پارڄو،
 انهيَن مٿان آءُ، ڪوڙئين قُرباني ٿيان.“
 (۶)

(۱) خبرون. (۲) وطن. (۳) سڄاڻا. (۴) ضروري ڪم. (۵) ڏکي. (۶) جهڙي
 تهڙي. (۷) يا.

(۳۲) سر ڪاموڌ

”گندُ جَن جي گوڙ ۾، ڀاڻوڙا (۱) ڀوشاڪَ.“
 ”اُنهيَ جي اوطاقَ“، ”راجا ريجهي آئيو.“
 (۲)

ڪاريون، ڪوڙهيون، ڪوڙيون، مورُ نه موچارِيُون،
 وٺي ويڙهيون واٽَ تي، ”ڪِڪي جون ڪاريون“،
 انهيءَ جون آريون، سمي ريءَ ڪير سهي؟
 (۳)

هٿين، پيرين، آرڪٽي، مُنهن نه مهاڻي،
 جئن سڳو وچ سُرندي، ”تئن رائي ۾ رائي“،
 اصل هئي ان ڪي، اَمَل ڄامائي،
 سمي سڃاڻي ”بيڙو بُڏس ٻانهُ ۾“.
 (۴)

”گندُ جَن جي گوڙ ۾، مٿن تي موڙيون (۲)“،
 اچن سنيوڙيون (۳)، سمي جي سَلامَ تي.

(۳۳) سر ڪارايل

وينو جيئن وٺائين^(۱)، حيرت پور هائڻ،
لکين^(۲) کي لطيف چئي، اچي^(۳) ساڻ آراڻ^(۴)،
”ڪنگڻ لئي ڪاڻ، گڏيو هنج حبيب کي“.

(۲)

”ڪونر^(۵) پاڙون پاتار ۾، پونر پري آڪاس^(۶)“،
بنهين سنڊي ڳالهڙي، رازق آنڊي راس،
”تنهن عشق کي شاباش، جنهن محبتي مڙيا“.

(۳)

”ڪونر پاڙون پاتار ۾، پونر پري ۾ سج“،
بنهين سنڊي ڳالهڙي، عشق اي اهڃ،
تو^(۷) نه لهي اڃ، جي پيو ٻين پاڻ ۾.

(۴)

ڪارايل^(۸) جي ڪوڏ^(۹)، مون ڪينجهر سڀ نهاريو،
وري واهيري^(۱۰)، نه وريا لڙا لاکڙي^(۱۱) لوڏ،
”هنئين جنسين هوڏ“^(۱۲)، سي هنجڙا سڀ هلي ويا“.

(۵)

”سُنهان پانءِ، مَر سَڀ“^(۱۳) وڻاءِ^(۱۴) واسينگن جا“،
جنهين جي جهڙپ، هاڻي هنداسئي نه چري.

(۱) خيال پچائڻ. (۲) هنجهر جهڙو پڪي. (۳) مقابلو. (۴) گل جو قسم.
(۵) آسمان ڏي. (۶) تڏهن به. (۷) موز پڪي. (۸) شوق. (۹) آڪيري ۾ ويهن
وقت. (۱۰) لکن واري. (۱۱) ڪشش. (۱۲) نانگ. (۱۳) ٻچا، اولاد. (۱۴)

(۳۴) سر بست بهار

آئي رتَ بَسَنَتِ (۱) جي ڪي ڪتھارَ (۲) ڪڙيا،
خستوري خوشبوءِ ٿي، اچي يونرَ پريا،
”مونڪي محبِ مڙيا، لڻا ڏک، سڱ ٿيا.“

(۲)

آئي رتَ بَسَنَتِ جي، باغنِ مڪي بوند،
لالِي دِڪو لالَ ڪي، هيڪر وڃي هوند،
”آهتَ جي آخوندَ (۳)، اوڀرَ سڀِ اُباهيا (۴).“

(۳)

اڌ ميا اوڏاڻ، رتَ رسائي سڄڻين،
لڳي واءِ وڻن ڪي، ڇاڻيا پُن پراڻ (۵)،
”پهريائون پهراڻ، سڪائي ساوا ٿيا.“

لطفِ لطيف

علم و ادب جو افسر عبداللطيف آهي.
مُلڪِ سخن جو قيصر عبداللطيف آهي.

بحرِ معاني چُلڪي، اُن جي ٿو هر اکر مان،
جادو بيانِ سخنور عبداللطيف آهي.

عظمت ۾، فلسفہ ۾، جدت ۾، شاعري ۾،
دنيا ۾ پهريون نمبر عبداللطيف آهي.

جوهر جو قدر ٿيندو، جوهر شناس کي آ،
جئن قدردانِ گوهر عبداللطيف آهي.

پڙه طالب محبت، اسباقِ عشقِ ان مان،
جوڙي ڇڏيو جو دفتر عبداللطيف آهي.

تصنيف ان جي ڏي ٿي، پيغامِ حریت جو،
آزاديءَ پيمبر عبداللطيف آهي.

ڇو کين عاشقن جي مطبوعِ قلب ٿيندو؟
حسن و وفا جو مظهر عبداللطيف آهي.

دل جي حضور سان ٿا، ان جا لکن قصائد،
اهلِ سخن جو دلبر عبداللطيف آهي.

مطلوبَ کي پسائي، ٿو منزلِ حقيقت،
راهِ هدا جو رهبر عبداللطيف آهي.

وقفِ ثنا ڪيائين، ڪيڏارو سر سڄوئي،
حسنينَ جو ثنا گر عبداللطيف آهي.

مرغوبِ ربِ اڪبر، آلِ نبيءِ اطهر،
اولادِ شاهِ حيدر عبداللطيف آهي.

”سسئي“ جي سوز سان ٿو، ماتم ڪري ”پنهل“ جو،
درد و الم جو خوگر عبداللطيف آهي.

ڪٽ ”مارئي“ ”عمر“ ڪٽ، ڪٽ ”هیر“ ڪٽ هو ”رانجهن؟
ڪٽ ”سهڻي“ ڪٽ هو ”مهر“ عبداللطيف آهي.

”ليلان“ جي لاءِ ڪٽ ٿو، ڳوڙها ڳلن تان ڳاڙي،
ڪٽ چاه ۾، ”چنيسر“ عبداللطيف آهي.

لطفِ لطيف کان هلُ هو حق جو رهي ٿو،
ٻاهر لطيف، اندر عبداللطيف آهي.

غواصُ ٿي سخن جا، موتي ڪڍي ڪو ٻاهر
علم و ادب جو ساگر عبداللطيف آهي.

اهلِ سخن اچي ٿا، ٽين مستفيض ”اظهر“
فيض و ”ڪرم جو مصدر عبداللطيف آهي.“

مناجات درگاه قاضي الحاجات

يا خدا آ دعا هي اظهر جي
ٿي زيارت مونکي پيمبر جي
بارِ عصيان جو سر تي باري آ
خوفِ محشر جو دل تي طاري آ
ڪنهن جي آڏو ڪريان وڃي فرياد
تو بنا ڪير جو ڪري امداد؟
آهين مالڪ تون دين و دنيا جو
آهين وارث اڪيلو عُقبِي جو
ٿي بيان ڪهڙو تنهنجي قدرت جو؟
نڪري نقشو ڇا تنهنجي صنعت جو؟
پهريون گردن زمين تي خم ٿيندي
مدعا پو زبان تي ايندي
صدقي پنهنجي ڪرم ۽ شفقت جي
صدقي خير البشر جي رحمت جي
صدقي مُشڪلگشا ۽ حيدر جي
صدقي زهرا، شبير و شبر جي
دين و ايمان ڪر عطا مونکي
مُنهن ڏيکاري نه ڪا خطا مونکي

ذوقُ علم و ادب جو رک قائم
 تنهنجي تعريف ٿي مونڪان دائم
 قبر جو مون تي ڪو عذاب نه ٿي
 جي فرشته اچن حساب نه ٿي
 ٿي شفاعت جو ڏيڏ قیامت ۾
 مونڪي حاصل ٿي جاءِ جنت ۾
 ڪعبه اول جو خير ٿي خالق
 قوم مسلم کي فتح ڏي خالق
 ظلم ڪشمير تي يڪو ٿو رهي
 ڪر ڪرم کين ڪا نجات ملي
 سر ڪنيون جڳ ۾ آه امريڪا
 ڪر اراده انهيءَ جا جملہ فنا
 جيڪا اولاد حڪم ۾ آهي
 اُن جي قسمت کي ڇڏ خدا ناهي
 شال آباد هو رهين جڳ ۾
 ڏک اکين سان نه ڪو ٿسن جڳ ۾
 خوش گذارين دوست جت آهن
 اَس الله ملان ته هو لاهن
 حق ڀڏل ٻيڙا ٿمرت تاري ٿو
 ماڻهو ”اظهر“ مئل جباري ٿو
 هي سخن ٿي قبول سرور دين
 دوست، احباب سڀ چَوَن آمين.

قطعات تاريخ ڪتاب هذا

سنڌي ادب ۾ ”اظهر“ آيو نئون اضافو،
 منظوم هي پهاڪا هرڪو پڙهڻ ٿو چاهي.
 جي بيت پانيون دل ۾، سي آيتن برابر،
 تفسير آ قرآني، هي دَسُ ڏنو آ ڏاهي.
 ذي الحج جي آ پهرين، سومر جو پيروار آ،
 ٽي ويو ڪتاب پورو، ڇپجڻ ۾ دير ناهي.
 هاتف کان سَنَ جڻن جو، هجري پچيم چيائين،
 ڪرسن رقم اي اظهر ”تيغ جهاد“ آهي.
 (۱۴۲۳ هـ)

(۲)

ترتيب هن رسالہ، جي آ نئين نموني،
 يڪجا ملن پهاڪا، سنڌي ادب ۾ رنگ آ.
 هي شاه جو ڪرشمہ، هي شاه جو ڪمال آ،
 جو ٿو ڪري مطالع، هو رهجي ويندو دنگ آ.
 مون غيب کان پڇا ڪئي، ”اظهر“ انهيءَ ٻڌايو،
 لک بہ هزار ۽ ٽي، سَنَ عيسوي جو انگ آ.
 (۲۰۰۳)

بفضل خدا ٿيو، ڪتاب آد پورو،
 دعا دوستن جي، انهيءَ جو اجورو.

تمت بالخير

مھراڻ اڪيڊميءَ جا لطيفيات تي **ڇپايل ڪتاب**

- 250/= شاه جو رسالو علامه غلام مصطفيٰ قاسمي
- 160/= شاه جو رسالو (پاڪيت سائيز) غلام مصطفيٰ مشتاق ميمڻ
- 90/= لغت شاه جو رسالو (پاڪيت سائيز) غلام مصطفيٰ مشتاق ميمڻ
- 80/= شرح لطيف (سر ڪلياڻ) رسول بخش ڏيرو
- 44/= شرح لطيف (سريمن ڪلياڻ) رسول بخش ڏيرو
- 48/= لطيف جو پيغام ڊاڪٽر ميمڻ عبدالمجيد سنڌي
- 40/= پلارو پٽ ڌڻي ڊاڪٽر بشير احمد ”شاد“
- 60/= لطيفي لات ڊاڪٽر ميمڻ عبدالمجيد سنڌي
- 60/= عرفان لطيف ڊاڪٽر بشير احمد ”شاد“

150/= ڪھ ڀٽ جو گھوٽ

..... ڊاڪٽر بشير احمد ”شاد“

36/= ڪھ ڳالهيون شاه لطيف جون

..... غلام مصطفيٰ مشتاق ميمڻ

200/= ڪھ لغات لطيفي

..... مرزا قليچ بيگ / سيد علي رضا شاه

50/= ڪھ شاه عبداللطيف (تحقيقي مضمون)

..... ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ

36/= ڪھ شاه عبداللطيف (شاعري ۽ فن)

..... علامہ آء آء قاضي / عبدالغفار سومرو

36/= ڪھ ست سورهيہ - ڏھ ڏاتار

..... معمور يوسفائي

50/= ڪھ لطيف جا ٽر تان پيرا

..... معمور يوسفائي

80/= ڪھ ڊوليو ڊٽ ڏٺي (شاه رح ۽ ٻي شاعرن جي ڪلام جو اڀياس)

..... معمور يوسفائي

60/= ڪھ شاه جي ڪلام ۾ پهاڪا ۽ محاوره

..... سيد اظھر گيلاني

شاه جي ڪلام ۾ پهاڪا ۽ محاورا

شاهه عبداللطيف ڀٽائي رحمہ پنهنجي ڪلام وسيلي سنڌي ٻوليءَ کي نئون اسلوب، گرامر، نوان نوان پهاڪا، محاورا ۽ تشبيهون ڏئي هڪ نئين زندگي بخشي ڇڏي آهي.

هونئن ته شاهه صاحب جي زندگي، فن ۽ فڪر تي گهڻو ڪجهه لکيو ويو آهي پر سندس ڪلام جي اپٽار ان ريت ڪونه ڪئي وئي آهي جو سندس ڪلام ۾ آيل پهاڪن ۽ محاورن کي چنڊي ڇاڻي نروار ڪيو وڃي. اهو ڪم سنڌ جي نامور بزرگ شاعر ۽ جمعيت - الشعراء سنڌ جي صدر سيد اظهر گيلاني ڪافي عرصي جي تحقيق ۽ محنت کانپوءِ توڙ رسايو آهي.

هن ڪتاب ۾ نه صرف شاهه صاحب جي سمورن سُرن ۾ آيل محاورن ۽ پهاڪن وارن بيتن جي نشاندهي ڪئي وئي آهي پر شاهه جي فن سان واسطو رکندڙ املهه معلومات پڻ ڏني وئي آهي.

پڙهندڙ نسل . پ ن

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ”اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻِڪُ ”لڙهندڙ نسل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ئي لکيو:
انڌي ماءُ جڙيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لڙهندڙ، ڪڙهندڙ، ڪڙهندڙ، پُرنڌڙ، چُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪَندڙ، پاڙي، ڪاڻو، پاڇوڪڙ، ڪاوڙيل ۽ وڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَگهجي ٿو، پَر اسان انهن سڀني وچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان ڪڍي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ٺاهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهڻ ۽ هِڪَ ٻئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻڻَ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نسل (پَن) ڪا به تنظيم ناهي. اُن جو ڪو به صدر، عهديدار يا پايو وجهندڙ نه آهي. جيڪڏهن ڪو به شخص اهڙي دعويٰ ڪري ٿو ته پڪ ڄاڻو ته اهو ڪوڙو آهي. نه ئي وري پَن جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو ته پڪ ڄاڻو ته اهو به ڪوڙو آهي.

جهڙيءَ طرح وڻن جا پَن ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اهڙيءَ طرح پڙهندڙ نسل وارا پَن به مختلف آهن ۽ هوندا. اهي ساڳئي ئي وقت اداس ۽ پڙهندڙ، ٻرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وڙهندڙ ۽ پڙهندڙ به ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾ پَن ڪا خصوصي ۽ تالي لڳل ڪلب Exclusive Club نه آهي.

ڪوشش اها هوندي ته پَن جا سڀ ڪم ڪار سهڪاري ۽ رضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي ته ڪي ڪم اجرتي بنيادن تي به ٿين. اهڙي حالت ۾ پَن پاڻ هڪٻئي جي مدد ڪرڻ جي اصول هيٺ ڏي وٺ ڪندا ۽ غير تجارتي non-commercial رهندا. پَن پاران ڪتابن کي ڊجيٽائيز digitize ڪرڻ جي عمل مان ڪو به مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نه ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊجيٽائيز ڪرڻ کان پوءِ اهم مرحلو ورهائڻ distribution جو ٿيندو. اهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو ته ڀلي ڪمائي، رڳو پَن سان اُن جو ڪو به لاڳاپو نه هوندو.

پڙهندڙ نسل . پَن The Reading Generation

پَننَ کي کليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي ته هو وس پٽاندڙ وڌ
 کان وڌ ڪتاب خريد ڪري ڪتابن جي ليگڱن، ڇپائيندڙن ۽
 ڇاپيندڙن کي همٿائن. پر ساڳئي وقت علم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ
 کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪنهن به رڪاوٽ کي نه مڃن.
 شيخ اياز علم، ڄاڻ، سمجھ ۽ ڏاهپ کي گيت، بيت، سٽ،
 پُڪارَ سان تشبيهه ڏيندي انهن سڀني کي بمن، گولين ۽ بارود
 جي مد مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو ته:
 گيت به ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪرڻ ٿا.

... ..

جئن جئن ڄاڙ وڌي ٿي جڳ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ ڇڻن ٿا؛
 ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موٽي منجهه پهراڙ ڇڻن ٿا؛

... ..

ڪالهه هيا جي سُرخ گُلن جيئن، اڄڪلهه نيلا پيلا آهن؛
 گيت به ڄڻ گوريلا آهن.....

... ..

هي بيت اٿي، هي بم- گولو،

جيڪي به ڪٿين، جيڪي به ڪٿين!

مون لاءِ ٻنهي ۾ فرق نه آ، هي بيت به بم جو ساٿي آ،
 جنهن رڻ ۾ رات ڪيا راڙا، تنهن هڏ ۽ چم جو ساٿي آ -
 ان حساب سان اڻڄاڻائي کي پاڻ تي اهو سوچي مڙهڻ ته
 ”هاڻي ويڙهه ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نه
 وڃايو“ نادانيءَ جي نشاني آهي.

پَنَ جو پڙهڻ عام ڪتابي ڪيڙن وانگر رڳو نصابي ڪتابن تائين محدود نه هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۽ سماجي حالتن تان نظر ڪڍي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نسل جا پَنَ سڀني کي **ڇو، ڇا، ۽ ڪيئن** جهڙن سوالن کي هر بيان تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوٺ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جواب ڳولڻ کي نه رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اڻڌر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان به پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي ان سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون پاڪي پائي چيو ته ”منهنجا پاءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ.“
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)

پڙهندڙ نسل - **پَنَ** The Reading Generation